

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Asta Kraujūnaitė

Sociologijos studijų programa

Magistro darbas

Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje

Darbo vadovė: e. p. doc. dr. A. Maslauskaitė

Vilnius 2007

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. Kartų samprata.....	8
1.1. Kartų sąvokos konceptualizacija	8
1.1.1. Genealoginė kartų sąvoka	8
1.1.2. Pedagoginė kartų sąvoka	9
1.1.3. Istorinė- visuomeninė kartų sąvoka	10
1.2. Kohortos ir kartos sąvokų santykis.....	11
2. Kartų tyrinėjimo perspektyvos	13
3. Santykių tarp kartų teoretizavimas	16
3.1 Santykių tarp kartų modeliai.....	16
3.1.1. Kartų konfliktas	16
3.1.2. Kartų solidarumas	17
3.1.3. Kartų segregacija	18
3.1.4. Ambivalencijos tarp kartų koncepcija	19
3.2. Santykiai tarp kartų mainų teorijos kontekste	21
3.2.1. Mainų modeliai tarp kartų.....	23
3.2.2. Finansinė parama tarp kartų.....	25
3.2.3. Socialinis kapitalas ir jo judėjimas tarp kartų	27
4. Socialiniai mainai visuomeninių veiksnių kontekste	30
5. Socialinių mainų tarp kartų šeimoje tyrimas	37
5.1. Empirinio tyrimo metodika	37
5.2. Santykių tarp kartų pobūdis.....	38
5.2.1. Kontaktų dažnumo ir emocinio artumo sąryšis	39
5.2.2. Tarpgeneraciniai mainų modeliai	41
5.3. Vertybių įtaka santykiams tarp kartų šeimoje	45
5.3.1. Bendri šeimos vertybių vertinimai	45
5.3.1. Paramos modelių ir vertybių santykis	50
5.4. Instrumentiniai ir finansiniai mainai santykiuose tarp kartų	53
5.4.1. Instrumentiniai mainai	53
5.4.2. Socialiniai mainai.....	55
5.4.3. Finansiniai mainai.....	57
IŠVADOS	61
LITERATŪRA	64
1 Priedas. Suminiai apklausos „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ duomenys	68
2 Priedas. Apklausos „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ anketa.....	75

Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje

SANTRAUKA

Problema. Nuo XX a. dešimto dešimtmečio pradžios Lietuvoje mažėja gimstamumas ir ilgėja vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. Tai daro poveikį kartų balanso kaitai – jaunosios kartos atstovų mažėja, o vyresniosios – daugėja, tuo pačiu plinta trijų keturių kartų giminystės ryšiai (vaikai-tėvai-seneliai-proseneliai). Dėl šių permainų, dėl šeimos instituto fundamentalių pokyčių, (įvairių šeimyninio gyvenimo formų išsivystymo, pakartotinai kuriamų šeimų skaičiaus didėjimo, teritorinio mobilumo) bei taip pat dėl specifinės permainų laikotarpio socialinės ekonominės aplinkos, kyla grėsmė solidarumo tarp kartų užtikrinimui. Todėl socialiniai mainai tarp kartų šeimoje yra svarbūs abipusiam kartų bendradarbiavimui, dialogo bei tarpusavio pagalbos užtikrinimui, vengiant kartų susvetimėjimo pavojaus, kuris galėtų neigiamai paveikti visos visuomenės sutelktumą bei gebėjimą darniai funkcionuoti. Kuomet valstybė ir rinkta neužtikrina paramos, socialiniai mainai tarp kartų šeimoje gali sumažinti gresiančias pasekmes

Empirinio tyrimo tikslas – atskleisti socialinių mainų tarp kartų šeimoje ypatumus. Tyrimo objektas – 18-77 metų amžiaus Vilniaus miesto gyventojai. Informacijos rinkimo metodas – anketavimas, instrumentas – klausimynas. Naudota netikimybinė kvotinė Vilniaus miesto gyventojų atranka. Atrankos dydis – 360 respondentų. Šiuo tyrimu siekiama ne reprezentuoti Vilniaus miesto gyventojus, todėl didesnis dėmesys skiriamas bendrų tendencijų išryškinimui ir jų palyginimui, remiantis skirtingomis respondentų socialinėmis-demografinėmis charakteristikomis. Tyrime buvo siekiama apklausti maždaug vienodą moterų ir vyrų skaičių iš skirtingų amžiaus grupių 18-29 m., 30-39m., 40-49m., ir 50-77 metų amžiaus. Duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojantis SPSS programos paketu, kurio pagalba buvo nustatinėjami ryšiai tarp kintamųjų, tikrinamos statistinės hipotezės.

Tyrimo duomenys leido nustatyti būdingiausias tarpgeneracinių santykių ypatumus: skirtingų tėvų-vaikų santykių vertinimus pagal amžiaus grupes, kontaktų dažnumą tarp kartų, laisvalaikio pobūdį. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad artimesni santykiai tarp kartų šeimoje yra palaikomi su mama nei su tėvu. Remiantis finansinės paramos tarp kartų teikimo dažnumu savo šeimos nariams, darbe išskiriami intensyvios paramos, pasyvios paramos ir neteikiančiųjų paramos modeliai, kuriems apibūdinti pasitelktos socialinės-demografinės charakteristikos, finansinės paramos teikimo motyvai, respondentų vertybinės nuostatos bei emocinio artumo su savo tėvais vertinimai. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad finansinė parama neturi reikšmingos įtakos santykių tarp kartų glaudumui, o instrumentinė parama teikiama nepriklausomai nuo to, ar remiama finansiškai. Tačiau finansinės paramos dažnumas labiau priklauso nuo socialinių-demografinių charakteristikų – nuo amžiaus, užsiėmimo bei šeimyninės padėties.

Social Transfers between Generations in the Family

SUMMARY

Problem. Since the beginning of the tenth decade of the 20th century, the birth rate has been decreasing in Lithuania and the average believable life expectancy has become longer. This has an impact on the change in the balance of generations – the number representatives of younger generation is decreasing and of the older – increasing, at the same time family relationships of three – four generations (children – parents – grandparents – great grandparents) is spreading. Because of these changes, because of fundamental alterations of family institution (various well established forms of family life, increase in number of repeatedly made up families, territorial mobility), also because of the period of specific changes in socio-economic surroundings a threat to generational solidarity arises. Thus, social transfers between generations are important for mutual cooperation of generations, for ensuring the dialogue and reciprocal help, avoiding the alienation danger of generations, which could negatively effect the concentration of the whole society, as well as ability to function compatibly. Family support can reduce consequences of non existing support from the state and market

The purpose of empiric research is to reveal the peculiarities of social intergenerational transfers. The object of research is 18-77 aged residents of Vilnius city. The method of gathering information is questioning, instrument – questionnaire. The undenominational inquiry sampling of Vilnius city residents was used. The size of sampling is 360 respondents. The aim was not to represent Vilnius city residents, that is why a greater attention was devoted to highlighting general tendencies and comparing them, referring to different socio- demographic characteristics of the respondents. It was aimed to question approximately equal number of men and women from different age groups: 18-29, 30-39, 40-49, 50-77 year aged. Analyses of statistic data was carried out using SPSS program packet, with the help of which the links between variables were being established, statistic hypothesis were checked.

Research data let determine the most typical peculiarities of intergenerational relations: different estimations of parents-children relationships according age group, frequency of intergenerational contacts, leisure mode. The results of the research show that closer intergenerational relations are maintained with mother than father. Referring to frequency of financial support given to family members, the models of intensive support, passive support and non supportive families were distinguished, to characterize which socio-demographic characteristics, motives of rendering financial support, respondents' attitude towards values, as well as emotional closeness to parents were invoked. The results of the research revealed that the financial support, has no meaningful influence on closeness of intergenerational relations, and instrumental support is rendered irrespectively of financial support. The frequency of financial support, however, depends on socio-demographic characteristics – on age, occupation and family status.

IVADAS

Susidomėjimas kartų santykiais per pastaruosius tris dešimtmečius Europoje bei Šiaurės Amerikoje labai išaugo. Viena pagrindinių priežasčių lemiančių susidomėjimą ryšiais tarp kartų šeimoje, gali būti besikeičianti amžiaus struktūra populiacijoje bei su tuo susijusios didėjančios valstybės ir šeimų skiriamos lėšos sveikatai ir socialinei priežiūrai (Hammarström, 2004). Dėl demografinio senėjimo atsiranda tam tikrų problemų socialinio aprūpinimo srityje, o vyresni žmonės, socialinės politikos prasme, traktuojami ekonominio apkrovimo aspektu. Nuo dešimto dešimtmečio pradžios Lietuvoje taip pat mažėja gimstamumas ir ilgėja vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. Tai daro poveikį kartų balanso kaitai – jaunosios kartos atstovų mažėja, o vyresniosios – daugėja, tuo pačiu plinta trijų keturių kartų giminystės ryšiai (vaikai-tėvai-seneliai-proseneliai).

Šie pokyčiai, bei taip pat šeimos instituto fundamentalūs pokyčiai („šeimyninio gyvenimo formų įvairovės išsigalėjimas, pakartotinai kuriamų šeimų gausėjimas, šeimos narių teritorinio mobilumo didėjimas ir kt.) ir specifinė permainų laikotarpio socialinė ekonominė aplinka kelia iššūkius tradicinei skirtingų kartų šeimos narių vaidmenų sampratai bei solidarumo tarp kartų užtikrinimui” (Mikulionienė, 2004, p.30). Nuvertinus abipusę kartų bendradarbiavimo, dialogo bei tarpusavio pagalbos naudą, gali kilti kartų susvetimėjimo pavojus, kuris galėtų neigiamai paveikti visos visuomenės sutelktumą bei gebėjimą darniai funkcionuoti.

Šeima – tai pirminis išteklių perdavimo mechanizmas tarp kartų, kuriame yra svarbūs tiek asmeniniai, tiek ir socialiniai aspektai. Kai valstybė ir rinka neužtikrina paramos, šeimos parama gali sumažinti gresiančias pasekmes. Mainai tarp kartų labai priklauso nuo istorinio konteksto, tam tikrų demografinių, ekonominių bei socialinių sąlygų. Perdavimo (mainų) sąvoka apima ne tik tam tikrus veiksmus, bet ir įsitikinimus bei prasmes, kurias suteikia šiame procese veikiantys asmenys. Laikui bėgant bei keičiantis kartoms šeimoje, tokios socialinės praktikos gali būti glaudumo ir bendradarbiavimo pobūdžio, iš vienos pusės, arba tai gali vesti prie fragmentiškumų ir skirtumų. Finch ir Mason teigia, kad kas, kam ir ką perduoda bei kokiomis aplinkybėmis tai vyksta yra nulemta daugelio sąlygų, kurios gali būti pagrįstos arba nepagrįstos tuo, ką žmonės nurodo, kaip savo normatyvinius įsitikinimus (Brannen, 2004).

Mainai tarp kartų skiriasi įvairiais aspektais – resursų perdavimo pagrindas gali būti materialus, kultūrinis ar socialinis. Svarbiu mechanizmu turto perdavime tarp kartų galima įvardinti nuosavybės ar turto paveldėjimą. Visgi resursų perdavimas gali būti ir kitokios formos nei materialus kapitalas. Vaikas paveldi tam tikrą elgesio ir išorinį panašumą iš savo tėvų, taip pat

perduodamos kultūrinės vertybės bei socialinis statusas. Šeimos gali perduoti žinojimo ir įgūdžių išteklius – kultūrinį kapitalą. Kultūriniai resursai šeimos viduje tarnauja veiksmingam kultūrinių galimybių naudojimui.

Tyrinėjant santykius tarp kartų, dėmesys vis dažniau nukreipiamas nuo vientisos socialinės morfologijos prie kartų santykio kaip dinamiško elemento. Santykių tarp kartų analizė apima taip pat visuomenės sandaros tyrinėjimus ir daugelio perspektyvų lyginimą. Sparčiai besivystantys empiriniai tyrinėjimai, duomenų apdorojimo metodai suteikė naujas galimybes kohortų lyginimui ir longitiudiniams tyrimams (Höpflinger, 1999).

Pagrindinės sąvokos: karta, santykiai tarp kartų, socialiniai mainai, socialinis kapitalas.

Darbo tikslas. Atskleisti socialinių mainų tarp kartų šeimoje ypatumus, išryškinant santykių tarp kartų bei tarpgeneracinių mainų modelių pobūdį, sparčiai besikeičiančioje Lietuvos visuomenėje.

Uždaviniai:

- Atskleisti kartų sampratos ypatumus sociologinių teorijų kontekste.
- Apibūdinti santykių tarp kartų postmodernioje visuomenėje teorinius modelius.
- Aprašyti tarpgeneracinius mainus šeimoje remiantis teorinėmis prielaidomis.
- Apibūdinti visuomeninių veiksnių įtaką socialiniams mainams tarp kartų šeimoje.
- Empirinio tyrimo rezultatų pagalba, atskleisti socialinių paramos modelių įtaką santykiams tarp kartų šeimoje.

Empirinio tyrimo hipotezės:

- Artimesni santykiai tarp kartų šeimoje yra palaikomi su mama nei su tėvu.
- Finansinė parama tarp kartų perduodama iš vyresnės kartos jaunesniajai, o instrumentinė iš jaunesnės vyresniajai.
- Vaikai didesnę savo laisvalaikio dalį praleidžia su savo mama nei su tėvu.
- Kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo didesnę finansinę paramą suteikia kitoms kartoms.
- Kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo mažesnę instrumentinę paramą suteikia kitoms kartoms.
- Vyrai tarpgeneraciniuose mainuose teikia daugiau finansinę paramą, moterys – instrumentinę.
- Finansinės paramos tarp kartų teikimo motyvacija priklauso nuo lyties.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgiamos pagrindinės kartų sampratos teorinės prielaidos, aptariami kartų sąvokų (genealoginės, pedagoginės bei istorinės visuomeninės) ypatumai. Taip pat nagrinėjamas kohortos ir kartos sąvokų santykis.

Antroji darbo dalis skirta kartų tyrinėjimo kryptų aptarimui Vakarų Europos bei Lietuvos visuomenėse.

Trečioje darbo dalyje nagrinėjami santykių tarp kartų teoriniai modeliai. Kartų santykius apibūdina solidarumas, be kurio visuomenė ilgai neišgyventų, tačiau iš kitos pusės – iškeliama konfliktai tarp kartų. Kaip alternatyva abiem modeliams galėtų būti ambivalentiškumo reiškinys, apibūdinamas per autonomijos ir priklausomybės priešpriešą. Tai viena iš pagrindinių charakteristikų santykiuose tarp kartų, kuri beje neretai yra pamirštama. Šioje darbo dalyje taip pat nemažai dėmesio skiriama trapgeneracinių mainų teorinių aspektų aptarimui. Pristatomi santykiai tarp kartų mainų teorijos kontekste, mainų modeliai, finansinės paramos teikimo specifika, socialinio kapitalo svarba mainų procese bei gyvenimo stiliaus įtaka santykiuose tarp kartų.

Ketvirta darbo dalis skirta visuomeninių veiksmų aptarimui, turinčių įtakos socialiniams mainams tarp kartų šeimoje.

Apžvelgus pagrindines teorines sampratas santykiuose tarp kartų šeimoje, paskutinėje darbo dalyje yra pateikiama savarankiškai atliktos kiekybinės apklausos „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ rezultatų analizė.

1. Kartų samprata

Kartų sąvoka vartojama ne tik kasdieninėje kalboje, bet ir socialinėse-politinėse diskusijose, moksliniame diskurse, o tai sukelia, jog daugelis diskusijų kartų klausimu nėra iki galo konceptualiai aiškios, tokios sąvokos, kaip kartų santykiai bei kartų solidarumas dar labiau apsunkina mokslinę analitinę prieigą prie šios temos. Nesutarimų priežastis yra ir lygiagretus „kartos“ bei „kohortos“ termino vartojimas¹ (Kertzer, 1983).

Žvelgiant iš socialinės politikos perspektyvos, amžiaus grupės yra svarbios tuo, kad visuomeninis sutvarkymas ir paskirstymas siejamas su amžiaus ribomis. Taip pat atskiriamos „kartų saitų/ryšių“ ir „kartų santykių“ sąvokos, siekiant išlaikyti skirtumą tarp šeimos ir visuomeninio lygmens. Šiuo atveju terminas „kartų saitai/ryšiai“ (*Generationenbeziehungen*) yra naudojamas kalbant apie šeimyninį, asmeninį lygmenį, o „kartų santykių“ terminas (*Generationenverhältnisse*) apibūdina visuomeninį, nuasmenintą lygmenį (Tesch-Römer et al., 2000). Taigi analitiniu bei empiriniu požiūriu vaisinga mokslinė diskusija, nagrinėjant kartų fenomeną, galėtų sąlygoti aiškesnį šio koncepto suvokimą. Tolesniuose poskyriuose pirmiausiai apibūdinsiu kartos, o vėliau kohortos sąvokų ypatumus.

1.1. Kartų sąvokos konceptualizacija

Pirmiausia aptariant kartų problematiką, reikėtų paminėti, kad mokslinėje literatūroje skiriamos trys pagrindinės šios sąvokos koncepcijos: genealoginė, pedagoginė bei istorinė-visuomeninė kartų sąvoka (Höpflinger, 1999). Reikalingas aiškus šių sąvokų atskyrimas, jos negali būti sutapatinamos ir suplakamos į vieną.

1.1.1. Genealoginė kartų sąvoka

Genealoginė kartų sąvoka, palyginti su kitomis kartų sąvokos koncepcijomis, aiškinama gana vienareikšmiškai. Ji remiasi aiškiai nustatoma šeimos giminaičių seka. Sąvokos nagrinėjimo ribotumas genealoginėje koncepcijoje galėtų būti tas, jog kartų santykių sąvoka aiškinama tik šeimos-giminaičių struktūrų sąryšio kontekste. Konkreti šeimyninių kartų santykių forma priklauso nuo socialinių, kultūrinių bei demografinių pokyčių. Dėka ilgesnės gyvenimo trukmės, tipiškas modernių visuomenių bruožas, yra tai, jog dažnai šalia viena kitos yra skirtingos kartos. Dėl

¹ Taip pat reikėtų skirti „amžiaus grupės“ sąvoką. Tai grupė žmonių, turinčių konkrečias amžiaus ribas. Pavyzdžiui, žmonės, kuriems yra 60/65 ir virš („vyresnio amžiaus karta“), ar asmenys kurių amžius yra tarp 15 ir 64 metų („ekonomiškai aktyvūs gyventojai“).

mažesnio gimstamumo skaičiaus šiomis dienomis iš dalies daugiau atstovų yra iš senelių kartos nei iš anūkų.

Kitas svarbus modernių visuomenių bruožas yra tas, jog įmanomas didelis atitrūkimas nuo šeimyninio ir socialinio kartų statuso, priešingai nei tai buvo priešindustrinėse, ūkininkavimu grįstose visuomenėse. Pastarosiose socialinis statusas labiau buvo grįstas paveldėjimu, o šiomis dienomis lemiamais veiksniais socialinio statuso įgijimui tampa individualus išsilavinimas, profesijos įgijimas ir gyvenimo būdas. Modernioms visuomenėms taip pat yra svarbus faktas, kad materialinis senatvės užtikrinimas iš principo nepriklauso nuo vaikų (Höpflinger, 1999).

Taigi genealoginė kartų sąvoka suprantama „kaip struktūrinis šeimos instituto elementas, apibrėžiamas giminystės, kilmės, paveldėjimo, socializacijos funkcijų bei amžiaus pagrindu. Kartas šeimoje sudaro individas ir jo/jos seserys bei broliai. Atstumas nuo vienos iki kitos kartos apima maždaug 30-ties metų laikotarpį [...]. Kartų tarpusavio santykiai institucionalizuoti, numatoma jaunesnės kartos socializacija, vertybių perdavimas šeimoje bei paveldas“ (Kraniauskienė, 2003, p.29).

1.1.2. Pedagoginė kartų sąvoka

Pedagoginė kartų sąvoka teigia, kad viena pagrindinių kiekvienos žmogiškos visuomenės sąlygų yra tam tikrų normų, žinių bei įgūdžių perteikimas iš vyresnės kartos jaunesniajai kartai. Tik tokiu būdu gali būti užtikrintas kultūrinis, socialinis bei ekonominis tęstinumas per tam tikrą ribotą individualų žmogaus gyvenimo laikotarpį. Pedagoginės kartų sąvokos dėmesys yra telkiamas į santykius tarp perteikiančiosios ir priimančiosios kartos. Visuomeninių gebėjimų bei kultūrinių tradicijų perteikimo ir priėmimo procesas gali pavykti ar nepavykti, būti harmoniškas arba konfliktiškas. Perteikiančiose ir pasisavinančiose veiklose dalyvaujančius aktorius galima apjungti visuomeniniame lygmenyje, apibūdinant juos kartomis (auklėtojų karta versus mokomųjų karta; perteikiančioji karta versus pasisavinančioji karta) (Höpflinger, 1999). Pedagoginė kartų sąvoka išskirtinai apibrėžiama per subjekto poziciją auklėjime, sąryšyje su visuomenine veikla. Aiškinama tuo, jog auklėjimas sudarytas tik iš dviejų dalinių veiklų, tuo pačiu turi tik du skirtingus subjektus ir gali duoti tik dvi pedagogines kartas (Sünkel, cit. pg. Höpflinger, 1999).

Mažai dinamiškose visuomenėse auklėjimo ir mokymo funkcija labiausiai priklausė nuo amžiaus (vyresni žmonės atlieka perduodančios ir auklėjančios kartos vaidmenį, o jaunesni žmonės – besimokančios kartos vaidmenį). Šiuolaikinėse, moderniose visuomenėse toks tęstinumas galimas ne visuomet. Jauni žmonės dažnai patys turi atlikti mokymo procesą, kadangi ne visuomet suderinami jų ir vyresniosios kartos tikslai bei vertybės. Dėl šios priežasties neretai kyla konfliktai tarp auklėjančiosios ir perimančiosios kartos. Ypač dinamiškose visuomenėse dažnai perimančioji karta (kuri istoriškai yra jaunesnė) įvairiais atžvilgiais pralenkia perteikiančiąją kartą (istoriškai

vyresnę), o tokiu būdu istoriniai kartų santykiai gali apsiversti (pvz. kai anūkai padeda seneliams suprasti informacinių technologijų veikimo principus). Išimtis yra pirminė vaikų socializacija, kurią perduoda tėvai, o tai ir moderniose visuomenėse priklauso nuo amžiaus struktūros.

Pagal pedagoginę kartų koncepciją, kartų santykiai yra glaudžiai susiję su atitinkamomis auklėjimo bei lavinimo koncepcijomis. Žymi antropologė Margret Mead (1970) išskyrė tris svarbiausias visuomenės vystymosi formas, susijusias su aptariamąja kartų samprata. Tai „postfiguratyvi“, „kofiguratyvi“ ir „prefiguratyvi“ formos (*postfigurativ, kofigurativ, präfigurativ*). Postfiguratyvioje, tradicinėje visuomenėje auklėjimas atrodo daugiau ar mažiau cikliškas. Suaugusiųjų dabartis yra vaikų ateitis; vaikai mokosi iš savo pirmtakų. Palengva besikeičiančiose visuomenėse vystosi kofiguratyvi struktūra. Suaugusieji ir vaikai privalo išsiaiškinti apie besikeičiančią ateitį. Augantys vaikai ateitį gali suvokti kiek kitaip nei suaugusieji ir vis daugiau mokytis iš bendraamžių, kitaip sakant priklausančiųjų jų istorinei kartai. Nuo to neatsiejama auganti distancija tarp kartų, nors vyresni žmonės daugeliu aspektų dar vis užima dominuojančias pozicijas. Moderniose visuomenėse atsiranda, taip Margret Mead vadinami, prefiguratyvūs dariniai: suaugusieji taip pat mokosi iš vaikų, o jaunimas įgauna lemiamą vietą santykiuose (Mead, 1970).

Postmoderniose visuomenėse dabarčiai nėra skiriama vienareikšmiška svarba. Amžiaus grupės ir skirtingi gyvenimo tarpsniai lyginant tarpusavyje tampa lygiaverčiais. Nelygumo laiko atžvilgiu nebesistengiama spręsti linijiniu pažangos pavyzdžiu „dar ne“ arba „jau nebe“, bet tai stengiamasi priimti kaip faktą. Mokymasis nebeapibrėžiamas kaip baigtinis jaunimo amžiaus tarpsnio procesas, tačiau kaip besitęsiantis per visą gyvenimą procesas. Šis pokytis taip pat turėjo didelę reikšmę ryšiams ir santykiams tarp kartų (Liebau, cit. pg. Höpflinger, 1999). Taigi, pedagoginė kartų sąvoka grindžiama visuomenine funkcija, o šiandieninėse visuomenėse nėra įprasta, kad jaunesni ir vyresnieji suaugusieji priklausytų vienu metu abiem (perteikiančiajai ir perimančiajai) kartoms.

1.1.3. Istorinė- visuomeninė kartų sąvoka

Istorinės-visuomeninės kartų koncepcijos išeities tašku yra laikomas žinojimo sociologo Karlo Mannheimo darbas „Kartų problema“ (1964) (cit. pg. Höpflinger, 1999). Visuomeninėse ir socialinės politikos diskusijose dažnai yra vartojama kartų sąvoka, kurios reikšmė yra atitrūkusio nuo šeimyninių ryšių, o remiasi bendru visuomeniniu grupavimu („prieškarinė karta“, 68-ųjų karta, ar karta X). Žvelgiant per šią perspektyvą, karta suprantama kaip socialinė kategorija, nurodanti tam tikrus bendrumus (bendrus interesus, pasaulėžiūrą ir kt.), kurie atsiranda dėl bendrų patirčių ar dėl vienodo laiko, kai pasiekiami socialinė branda (Mannheim, 1978). Kurt Lüscher (Lüscher, Schultheis, cit. pg. Höpflinger, 1999) išskiria dar dvi sąvokas – „istorijos karta“

(*Geschichtsgeneration*), sąryšyje su istorija ir „visuomenės karta“ (*Gesellschaftsgeneration*), kai kalbama apie esamus aktualius grupavimus.

K. Mannheimas kartų sąvoką tapatina su socialiniu junginiu, kurio nariai susiję panašiu gimimo laiku. Sulaukę pilnametystės, jie susiduria su dominuojančia kultūra ir siekia ją pertvarkyti. K. Mannheimas tai vadina „šviežio“ santykio su kultūra nustatymu (Kertzer, 1983, p.127). Autoriaus požiūriu, „karta nėra monolitiška bei lengvai identifikuojama ir ją realybėje galima pamatyti tik „atkoduojant“ generaciją jungiantį bendrą požiūrį į visuomenę, susiformavusį bendros patirties pagrindu. Generalizuojančios pasaulėžiūros pagrindu junginys įgyja griežtesnę struktūrą, kurios apčiuopiamą išraišką K. Mannheimas vadina generaciniu vienetu. Ji ir yra socialinių pokyčių agentas“ (Kraniauskienė, 2003, p.29). K. Mannheimas tvirtina, kad nėra kartos, kuri neturėtų bendro kartos sąmoningumo. Tame slypi pagrindinis skirtumas tarp istorinės visuomeninės kartų koncepcijos ir objektyvistinės kohortų koncepcijos.

* * *

Taigi apibendrinant šias tris kartų sąvokos koncepcijas, paaiškėjo, kad kiekviena iš jų yra savaip svarbi ir papildoma viena kitą. Genealoginė kartų sąvoka yra sutelkta ties šeimos giminaičių seka, pedagoginė kartų sąvoka labiau akcentuoja dėmesį telkiamą į santykius tarp perteikiančiosios ir priimančiosios kartos. Ši sąvoka apibrėžiama per subjekto poziciją auklėjime. Remiantis istorine-visuomenine sąvoka, karta suvokiama, kaip socialinė kategorija, remiamasi bendru visuomeniniu grupavimu. Tuo tarpu šeimos ryšiai lieka labiau nuošalyje. Kadangi mano darbo tema yra susijusi su kartų santykiais šeimoje, tai empirinėje darbo dalyje remsiuosi genealogine kartų sąvoka.

1.2. Kohortos ir kartos sąvokų santykis

Kartų sąvokos vartojimas yra plačiai paplitęs turint omeny kohortą. Šio termino naudojimui sociologijoje turėjo įtakos demografai, tačiau kartų sąvoka, kaip kohortos apibūdinimas, tarp demografų buvo visiškai išstumtas praėjusiame dešimtmetyje (Jacobson, 1964, cit. pg. Kertzer, 1983). Kohorta nurodo judėjimų seką per amžiaus stratas, kuomet jaunesni keičia vyresnius, kaip visą amžiaus grupę. Toks šios sąvokos naudojimas taip pat plačiai paplitęs sociologijoje bei aptinkamas intelektualioje istorijoje (Kertzer, 1983). „Kohorta – žmonių visuma, kuri patiria tą patį demografinį įvykį, pavyzdžiui, asmenys gimę tais pačiais metais“ (Kasnauskienė, 2006, p.294).

N. B. Ryder stengėsi apriboti kartų, kaip giminystės kilmės reikšmę. Vartojamas nedviprasmiškas terminas – kohorta, apibūdinanti individų eiliškumui, perėjimui per socialinę sistemą. Šiuo terminu apibūdinama gyvenimo stadija, tam tikras gyvenimo eigos segmentas. Šeimos transmisijos (perdavimo) procesas neturėtų būti painiojamas su kohortų eiliškumu ar socialiniais

pokyčiais. Ryderio argumentams pritarė demografai, kurie įtraukė kohortos terminologiją, bet tai nebuvo paisoma kitų socialinių teoretikų (Ryder, cit. pg. Kertzer, 1983).

„Kiekybiniuose kohortiniuose tyrimuose populiacijos suskirstymas į amžiaus grupes paprastai yra konvencinis. Grupuojama pagal dekadą, dešimties metų tarpsnius arba sutartinai išskiriant tam tikro amžiaus grupę ar grupes. Abiem atvejais sociologų tikslas – statistiškai patikima analizė, kuri turi būti užtikrinama atliekant reprezentatyvią atranką, t.y. amžiaus grupių skaičiaus apibrėžimas siekiant turėti pakankamą kiekvienos atvejų skaičių atrankoje“ (Kraniauskienė, 2003, p.30).

Nagrinėjant jaunimo problematiką, bei aptariant, „kartų konflikto sąvoką“, neretai atsiranda painiava tarp kartų ir kohortos apibrėžimų, tuomet abu terminai vartojami sinonimiškai. Tai nėra metodologiškai korektiška tikrinant socialinių veiksmų, vertybinių nuostatų kaitos, istorinių įvykių kontekste hipotezes. Kohortos narius jungiantis bendras įvykis gali tapti bendru, karta-kohorta gali būti padalinama į dvi dalis (Kraniauskienė, 2003).

Siekiant didesnio aiškumo kartos ir kohortos sąvokų vartojime, sociologai XX a. pabaigoje siūlė įvesti naują kohortinės kartos terminą, kuris apimtų vienodo ar panašaus amžiaus žmonių grupę, turinčią bendrą demografinio įvykio ir/ar istorinę patirtį. Ši grupė turėtų išsiskirti iš kitų panašių grupių specifine savo narių pasaulėžiūra. „Istorinis laikmetis asmens gimimo metu suteikia tyrėjams nuorodas į istorinius faktus, aplinką, įvykius ir aplinkybes bei į tuos įvykius ir procesus, kurie diferencijuoja kohortines kartas“ (Kraniauskienė, 2003, p.34).

Ganėtinai daug sociologų dėjo pastangas tikslinant kartos-kohortos konstrukta, ryškinant jo specifiką bei stengiantis išvengti metodologiškų neaiškumų. „Buvo teigiama, kad populiacijos negalima padalinti į lygias gimimo kohortas, bet kohortos turi būti apibrėžtos jų narių bendros padėties istorinių įvykių atžvilgiu, vykstant intensyviausiai šių narių politinei socializacijai (Klecka, cit. pg. Kraniauskienė, 2003). Kitų sociologų manymu, kohorta tėra tik „statistinis artefaktas“, o karta – sociologinė realybė, susidedanti iš kohortos, kurios žymi narių dalis patyrė giluminius istorinius įvykius“ (Kraniauskienė, 2003, p.35).

2. Kartų tyrinėjimo perspektyvos

Susidomėjimas kartų santykiais šeimoje tarp suaugusių per pastaruosius tris dešimtmečius labai išaugo, kaip parodė tyrimų, atliktų įvairiose pasaulio šalyse, apžvalga, kuriuose pateikta gausi bibliografinė publikacijų medžiaga (Attias-Donfut, Finch & Mason, Hareven, Lye, Lüscher & Schultheis, Sutor, Pillermer, Bohannon, & Robinson, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998). Socialiniai demografiniai pokyčiai, gerovės valstybės raida ir jos savotiška krizė sąlygojo tai, jog ši tema tapo viena svarbiausių šiuolaikinės sociologijos ir psichologijos tyrimų sričių. Tačiau teorinis bandymas suvienyti tyrimų rezultatus atsiliko nuo empirinio produktyvumo (Luescher, Pillemer, 1998).

Paskutiniaisiais dešimtmečiais diskusijų tematika kartų klausimu reikšmingai pakito. Pagrindinis dėmesys telkiamas nebe į jaunų žmonių maištą prieš vyresnes kartas, bet į vyresnių žmonių padėtį. Amžiaus struktūrų pasiskirstymo pasikeitimai ir pailgėjusi gyvenimo trukmė nuvedė prie istoriškai naujų vystymosi ypatumų. Pirmiausia padidėjo pagyvenusių žmonių dalis tarp visų gyventojų, o demografinės prognozės žada, kad per ateinantį dešimtmetį senėjimo procesas nesustos (Stankūnienė et al., 2003).

Gyventojų senėjimas yra neišvengiama demografinė evoliucija. Ją galima laikyti paskutiniu demografinio perėjimo žingsniu. Ne visos šalys pasiekė tą patį perėjimo etapą, o XXI a. pradžioje didžiausios senų žmonių proporcijos yra pastebimos tarp Europos gyventojų. Tikėtina, kad iki 2050 metų vienas ketvirtadalis Europos gyventojų bus 65 ir vyresnio amžiaus. Iš esmės „gyventojų senėjimo procesas dramatiškai keičia gyventojų amžiaus sudėtį. Lemiamo yra tai, kad jis sukelia disbalansą tarp darbingo amžiaus gyventojų – bendrai apibrėžiamų kaip 20-64m. – ir nedirbančių gyventojų, 0-19 bei 65 ir daugiau (Intergenerational Solidarity..., 2006). Lietuvoje taip pat dėl ženkliai sumažėjusio gimstamumo prognozuojama, kad šis santykis tarp kuriančiosios ir vartojančiosios vyresnio amžiaus populiacijos dalies sparčiai keisis (Stankūnienė et al., 2003). Kitas ypatumas, susijęs su kartų klausimu yra tai, kad mūsų visuomenė vis labiau tampa kelių kartų visuomene. Dažnas atvejis šiomis dienomis trys kartos (anūkų, tėvų ir senelių), kurios gyvena nors ir ne kartu, bet tuo pačiu metu (Roux et al., 1996).

Nors kartų tyrinėjimuose egzistuoja gana didelė įvairovė, tačiau Kurt Lüscher išskiria tam tikras naujas šių tyrinėjimų kryptis (cit. pg. Höpflinger, 1999).

- ✓ Pirmiausia, kai dėmesys perkeliamas nuo domėjimosi kartomis kaip socialinės morfologijos vienybe, prie kartų santykių kaip dinamiško elemento, kaip žmogiškojo vystymosi pagrindinio proceso.

- ✓ Kita tyrinėjimų kryptis pabrėžia, kad žmogiškasis vystymasis geriausiai suprantamas tuomet, kai atsižvelgiama į individualaus ir visuomeninio vystymosi sąsajas. Individualus vystymasis ankstyvosiose fazėse labai priklauso nuo kartų santykių šeimoje. Įvairiais atžvilgiais tai yra susiję su visuomenės mezo ir makrosistemomis.
- ✓ Trečia kryptis svarbi tuo, kad paraleliai su pakraipa į laiko dimensijas, santykiuose tarp kartų ir jų svarba individualiam ir visuomeniniam vystymuisi, sustiprėja požiūris, kad kartos nebegali formaliai kiekybiškai nurodyti į metus ar laikmečius. Taip pat autorius atkreipia dėmesį į pažangą empiriniuose tyrinėjimuose, kurie atveria naujas galimybes, suteikia prasmę kokybinių ir kiekybinių analizių sintezei (Höpflinger, 1999).

Taigi Kurt Lüscher, atsižvelgdamas į teorinius ir empirinius tyrinėjimus teigia, jog kartų santykiai svarbūs konstruojant asmeninę identitetą ir socialinę sistemą, kurie vienas kitą sąlygoja. Kalbama tiek apie asmeninius, tiek ir apie socialinius aspektus perdavime tarp kartų. Tai gali būti paveldėjimas panašaus kūno sudėjimo ar elgesio iš tėvų, kultūrinių vertybių ir socialinio statuso perdavimas tarp kartų. Su šeimyniniais kartų santykiais susieta mąstysena ir elgesio būdai, besikeičiantys gyvenimo eigoje (tai gali būti jauname amžiuje savo identiteto ieškomas, atsitraukiant nuo tėvų).

Prasidėję demografiniai pokyčiai, praėjusio amžiaus septinto dešimtmečio viduryje, kurie apibūdinami kaip antrasis demografinis perėjimas, lėmė naują Europos demografinės plėtros fazę. Kartu su sparčiais šeimos ir gimstamumo pokyčiais, susijusiais su santuokų ir gimstamumo mažėjimu, bei jų atidėjimu vyresniam amžiui, didėjančiu santuokų nestabilumas, neregistruotų santuokų plitimu, nesantuokinių gimimų dažnumu (pagrindiniais antrojo demografinio perėjimo bruožai), kinta ir santykių tarp kartų tyrinėjimų specifika. Van de Kaa teigimu, antrasis demografinis perėjimas siejasi su fundamentaliomis poindustrinės visuomenės vertybių, normų ir požiūrių permainomis. Dėl naujų liberalių vertybių įtakos, stiprėjančio individualizmo, atsiranda poreikis atsisakyti nusistovėjusių elgesio modelių bei rinktis gyvenseną, praplečiančią individo laisvę, autonomiją ir erdvę saviraiškai.

Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse šalyse vyksta panašūs šeimos pokyčiai. XX amžiaus pabaigoje „greitai ir dideliu mastu sumažėjo gimstamumas, tačiau daugėja nesantuokinių vaikų, labai sumažėjo santuokų, tačiau gausėja porų, kurios gyvena nesusituokusios“ (Stankūnienė et al., 2003, p.13).

XX a. aštuntame dešimtmetyje pradėta aktyviau nagrinėti kohortos-kartos distinkcijos problema. Populiarūs tapo vienos gimimo kohortos-kartos longitudiniai tyrimai, daugiausiai susiję su jaunimo problematika. Lietuvos sociologai ypač domėjosi jaunimo socialiniu mobilumu (*Kelio pradžia*; Mikšys, Astra, Grigas, Stankūnienė, cit. pg. Kraniauskienė, 2003), kuris labiau pradėjo reikštis suaktyvėjus urbanizacijos procesams, sparčiau augant miestams, kas sukėlė aktyvią darbo

migraciją ir žymius industrializacijos tempus. „Šiame socialiniame kontekste jaunimo integracijos problematika tapo perspektyviu sociologinio tyrimo objektu. Lietuvoje atlikti ir dabar atliekami tokio pobūdžio tyrimai. 1976 ir 1979/1980 metais atliktas 1958 metais gimusios kartos longitudinis tyrimas (Laumenskaitė, 1983; Kasparavičienė, 1983; Maniukaitė, 1983; Matulionis, 1983, 1985:24; Mikšys, 1983; Muksinovas, 1983; Eidukas, 1983; Taljūnaitė, 1983; Trinkūnienė, 1983). 1983 ir 1989 metais kaip bendras kelių respublikų tyrimų projektas atliktas panelinis longitudinis tyrimas (*Kelias...*,1992; Astra, 1993)“ (Kraniauskienė, 2003, p.32).

Išvados apie dominantį procesą daromos stebint jį laike (longitudiniuose kohortiniuose ar paneliniuose tyrimuose) neišardant paties proceso. „Vis tik, išvados apie laike vykstančius procesus dažniausiai daromos vienkartinį ir trumpalaikių kiekybinių tyrimų pagrindu. [...] Žengiant šiuo keliu, dažniausiai neišvengiama senėjimo įtakos socialiniams procesams pervertinimo paklaidos: universalizuojami senėjimo šablonai, neįvertinamas istorinis kontekstas bei kartos-kohortos, kaip patirties bei pasaulėžiūros sujungto socialinio junginio, poveikis tiek individui, tiek visuomenei“ (Kraniauskienė, 2003, p.33). Vienkartiniame kiekybiniame tyrime taip pat įmanoma nuosekliai metodologiškai išvelgti sudėtingas laiko ribas. Tai galima matyti 1989 m. V. Gaidžio, D. Tureikytės, ir I. Šutinienės (1991:82) bei 1994-1995 m. I. Šutinienės (1996) atliktuose lietuvių istorinės atminties tyrimuose. Šiuose tyrimuose kartos yra apibrėžiamos ne vien statistinių amžiaus sugrupavimų pagalba, bet taip pat pasitelkiant ir bendrą šio junginio narių asmeninę patirtį (Kraniauskienė, 2003).

Savo disertacijoje S.Kraniauskienė nagrinėja tapatybės konstravimą biografijose, kartos ir lyties identiteto XX a. lietuvių autobiografijose aspektu. Autorė aptaria kartos identitetą bei jo tyrimo galimybes, aiškina kartos bei kohortos sąvokų taikymą sociologijoje, siedama šias problematiškas sąvokas su biografiniu metodu. Taip pat išskiria tris kohortinės kartos analizės galimybes, remdamasi R. Miller, G. Elder ir kitais autoriais.

3. Santykių tarp kartų teoretizavimas

3.1 Santykių tarp kartų modeliai

Kartų santykius apibūdina iš vienos pusės solidarumas tarp kartų, be kurio visuomenė ilgai neišgyventų, o iš kitos – iškeliami konfliktai tarp kartų. Jei vyresnieji skundžiasi jaunimo vertybių nuosmikiu, tai jaunimas vengia vyresniųjų globos (Roux et al., 1996). Paprastai yra skiriami trys pagrindiniai skirtingi santykių tarp kartų šiuolaikinėje visuomenėje modeliai: kartų konfliktas, kartų solidarumas ir kartų segregacija.

3.1.1. Kartų konfliktas

Pagal kartų konflikto modelį santykiai tarp skirtingų giminaičių, pedagoginės ir/arba istorinės-visuomeninės kartos yra charakterizuojami pagal tam tikrus mažiau ar daugiau egzistuojančius vertybių ir/arba interesų konfliktus. Kiekviena karta turi savo vertybines nuostatas ar interesus, kurie yra nesuderinami su kitos kartos vertybinėmis nuostatomis ar interesais. Tėvų kartos vertybės nėra tokios pačios kaip jų užaugusių vaikų, tuo tarpu socialinės politikos priemonės vienos kartos naudai, šio modelio atveju, yra tam tikri kaštai kitai kartai, vyresni žmonės socialinės politikos prasme pirmiausiai traktuojami ekonominio apkrovimo aspektu (jiems mokamos pensijos, sveikatos išlaidos). Apibendrintai tariant, kartų konfliktui įtakos gali turėti šie trys skirtumai: konkuravimas dėl per mažų resursų, vienos ar kitos kartos žinių ir patirties pranašumas bei autoriteto klausimai (Wörterbuch der Sozialpolitik).

Aptariant šį ryšių ir santykių tarp kartų modelį, yra taikomas klasikinis nulinės sumos lošimas – kiekvienas laimėjimas A naudai yra netektis B. Šis kartų santykių modelis yra plačiai vartojamas politinėse diskusijose, kuriose interesų konfliktas atitinka šį klasikinį modelį. Tačiau klausimas, ar modelis turintis teisinį pagrindą politiniuose svarstymuose taip pat galioja ir santykiuose tarp kartų. Taigi vargu, ar ryšiai ir santykiai tarp kartų gali atitikti nulinės sumos lošimą.

Istorijoje galima rasti kartų konfliktų pavyzdžių, bet taip pat ir moderniose visuomenėse gali kilti šeimyniniai ir socialinės politikos interesų konfliktai tarp jaunesniųjų ir vyresniųjų žmonių. Aptariant kartų konfliktus taip pat svarbu paminėti, kad ne kiekvienas kartų skirtumas būtinai turi privesti prie tam tikro konflikto, o be to šie konfliktai dar gali būti skirstomi į skirtingus tipus (Höpflinger, 1999).

3.1.2. Kartų solidarumas

Priešingas modelis kartų konfliktams yra įsitikinimas, kad tarp dviejų šeimyninių-giminiškų ir istorinių-visuomeninių kartų gali būti pozityvūs ryšiai: kas yra naudinga vienai kartai, taip pat atneša naudą ir kitai kartai. Jaunesnės ir vyresnės, viena po kitos sekančios kartos interesai, nėra nesuderinami, bet priešingai – pozityviai susiję. Pavyzdžiui, argumentuojama taip, kad senatvės pensijos išlaidos naudingos ir jauniems ta prasme, kad stiprinamas kiekvienos kartos ekonominis ir socialinis savarankiškumas (Höpflinger, 1999).

Solidarumas – tai vienas populiariausių būdų aiškinti santykius tarp kartų. Solidarumo idėją perėmė tiek JAV mokslininkai (Rein, Rossi & Rossi, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998), tiek ja buvo remiamasi ir tyrimuose Europoje, tačiau kritikos taip pat nebuvo išvengta (Attias-Donfut, Bawin-Legros, Gauthier, & Strassen, Coenen-Huther, Kellerhals, & von Allmen, Donati, Finch & Mason, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998).

Kai kurie mokslininkai kritikavo pernelyg pozityvų ir pritariančių nusistatymą solidarumo idėjos atžvilgiu. Tyrimai, atliekami remiantis solidarumo idėja, kaip taisyklė, daro prielaidą, kad individų jausmai, tokie kaip prisirišimas, trauka, šiluma, sustiprina ryšius šeimoje. Europos autoriai nurodė svarbias šio termino ištakas proletariniame judėjime bei socialinėje religinėje doktrinoje. Roberts ir kiti (cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) teigė, kad solidarumas buvo traktuojamas kaip varomoji jėga, siekiant visokeriopos gerovės šeimoje. Solidarumo šeimoje nebuvimas buvo laikomas neigiamu dalyku. Tokių tyrimų tradicija turėjo tendenciją pabrėžti vertybių bendrumą tarp kartų, pareigą suteikti pagalbą ir tvirtus saitus tarp tėvų ir vaikų. Dauguma naujasnių šeimos sociologijos studijų nurodo stebėtiną šeimyninės pagalbos tinklų tęstinumą tarp kartų (Attias-Donfut, Bien, Coenen-huther, Kellerhals, von Allmen, Höllinger, Haller, cit. pg. Höpflinger, 1999). Tuomet, jei tam tikra šalis socialinėms išlaidos stato aiškiai matomas sienas, ši trūkumą turėtų kompensuoti šeimyninė giminiška parama.

Tiriamą šeimos paramą tarp kartų, remiamasi skirtingomis teorinėmis nuostatomis. Viena iš teorinių kryptių pabrėžia asmenines interakcijas ir yra susijusi su simboliniu interakcionizmu. Kita kryptis pabrėžia institucinius kontekstus ir ryšius tarp gerovės valstybės, rinkos, ekonomikos ir šeimos. Pirmuoju atveju, solidarumo koncepcija yra naudojama pirmaisia personalinių interakcijų lygyje. Solidarumo nuostata šeimoje buvo vystoma siekiant išskirti pagrindinius faktorius socialinio glaudumo ir paramos dinamikoje, ypač tarp suaugusių vaikų ir jų senų tėvų (Silverstein and Bengtson, 1997).

Apibendrinant solidarumo koncepciją galima sakyti, kad solidarumas apima penkias dimensijas. Pirmoji dimensija – „asociacija“, kuri nurodo kontaktų dažnumą kasdieniniame gyvenime ir formaliuose šeimos susibūrimuose, kaip pvz., gimtadieniai ar pan. Antras yra „konsensualus“ solidarumas, kurį sudaro bendros šeimos vertybės, įsitikinimai arba konfliktai dėl

pastarųjų. Trečioji dimensija nagrinėja šeimos įsipareigojimus ir jų laikymosi tvirtumą. Ketvirtoji vadinama „funkcine“ ir nurodo apsieitimą ekonomine ir socialine parama tarp artimų giminaičių. Galiausiai „prisirišimas“ yra apie pasitikėjimo, užuojautos ir emocinio artumo jausmus (Björnberg, 2005).

Autorė Gunhild Hammarström (2004) kritikavo šeimos solidarumo sąvoką teoriškai ir empiriškai. Ji tvirtina, kad penkios dimensijos turi silpną empirišką pagrindimą, teigdama, kad šios penkios dimensijos nepakankamai paaiškina ryšius tarp kartų šeimoje. Vidiniai ryšiai tarp skirtingų dimensijų yra sudėtingi. Apibendrinama įvairias empirines studijas autorė nurodo, kad galima išskirti keturias ryšių kategorijas. Pirma – emocinio artumo ir intensyvių kontaktų kombinacija. Antra – stiprus emocinis artumas, bet mažai kontaktų ar paramos. Trečia – emocinio artumo trūkumas, bet didelis paramos laipsnis. Ketvirta – emocinio artumo trūkumas ir žemas kontakto ar paramos laipsnis (Björnberg, 2005).

3.1.3. Kartų segregacija

Trečiasis kartų santykių modelis remiasi tuo, jog skirtingos kartos egzistuoja išties nepriklausomai viena nuo kitos. Kiekviena karta turi savo interesus, kurie mažiau ar daugiau neįtakoja vieni kitų. Šis modelis atitinka visuomenę, kurioje skirtingos amžiaus grupės turi savo atskirus gyvenimus, atskirus interesus bei vysto savo atskirą kultūrą. Tai, ką daro jaunimas, mažai liečia vyresnius žmones ir atvirkščiai – ankstesnės kartos išpažįstamos vertybės ar gyvenimo patirtis neturi reikšmės sekančiai kartai. Šį modelį, kuris specifiskas dėl amžiaus ir kohortų gyvenimo eigos ir komunikacijos, pirmiausiai atstovauja medijos bei marketingo sritys. Remiantis tikslesne analize paaiškėja, kad kartų nepriklausomumo modelis visgi turi dviprasmišką charakterį. Iš vienos pusės, konfliktai pašalinami tuomet, kai kiekviena karta turi savo atskirą erdvę, jauni ir vyresni žmonės autonomiškai tvarko savo gyvenimus. Senatvės politika yra nukreipta į tai, kad kaip įmanoma ilgiau būtų išlaikomas senų žmonių savarankiškumas. Iš kitos pusės nepriklausomumo modelis implikuoja neišvengiamą perskyrimą, kitaip tariant kartų segregaciją. Jei kiekviena karta gyvena pati sau, tuomet neatsiranda daugiau socialinių bendrumų ir kultūrinių sąlyčio taškų. Visgi yra socialinių grupių gyvenančių atskirai. Nors žymūs konfliktai tarp jų nepasireiškia, tačiau trūksta solidarumo ir bendros komunikacijos. Iš tiesų tokios kartų segregacijos formos atsiranda šiandien daugiausiai laisvalaikio srityje, kur jaunesniems ir vyresniems asmenims siūlomos skirtingos atostogų bei laisvalaikio leidimo formos. Tą patį galima pasakyti apie skirtingų kartų giminaičių glaudžius draugystės ryšius, kurie yra gana reti.

Kartų santykių diferencijuota struktūra veda, iš vienos pusės prie to, kad kasdieniniai kontaktai tarp skirtingų kartų už šeimos ribų dažnai momentiški ir perteikiami per kitus socialinius kriterijus. Iš kitos pusės, moderniose visuomenėse daugelis kartų konfliktų lieka latentiški, jie

perduodami iš konkrečios ryšių plotmės į bendrą kartų santykių plotmę. Šiandieninių kartų santykių diferencijuoti charakteriai taip pat turi ir pasekmių – stebint iš pasirinkto taško harmoningų santykių įspūdis gali virsti latentiniu priešingumu ar aiškiai išreikšta segregacija (Höpflinger, 1999).

Taigi, nors tuo pačiu metu vieni mokslininkai, remiantys solidarumo idėją, pabrėždavo abipusę paramą ir vertybių bendrumą, kiti – koncentravosi į izoliaciją, rūpinimosi našta, šeimos problemas, konfliktus ir piktnaudžiavimą. Todėl kai kurie mokslininkai yra nelinkę įsivaizduoti, kad santykiai tarp kartų yra charakterizuojami vien bendromis vertybėmis ir abipuse pagalba. Marshal (1993, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) ir jo kolegos tvirtino, jog esminis gerontologijos interesas per paskutinius 30 metų buvo nukreiptas į meilės-neapykantos santykius šeimoje.

Tačiau svyravimas tarp dviejų įvaizdžių – netinkamo elgesio ir apleidimo, iš vienos pusės, ir guodžiančio solidarumo, iš kitos pusės, nėra dvi akademinio argumentavimo pusės, kuris galiausiai turi būti išspręstos vienos iš jų naudai.

3.1.4. Ambivalencijos tarp kartų koncepcija

Ambivalentiškumo reiškinytis gali būti traktuojamas kaip alternatyva abiem modeliams – solidarumo ir konfliktų, kaip orientyras sociologiniuose santykių tarp kartų tyrimuose. Santykiai tarp kartų generuoja ambivalentiškumą. Tai reiškia, stebimos santykių tarp suaugusių kartų formos socialiniu moksliniu požiūriu gali būti interpretuojamos kaip ambivalentiškumo išraiška ir kaip pastangos įveikti ir išspręsti šį esminį ambivalentiškumą (Luescher, Pillemer, 1998).

Galima teigti, kad „ambivalencijos“ koncepcija kilo iš solidarumo ir segregacijos koncepcijų kritikos. (Lüscher and Pillemer, Connidis and MacMullen, cit. pg. Björnberg, 2005). Pagal Connidis, „ambivalencija“ turėtų būti naudojama kaip „jautrumo“ koncepcija, kuri apimtų ryšį tarp visuomenės normų skirtingose socialinėse struktūrose ir asmeninio individo normų supratimo apie tai, kas yra moraliai ir praktiškai įmanoma. Šis požiūris artimas Finch ir Mason (1993) analizės idėjoms. Remiantis šiais autoriais, individai vadovaujasi bendrai priimta nuostata, jog artimiems stokojantiems giminaičiams reiktų padėti. Tačiau ši bendra nuostata yra diskutuotina ir priklauso nuo aplinkybių, tokių kaip ryšiai tarp potencialių padedančiųjų, tarp asmens, kuriam reikia paramos ir asmens, kuris gali teikti paramą ir galiausiai nuo padedančio žmogaus situacijos (Björnberg, 2005).

Galima išskirti dvi ambivalencijos tarp kartų sąvokų rūšys: sociologinė ambivalencija, kuri yra stebima socialinėje struktūroje, ir psichologinė ambivalencija, pasireiškianti individualiame lygmenyje. Sociologinės ambivalencijos apibrėžimas buvo pateiktas Merton (1963) ir Barber (1966) straipsnyje bei Coser (1966) argumentavimo tęsinyje (cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998).

Merton ir Barber apžvalgoje sociologinė ambivalencija sukoncentruota ties požiūrio, tikėjimosi ir elgesio normatyvinės ekspektacijos neatitikimu.

Šios prieštaraujančios ekspektacijos gali priklausyti atskiram visuomeniniam statusui (arba statusų grupei) arba atskirai konkreta statuso rolei. Tokiu būdu esminis sociologinės ambivalencijos požymis yra tai, kad statuso turėtojai konkrečiuose santykiuose yra keliami prieštaringi reikalavimai. Taigi, kaip Coser pažymi, sociologinė ambivalencija įeina į statuso ir rolės struktūrą.

Merton ir Barber skatino socialinių mokslų atstovus tyrinėti socialines roles ne tik pagal jų dominuojančius požymius (kurie yra svarbūs santykių tarp kartų tyrimuose), bet ir kaip dinamišką normų sistemą bei priešingas normas (kontranormas), kurių kombinacija sukuria ambivalenciją. Ambivalencija kyla, jei šios normos reikalauja priešingų požiūrių ir veiksmų.

Dvi labai įtakingos teorinės kryptys, postmodernistinė ir feministinė šeimos teorijos, taip pat nagrinėjo sociologinės ambivalencijos reiškinių, nors šį terminą vartojo šiek tiek kitaip. Jos paskleidė nepasitikėjimą dualistine samprata, vienareikšmiškai nagrinėjo prieštaravimus ir paradoksus socialiniuose santykiuose.

Šiuolaikinių, postmodernių sąlygų analizė rodo, kad norint suvokti šeimą ir santykius tarp kartų, reikalingi kompleksiniai teoriniai modeliai. Postmodernistinis požiūris charakterizuoja šeimos gyvenimą kaip daugialypę formą, kaip skyrybas, pakartotiną santuoką, „mišrias“ šeimas, tos pačios lyties partnerystę. Pasak Stacey (1990, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998), postmodernistiniu požiūriu, šiuolaikiniai šeimos santykiai yra įvairialypiai, nepastovūs ir neapsprendžiami. Taigi, postmodernistinis heterogeniškumo ir paradoksų iškėlimas, redukcionistinių teorijų atmetimas bei dualistinė mąstysena parodo, kad ambivalencija gali būti naudinga analizuojant santykius tarp kartų.

Labai svarbus yra postmodernistinis visuomenės vidinių prieštaravimų intensyvėjimo pabrėžimas. Postmodernizmo tyrėjai sutinka su tuo, kad šiuolaikinio socialinio gyvenimo skiriamasis ženklas yra individų konfrontacija su prieštaraujančiomis idėjomis ir spaudimais, kurie pasireiškia daug platesnėje skalėje nei anksčiau. Van der Loo ir van Reijen (1992, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) nagrinėjo šį klausimą, pabrėždami, kad pagrindiniai prieštaravimai kyla tarp asmeninės autonomijos ir bendruomenės reikalavimų, bei tarp veikimo laisvės troškimo ir tuo pačiu metu įvairių institucijų pagalbos poreikio. Šeimos be abejonės nėra apsaugotos nuo tokių „įvairialypių realybės reikalavimų“.

Kita teorinė kryptis buvo išvystyta feministinės krypties mokslininkų, kurie tyrinėjo šeimos gyvenimą. Feministinės teorijos atstovai kritikavo prielaidą, kad tarp visų šeimos narių egzistuoja interesų harmonija. Taigi, feministinės krypties atstovų nagrinėjamų klausimų įvairovė, apimanti reprodukcinę kontrolę, namų ruošos darbų pasidalijimą ir tėvystę, išpėja apie esminius konfliktus, kylančius šiuolaikinėse šeimose. Ferree (1990, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) pažymi, kad

feministiniuose šeimos tyrimuose yra kritikuojama solidarumo koncepcija, kurioje tradicinė šeimos koncepcija suvokiama kaip vieninga visuma. Jei yra pažeistas šeimos konvencinis ir interesų vieningumas, vidiniai prieštaravimai gali užimti centrinę poziciją.

Sociologinės ambivalencijos įrodymas kyla iš feministinės literatūros apie namų ruošos darbus ar to, kas apibrėžia „namų ruošos darbų politiką“. Feminizmo atstovai atrado prieštaravimus esančius moterų šeimos rolėse, kuriose namų darbai laikomi sekinančiais ir erzinančiais, bet kartu yra meilės bei rūpestingumo išraiška.

Šiuolaikinėje sociologinėje sampratoje ambivalencija individualiame lygmenyje susilaukė šiek tiek dėmesio emocijų sociologijos literatūroje. Weigert (1991, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) detaliai diskutavo šia tema ir išvystė termino apibrėžimą kaip prieštaringų emocijų to paties objekto atžvilgiu išgyvenimą. Remiantis Weigert, ambivalencija gali būti stebima individualioje motyvacijoje, t.y. „simultaniškas objekto patrauklumas ir atstūmimas yra atskiras veiklos požymis“ (Luescher, Pillemer, 1998, p.19). Kasdienėje kalboje šis terminas reiškia dviejų prieštaraujančių emocijų, motyvacijų ar vertybių buvimą vienu metu.

Santykius tarp kartų šiuolaikinėje visuomenėje charakterizuoja autonomijos ir priklausomybės priešprieša. Ši dilema įeina į tėvų ir suaugusių vaikų statuso struktūrą. Suaugusio žmogaus gyvenime ambivalencija egzistuoja tarp tėvų ir vaikų pagalbos, palaikymo bei rūpinimosi poreikio ir laisvės siekimo. Cohler ir Grunebaum (1981, cit. pg. Luescher, Pillemer, 1998) aiškiai aprašo šią ambivalenciją teigdamas, kad šiuolaikinėje visuomenėje egzistuoja paradoksas, iš vienos pusės, tikima, kad suaugę siekia psichologinės ir ekonominės nepriklausomybės bei savarankiškumo, iš kitos pusės, sistemingi šeimos gyvenimo tyrimai parodė, kad kartų tarpusavio priklausomybė yra tipinis santykių tarp kartų bruožas, kartu apimantis priklausomybę tarp labai senyvo amžiaus tėvų ir jų vidutinio amžiaus atžalų.

Apibendrinant galima teigti, kad teorinių perspektyvų įvairovė rodo, jog ambivalencija yra naudinga ir svarbi sąvoka, analizuojant šeimos santykius, bei nagrinėjant santykius tarp kartų.

3.2. Santykiai tarp kartų mainų teorijos kontekste

Tarpgeneraciniai resursų mainai sociologams yra svarbūs dėl įvairių priežasčių. Viena iš pagrindinių ir matyt lemiančių susidomėjimą ryšiais tarp kartų šeimoje, gali būti besikeičianti amžiaus struktūra populiacijoje bei su tuo susijusios didėjančios valstybės ir šeimų skiriamos lėšos sveikatai ir socialinei priežiūrai (Hammarström, 2004). „Gyventojų struktūros pokyčiai kelia naujų ekonominių ir socialinių problemų: didėja ekonominė našta darbingiems gyventojams, labai skirtingos tampa socialinės ir individualios išlaidos vaikams ir pagyvenusiems žmonėms išlaikyti,

auga senų žmonių medicininės priežiūros, specialaus socialinio aptarnavimo poreikis, daugėja pensinio amžiaus žmonių (Kasnauskienė, 2006).

Bendrą mainų procesą aptarsiu remdamasi mainų teorija, kuri tam tikrais bruožais yra susijusi su racionalaus pasirinkimo prieiga bei tinklaveikos teorija. Tačiau pastarajai labiau būdinga tai, kad ji tiria esamus tarpasmeninius ir kolektyvinius saitus, esančius už socialinių sistemų, o racionalaus pasirinkimo prieiga išėties prielaida laiko atskiro individo sprendimą. Tuo tarpu mainų teorijos pagrindine analizės išėties prielaida yra socialiniai ryšiai. Taigi nors visas šias tris teorijas vienija jų siekis apjungti mikro ir makrosocialinio tyrimo lygmenis, bet šiuo atveju mainų teorija, manyčiau, tinkamiausia, aptariant socialinius mainus tarp kartų šeimoje.

G.Homans, mainų teorijos kūrėjo požiūriu, viena svarbiausių sociologijos problemų yra socialiniai mainai žmonių gyvenime (Turk, Simpson, 1971). Ši teorija remiasi tam tikrais pagrindiniais teiginiais, grindžiamais bihevioristinės psichologijos atradimais. Homans mano, kad biheviorizmo atradimų, tiriant gyvūnus visiškai pakanka norint paaiškinti socialinio gyvenimo ypatumus. Jo teigimu, socialiniai mainai yra žmonių elgesio pagrindas, kadangi būtent jie sudaro žmonių tarpusavio sąveikos mechanizmą (Turk, Simpson, 1971).

G.Homans bei P.Blau, kitas mainų teorijos atstovas, individualiame lygyje analizuoja tuos pačius procesus. Tarp individų atsiradus pradiniam ryšiams, vieno žmonių teikiamas atpildas kitiems, tampa tolimesnių ryšių palaikymo priemone. Tuo tarpu, kai nėra pakankamo atpildo, ryšiai tarp individų gali susilpnėti ar net nutrūkti. Mainymosi atpildas gali būti tiek vidinis (meilė, pagarba ir t.t.) tiek ir išorinis (pinigai ir t.t.), tačiau ne visuomet įmanomi lygiaverčiai mainai, todėl atsiranda santykių galios skirtumai. Esant tokiai situacijai galimi tokie žmonių pasirinkimai:

- Prievarta priversti vieni kitiems padėti.
- Norint patenkinti poreikius, ieškoti kitų šaltinių.
- Atsisakyti to, ko reikia iš mainų partnerių.
- Pajungti save kitiems bei suteikti kitiems „apibendrintus kreditus“. Jais gali naudotis kiti, norėdami priversti individus atlikti kai kuriuos darbus (Leonavičius et al., 2005).

P.Blau mainų teorijos požiūriu „veikėjų elgesys yra orientuotas į konkrečius tikslus ar atpildus bei suponuoja specifinių elgesio krypčių pasirinkimą“ (Leonavičius et al., 2005, p.276). Veikėjai renkasi iš įvairių alternatyvų tam tikrą veiklos kryptį ir gauna lauktą atlygį. Siekdami savo pasirinkto tikslo bei sąveikaudami su kitais individais veikėjai ieško naudos. Tačiau P.Blau į individų sąveiką žvelgia ne tik kaip į elementarios naudos santykius, kuriais grindžiamas klasikinės politinės ekonomijos ekonominio žmogaus elgesys. Jo nuomone, „žmonės negali siekti tik naudos dėl trijų svarbių priežasčių:

- Veikėjai niekuomet neturi vieno tik nauda grindžiamo tikslo.

- Veikėjai niekada nebūna nuoseklūs siekdami savo tikslų ir niekad neturi visos informacijos apie alternatyvas.
- Veikėjai visuomet yra susiję su įvairiais socialiniais įsipareigojimais, kurie apriboja jų alternatyvius pasirinkimus“ (Leonavičius et al., 2005, p.279).

P.Blau savo teorijoje teigia, kad socialinių mainų santykiuose žmonės dalyvauja todėl, kad numato galimybę gauti atlygį. Šį reiškinį jis pavadino socialine trauka ir tuo pačiu pabrėžė, kad nesant tokios traukos, santykių negalima vadinti mainais. Atlikdami bei koreguodami savo vaidmenis, veikėjai įtikinti kitus savo turimais resursais bei viliasi gauti atlygį, atskleisdami savo vertingas savybes. Žmonės konkuruoja tarpusavyje, stengdamiesi vienas kitam padaryti įspūdį ir gauti kuo didesnę atlygį. Mainų metu formuojasi individų grupių diferenciacija. Vieni veikėjai turi daugiau resursų nei kiti, vieni kitiems pateikia skirtingus reikalavimus.

P.Blau išskiria atlygio tipus, atsirandančius mainų santykiuose. Tai pinigai, socialinis pritarimas, pagarba bei nuolaidos. „P.Blau požiūriu, pats vertingiausias atlygis yra nuolaidos, kurių siekia asmuo, disponuojantis vertybėmis, ir kurių gali reikalauti mainų santykiuose iš kitų veikėjų. Nuolaidos išreiškia valdžios galią, nes turintis resursų asmuo gali neteikti paslaugų ir atlygio tiems, kurie atsisako nusileisti“ (Leonavičius et al., 2005, p.280).

3.2.1. Mainų modeliai tarp kartų

Pirminis išteklių perdavimo mechanizmas tarp kartų yra šeima. Resursų perdavimo pagrindas gali būti materialus, kultūrinis, socialinis. Kaip pagrindinį turto perdavimo mechanizmą galima įvardinti nuosavybės ar turto paveldėjimą. Galima išskirti tris alternatyvius modelius, kurie apibūdina motyvus paramai tarp kartų. Tai bazinių poreikių modelis, trumpalaikių mainų modelis bei bendras (korporacinis) grupės modelis.

Finansinių mainų paplitimui įtakos turi tiek donoro („dovanotojo“), tiek gavėjo ištekliai. Tačiau norint tirti dovanotojo motyvus, raktu tampa poveikis gavėjo ištekliams. Donorams pakankami resursai visuomet didina tikimybę ir mainų kiekį, kad ir kokios bebūtų menkos motyvacijos (Cox, cit. pg. Lee, Aytac, 1998). Pagalba nepasiturintiems giminaičiams apima donorų altruistinius motyvus. Altruistinį modelį plėtoja Becker bei kiti autoriai, (Becker, Becker & Tomes, cit. pg. Lee, Aytac, 1998) fokusuodami į altruistą tėvą (motiną), kuris yra namų ūkio galva. Pagal šį modelį vaiko gerovė yra svarbus veiksnys tėvų gerovei. Tėvai duoda pinigus savo vaikams, kai pastarųjų pajamos yra žemos. Kitais žodžiais tariant, tėvai jaučiasi geriau padėdami savo vaikams, nei tas pačias pajamas panaudodami savo interesams. Kokios žemos turėtų būti vaikų pajamos, kad motyvuotų finansinę pagalbą, priklauso nuo tėvų pajamų bei jų altruizmo laipsnio. Nors šis modelis yra paremtas valdančiojo namų ūkį rūpesčiu apie kitų namų ūkio narių gerovę, galima būtų pritaikyti panašius altruistinius motyvus ir kitiems giminaičiams.

Mainų modeliai apima skirtingus motyvus. Bendriausias mainų teorijos teiginys yra tas, jog žmonės vengia daug pastangų reikalaujančio elgesio, o siekia teikiančio pasitenkinimą statuso, savitarpio santykių, bendravimo ir užtikrinimo, kad jų pelnas bus maksimizuotas (Ney, cit. pg. Lee, Aytac, 1998). Mainų teorijos tyrimai plėtoja ir mainus tarp kartų. Skirtingai nei altruizmo modelis, kuriame pirminis motyvas yra rūpestis dėl gavėjų gerovės, mainų modelis teigia, jog donoriai dalyvauja finansiniuose mainuose norėdami maksimizuoti savo pelną (Simpson, cit. pg. Turk, Simpson, 1971).

Kai kurie mainų teoretikai, tėvų finansinę paramą aiškina kaip sumokėjimą vaikams už jų teikiamas paslaugas (Cox & Rank, cit. pg. Lee, Aytac, 1998). Šiuo atveju, vaikų paslaugas traktuojamos labiau kaip draugija ar dėmesys, kurio tėvai negali įsigyti rinkoje, o ne kaip fizinės paslaugos, kurias teikia rinkos substitutai. Išaugus vaikų pajamoms, padidėja ir kaina, kurią moka tėvai už vaikų paslaugas, nes padidėja ir vaikų galimybių kaina. Ši teorija teigia, jog tėvų reikalavimas iš savo vaikų paslaugų yra pakankamai pastovus, nepaisant to, kaip keičiasi vaikų ar tėvų pajamos. Dėl to šis modelis numato, kad padidėjus vaikų pajamoms, finansinė parama iš tėvų taip pat padidėja.

Panašiai postuluoja ir hipotezės apie strateginius palikimo motyvus, jog tėvai naudoja būsimą palikimą, kad gautų paslaugą iš savo vaikų ar norėdami daryti įtaką jų elgesiui (Bernheim, Schleifer, & Summer, cit. pg. Lee, Aytac, 1998). Tuomet, kai tėvai turi didelę nuosavybę ir daugiau nei vieną vaiką, kuris pretenduoja į ją, vaikų elgesys tikėtina yra paveiktas lūkesčiais gauti didesnę palikimo dalį. Taip pat tikėtina, kad vaikai, kurie trokšta gauti didelę dalį palikimo daugiau dovanoja labiau pasiturintiems tėvams. Apibendrinant galima sakyti, kad altruizmo modelio hipotezė teigia, kad nepasiturintys žmonės gauna didesnę finansinę paramą iš savo artimųjų nei labiau pasiturintys, tuo tarpu mainų modelio hipotezė tam prieštarauja.

Trečiasis modelis apima perspektyvinius korporacinius santykius tarp kartų, kuriuose tėvai numato naudą išplėstinei šeimai. Tėvai investuoja į savo vaikus, o šie atsilygina savo tėvams vėliau. Investavimas į vaikų žmogiškąjį kapitalą, kuomet tipiškas pavyzdys yra švietimas, tačiau tėvai taip pat gali padėti savo vaikams įsteigti jų nuosavą verslą ar pasiekti profesinį pasirengimą. Atsilygindami, vaikai, kurie jau gavo ankstyvesnes investicijas, teikia finansinę pagalbą savo tėvams ligos ar ekonominių sunkumų metu. Šis modelis teigia, kad vaikai turintys didesnę išsilavinimą, labiau tikėtina gaus finansinę paramą iš savo vyresnių tėvų. Jei tėvų finansinė parama savo suaugusiems vaikams dar yra kaip dalis investicijos jiems, tai jie teiks daugiau pagalbos labiau perspektyviems vaikams – tiems, kurie tikėtina galės grąžinti didesnę dalį investicijų. Tokiu būdu vaikai, kurie gauna didesnę išsilavinimą, gauna ir didesnę finansinę pagalbą iš savo tėvų, nei tie, kurie neatrodo tokie potencialūs (Lee, Parish, & Willis, Lillard & Willis, cit. pg. Lee, Aytac, 1998).

Korporaciniai santykiai yra įmanomi su skirtingu tėvų altruizmo laipsniu savo vaikams. Jei ilgalaikis susitarimas yra padarytas tarp tėvų, kurie yra susirūpinę gražinimu jiems patiems, investicijos bus labiau selektyvios. Tokie tėvai pasirinks vaikus, kurie tikėtina atiduos daugiau, bet šie tėvai taip pat svarstys, ar tikėtina, kad vaikai gražins investicijas. Vadinasi, stiprių emocinių bei socialinių ryšių tarp dviejų kartų istorija gali padidinti tėvų investicijų galimybę.

Perspektyvinis tėvų investavimas ir suaugusių vaikų gražinimas gali būti ypač svarbus greitai augančioje ekonomikoje, kurioje investavimas į žmogiškąjį kapitalą paprastai gražina aukštas pajamas. Labiau išvystytoje ekonomikoje kredito rinkos gali pakeisti giminaičių mainus, ir tėvams, net kai jie investuoja į savo vaikus, gali nebereikėti jų gražinimo paramos vyresniame amžiuje. Net jei ir taip, tai yra tikėtina, kad išvystytoje ekonomikoje, tėvai, kurie yra suinteresuoti dėl ilgalaikės svarbos darydami išlaidas savo vaikams, duos daugiau išsipareigojusiems, nei su silpnesnėmis ekonominėmis perspektyvomis.

Taigi apibendrinant, galima sakyti, kad yra trys mainų tarp kartų modeliai: bazinių poreikių modelis, trumpalaikių mainų modelis bei bendras (korporacinis) grupės modelis. Poveikio ženklas gavėjo resursams, toks kaip išsilavinimas ir pajamos, yra pagrindiniai indikatoriai skiriantys šiuos tris modelius. Paskutinių dviejų modelių matavimas yra labiau subtilus. Abu akcentuoja teigiamą santykį tarp gavėjo resursų ir finansinių mainų, bet pozityvus poveikis vaikų išsilavinimui bus ypač svarbus remiantis tėvų investavimo motyvais, tuo tarpu teigiamas poveikis gavėjų pajamoms gali nurodyti bet kurį iš dviejų motyvų (trumpalaikių mainų arba investavimo) (Lee, Aytac, 1998).

3.2.2. Finansinė parama tarp kartų

Resursų mainai tarp kartų sociologams yra svarbios temos dėl įvairių priežasčių. Šie mainai daro įtaką klasiniam formavimuisi bei skirtumų tarp kartų stabilumui arba pokyčiui. Mainai taip pat veikia šeimyninį ryšį ir šeimyninę paramą. Be to jie gali apibūdinti gerovės valstybės veikimo būdus. Kai valstybė ir rinka neužtikrina paramos, šeimos parama gali sumažinti gresiančias pasekmes.

Šiuolaikinėse vakarų visuomenėse finansiniai ir socialiniai mainai šeimose, pirmiausia remiasi asmeniniais ir emociniais ryšiais. Tuo tarpu normų ir išsipareigojimų vaidmuo sumažėjo. Tačiau, kai kurie tyrimai pateikė įrodymų, kad parama tarp kartų vis dar yra svarbi šeimose (Kohli, Attias-Donfut, Wolf, Gulbrtandsen and Langsether, Bawin-Legros, Stassen, Brannen, Moss, Mooney, cit. pg. Björnberg, 2005).

Kartų solidarumas, ambivalencija – tai sąvokos, susijusios su šeimos parama. Ją taip pat apibūdina ir „moralinės ekonomijos“ sąvoka (*moral economy*), kuri negali būti painiojama su politine ekonomija, apibūdinama kaip kylančia iš ekonominių sandorių rinkoje (transakcijų) ir pasižyminčia kontraktais, mainais ir konfliktuojančiais interesais (Cheal, cit. pg. Stöstrand 2004).

Tuo tarpu „moralinę ekonomiją“ Cheal apibūdina kaip sistemą sandorių, kurie laikomi socialiai geidžiamais ir todėl moraliais. Dėka šių sandorių, yra palaikomi subalansuoti socialiniai santykiai. Socialinė parama, yra svarbi palaikant subalansuotus socialinius santykius. „Moralinė ekonomija“ įkūnija normatyvinius įsipareigojimus teikti įvairią paramą individams. Pagal Cheal, „dovanojimo ekonomija“ (*gift economy*) yra „moralinės ekonomijos“ dalis. Jis apibrėžia „dovanojimo ekonomiką“, kaip veiksmų sistemą, kuri apibūdinama pertekliaus, gausos principu. Tokie sandoriai reprodukuoja socialinius santykius. Pagal Cheal, dovanojimo sandoriai skiriasi nuo pareigų sandorių, t.y. tokių, kurių natūraliai tikimės iš individų. Dovanojimo sandoriais nesiekama perskirstyti resursų, jie yra laikomi nereikalingais, nes jie nekyla iš įsipareigojimo, pareigos ar ekonominės naudos. Dovanojimo sandoriai naudojami ritualiniame mažų socialinių pasaulių kūrime.

Kadangi Cheal savo tyrime analizavo dovanas ir jų socialines funkcijas, jis plėtojo „dovanojimo ekonomikos“ sąvoką kaip „moralinės ekonomijos“ dalį. Naudojant „moralinės ekonomikos“ sąvoką, siekiama pabrėžti, kad tokie mainai yra susiję su resursais, tokiais kaip pinigai, kitos materialinės gėrybės, laikas ir darbas. „Moralinė ekonomika“ atsižvelgia į normas ir lūkesčius, kurie yra susiję su tokiais mainais. Tokiu būdu „moralinė ekonomija“, susijusi su lūkesčiais, susietais su teisėtais ir teisingais finansinių ir socialinių resursų šrautais. Šeimos turi lūkesčių ir normų, susietų su šeimos narių atsakomybe teikti paramą esant skirtingoms kritinėms situacijoms (Björnberg, 2005).

Pinigai ir savitarpio pagalba bei rūpestis susiję su simbolinėmis jėgos priklausomybės ir nepriklausomybės sąvokomis. Todėl resursų mainai negali būti laikomi vien funkciniais ar instrumentiniais, bet turi būti susieti su simbolinėmis vertybėmis. Pvz., pinigų mainai yra susieti su tokiomis teigiamomis vertybėmis kaip tikėjimas, pasitikėjimas, noras padėti, bet taip pat ir su neigiamomis vertybėmis kaip priklausomybė ir jėga. Asmuo, kuris priima ekonominę dovaną, iš vienos pusės, jaus dėkingumą, bet taip pat jausis skolingas. Dovanų ir skolų grandinės yra sukuriamos teikiant dovanas ir atsakant į skolas (*reciprocations*). Šiomis grandinėmis yra kuriami socialiniai ryšiai (Bloch, Buisson and Mermet, cit. pg. Björnberg, 2005). Dovanų ir skolų grandinės yra nulemtos abipusiškumo (tarpusavio sąveikos normų), o šios normos yra susijusios su individo morale ir emociniais ryšiais. Tai kaip jos tampa veiksmais ir įsipareigojimais priklauso nuo davėjų ir gavėjų materialinės padėties.

Manoma, kad „moralinė ekonomija“ veikiama įvairių motyvų: dalijimusi bendruomenėje, apskaičiavimu, susilyginimu, autoriteto suvokimu. Bendruomeniškas dalijimasis reiškia ryšį, kuriame grupė yra svarbesnė už individą ir ji gali būti prilyginta altruizmui arba meilei, kai buvimas kartu yra laikomas svarbiausiu. Apskaičiavimas tai toks ryšių modelis, kuriame ryški individų nepriklausomybė. Ši nepriklausomybė egzistuoja susieta su individualiais ir bendrumu, sukurtu per jų mainus. Individai yra svarbesni už grupę. Santykiuose, apibūdinamuose susilyginimu, individai

siekia pusiausvyros ir abipusiškumo. Galiausiai santykiai, kuriuose svarbiausias principas yra autoriteto suvokimas, yra pagrįsti įsipareigojimais ir jėgos ryšiais, kai jėga remiasi statusu ir arba resursų turėjimu. Šis modelis reikalauja lojalumo iš narių ir suvokimo, kad lėšų paskirstymas yra teisingas (Björnberg, 2005).

3.2.3. Socialinis kapitalas ir jo judėjimas tarp kartų

Socialinis kapitalas šiandienos socialiniuose moksluose yra plačiai vartojama sąvoka, kuriai suteikiamos įvairios reikšmės. Šią sąvoką ypač išpopuliarino amerikiečių sociologas Robertas Putnamas, tačiau į mokslo terminiją ją įtraukė Pierre'as Bourdieu. Visgi šie autoriai vartodami *socialinio kapitalo* terminą, iš esmės kalba apie du skirtingus dalykus. Galima skirti tris klasikinės socialinio kapitalo sampratų grupes, kurios siejamos su Bourdieu, Colemano ir Putnamo vardais.

Colemano socialinio kapitalo sampratoje racionalaus arba tikslingo veiksmo principas siejamas su socialiniu kontekstu. „Socialinis kapitalas apibrėžiamas pagal jo funkciją. Tai nėra vieningas darinys, bet įvairovė skirtingų darinių, turinčių du bendrus bruožus: visi jie susideda iš tam tikro socialinės struktūros aspekto ir palengvina tam tikrus šioje struktūroje esančių individų veiksmus. Kaip ir kitos kapitalo formos, socialinis kapitalas yra produktyvus, leidžiantis pasiekti kai kuriuos tikslus, kurie be jo būtų nepasiekiami“ (Coleman, 2005, p.270). Colemano *socialinio kapitalo* sąvoka pabrėžia socialiai įtvirtintus konkretaus konteksto specifinius išteklius. Socialinis kapitalas skirtingu laipsniu egzistuoja visuose socialinių ryšių tipuose tol, kol šie ryšiai aprūpina ištekliais tam tikram veiksmui atlikti.

Skirtingai nei Coleman sampratoje, kur socialinis kapitalas yra moraliai ir etiškai neutralūs ištekliai, skatinantys individualias ir kolektyvines pastangas, Putnamo *socialiniam kapitalui* suteikiama moralinė ir etinė vertė. Putnamo teigimu, *socialinis kapitalas* – tai ryšiai tarp žmonių: pasitikėjimas, normos ir tinklai. *Socialinio kapitalo* samprata atkreipia dėmesį į tai, kad „dauguma socialinio kapitalo formų [...] yra „moraliniai resursai“, t.y. resursai, kurių kiekis ne mažėja, o didėja juos naudojant ir kurie išsenka, jei nėra naudojami“ (Putnam, 2001, p. 223). Svarbi socialinio kapitalo savybė yra ta, kad kitaip nei įprastinis kapitalas, socialinis kapitalas yra ne privati, o viešoji gėrybė, kuri, kaip ir visos viešosios gėrybės, privačių asmenų yra nepakankamai įvertinama. Pilietinių dorybių (pasitikėjimas, patikimumas) veiksmingumas pasireiškia tankiame abipusių socialinių santykių tinkle. Didelę ekonominio atsilikimo pasaulyje dalį, galima paaiškinti tarpusavio pasitikėjimo stoka (Putnam, 2001).

P.Bourdieu teigia, kad kapitalas yra trijų pagrindinių rūšių – tai ekonominis kapitalas, kultūrinis kapitalas ir socialinis kapitalas. Prie jų taip pat reikia pridėti simbolinį kapitalą, „kurio formą viena arba kita iš šių kapitalo rūšių įgauna, kai ji yra suvokiama kategorijomis, pripažįstančiomis jos specifinę logiką“ (Bourdieu ir Wacquant, 2003, p.156). Socialinį kapitalą

P.Bourdieu apibrėžia kaip visus faktinius ar virtualius išteklius, kurie atitenka individui arba grupei, priklausantiems daugiau ar mažiau institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ir pripažinimo santykių tinklui (Bourdieu ir Wacquant, 2003). Socialinį kapitalą nuo kitų kapitalo rūšių skiria sunkiai apčiuopiamas jo pobūdis. Pagal A.Portes „Ekonominis kapitalas yra žmonių sąskaitose banke, žmogiškasis kapitalas – jų galvose, socialinis kapitalas glūdi jų santykių struktūroje. Kad turėtų socialinį kapitalą, asmuo turi palaikyti ryšius su kitais, ir tie kiti, o ne jis pats, yra tikrieji jo naudos šaltiniai“ (cit. pg. Žiliukaitė, 2004, p.105).

Socialinis kapitalas reprezentuoja faktinius ir potencialius išteklius, kurie yra siejami su pastovaus ryšių tinklo turėjimu. Bourdieu pripažįsta, kad individualių ryšių vertė, priklauso nuo ryšių skaičiaus, kuriuos minėti ryšiai gali mobilizuoti, ir kiekvienu ryšiu išreiškiamo kapitalo (ekonominio, kultūrinio ir socialinio) apimties. Funkcionuodamas kartu su ekonominiu ir kultūriniu kapitalu socialinis kapitalas sukuria nelygybę (Imbrasaitė, 2004).

Bourdieu išskirdamas socialinius tinklus, kuriuose individas dalyvauja ir iš kurių kyla socialinis kapitalas, taip pat kalba apie tų socialinių santykių padarinius, rezultatus. Socialinis tinklas nelaikomas paprastu, mechaniškai atsirandančiu bet kurių socialinių santykių ir visuomeninių ryšių produktu. Gali būti ir tokių socialinių tinklų, kurie, nors ir yra labai tankūs, bet vis dėlto negeba telkti jokių reikšmingų išteklių ir generuoti galios (Matonytė, 2004). Anot Bourdieu *kapitalo* ir *galios* sąvokos yra sinonimiškos. Kapitalo atsiradimas, kūrimas ir reprodukovimas, dauginimas yra procesas iš esmės susijęs su galia ir valdžia.

Bourdieu socialinį kapitalą laiko akumuliuoto darbo produktu ir kartu teigia, kad socialiniuose tinkluose solidarumas galimas tik todėl, kad narystė šiuose tinkluose suteikia materialinę ir simbolinę naudą. „Šių ryšių palaikymas reikalauja individualių arba kolektyvinių investicijų strategijų, siekiant atsitiktinius kaimynystės, darbinius ar giminystės santykius transformuoti į socialinius santykius, kurie bus ar yra tiesiogiai naudingi ilgesnį ar trumpesnį laiką (Imbrasaitė, 2004, p.39).

Sociologinėse bei demografinėse teorijose remiamasis prielaida, kad žmogus renkasi racionaliai, priimami sprendimai optimaliai atitinkantys individualias preferencijas (Coleman, 2005). Tačiau Bourdieu suformuluotoje *habitus* teorijoje, individo sprendimus lemia istoriškai susiklostę ir ilgainiui internalizuoti ryšiai, išoriškai aptinkami vertinimo ir veikimo formose. Kintančioje sistemoje *habitus* internalizuoja praeities patirtis, momentines gyvenimo būdo apraiškas ir jas išreiškia vertinimuose, bei veiksmuose, paremdamas susiklosčiusią socialinę struktūrą (Česnuitytė, 2004). P.Bourdieu gyvenimo stilių apibūdina naudodamas *habitus* sąvoką. Gyvenimo stiliai yra sistemiški habitus produktai. Habitus gali būti suvokiamas ir atsiskleidžia tarpasmeniniuose santykiuose pasitelkiant įvairias jo schemas, kurios tarsi tampa socialiai kvalifikuojančiomis ženklų sistemomis. Habitus, kaip visas praktikas vienijantį ir generuojantį

principą, galima atpažinti savybėse ir daiktuose, kuriais individai bei grupės apsupa save (Bourdieu, 1992).

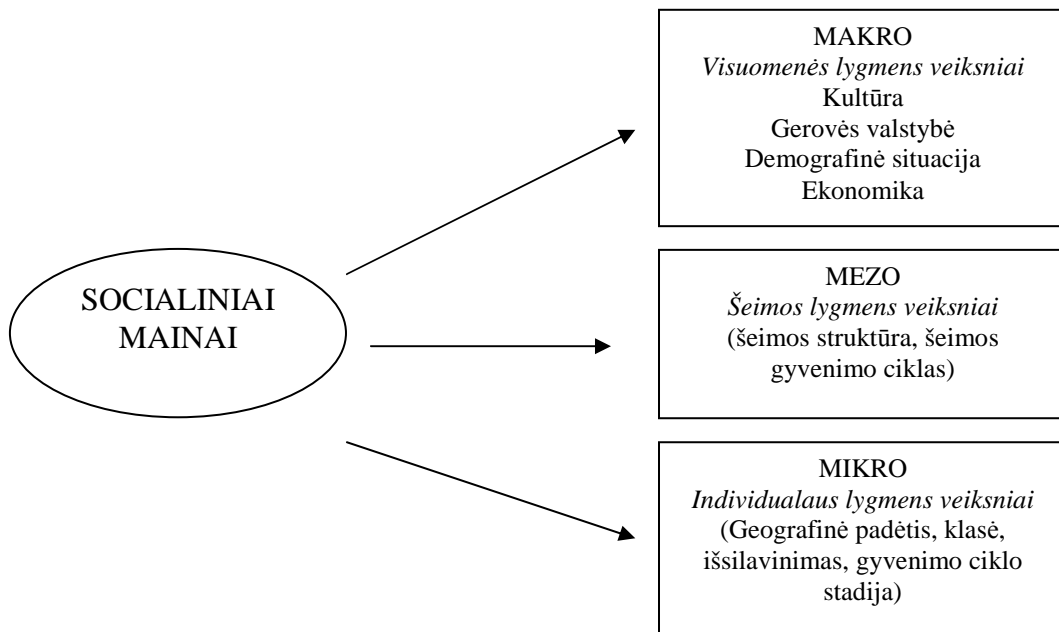
Giddens teigimu, gyvenimo stiliai modernioje visuomenėje atlieka struktūruojantį vaidmenį, o individas rinkdamasis sprendimus ir veiksmus, siekia susitapatinti su tam tikra socialine grupe, bei su jos gyvenimo stiliumi. „Gyvenimo stilių galima apibrėži kaip daugiau ar mažiau integruotą individo pasirenkamų gyvenimo praktikų rinkinį“ (Giddens, 2000, p.107). Galimybės realizuoti sprendimus bei veiksmus įgyjamos dalyvaujant rinkoje. Modernybėje tarp daugelio modelių pasirinkimo galimybių, didelę reikšmę turi ekonominiai, socialiniai bei kultūriniai ištekliai. Ekonominė šeimos teorija grįsta požiūriu, „kad kiekvienas žmogus gyvena bent dviems generacijoms: suaugusiųjų funkcija yra išlaikyti save pačius ir savo vaikus, suteikti jiems tinkamas sąlygas augti pačių suaugusiųjų naudos apimtis priklauso nuo to, kiek buvo investuota į juos vaikystėje“ (Česnuitytė, 2004, p.100-101).

4. Socialiniai mainai visuomeninių veiksnių kontekste

Nagrinėjant socialinius mainus tarp kartų būtinas platesnis kontekstinių veiksnių, turinčių įtaką šiems mainams aptarimas. Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje priklauso nuo kintančių makro-, mezo- bei mikrolygmens veiksnių. Makrolygmeniui priskirtini veiksniai yra ekonomika, kultūra, demografinė situacija, gerovės valstybė, mezolygmeniui – šeimos struktūra, šeimos gyvenimo ciklas ir mikrolygmeniui – tokie veiksniai, kaip geografinė padėtis, klasė, išsilavinimas, gyvenimo ciklo stadija. Tačiau kartų konceptą galima vadinti ir raktu socialinės dinamikos analizėje. Kartų sekoje, šeimos ir visuomenės „kuria tęstinumą“ ir keičiasi atsižvelgiant į tėvus ir vaikus, ekonominius išteklius, politinę valdžią, kultūrą. Visose šiose sferose kartos yra kaip pagrindinis vienetas socialinės reprodukcijos, socialinių permainų – kitais žodžiais tariant stabilumo laike, bei taip pat atsinaujinimo (Kohli, 2004, *Generational changes...*). M.Kohli pastebi, kad be ekonominės reikšmės, mainams tarp suaugusių kartų šeimoje yra svarbūs šie sociologiniai požūriai: gyvenimo eigos tyrimai, iš kurių seka gavimo ir davimo balansas per šeimos gyvenimo ciklus, socialinės apsaugos sritis, kuomet papildomas mūsų suvokimas apie šeimą, kaip vieną iš ūiulaikinių bendros gerovės rėmėjų. Taip pat svarbūs stratifikacijos tyrimai, kurie atkreipia dėmesį į tokį faktą, kad socialinio statuso perdavimas nėra tik nuo pilnametystės pradūios, bet taip pat tęsiasi ir kitu būdu, bei socialinio glaudumo tyrimai, kuriais parodoma, kad ūeima, kad ir ūiulaikinėje visuomenėje, lieka kaip pagrindinė socialinių ryūių ar „socialinio kapitalo“ tiekėja (Kohli, 2004, *Intergenerational...*)

Taigi ūiame poskyryje trumpai aptarsiu, mano manymu, svarbiausius veiksnius, kurie turi įtakos socialiniams mainams tarp kartų. Kad pernelyg nenuolūčiau nuo savo temos ūiame darbe neaptarinėsiu ekonominių veiksnių, o pirmiausia pristatysiu gerovės valstybės modelius, bei kaip jie susiję su socialiniais mainais tarp kartų ūeimoje.

**Visuomeninių veiksnių, darančių įtaką socialiniams mainams tarp kartų šeimoje,
schema**

„Šeimos politika yra viešosios politikos dalis ir gali būti apibrėžta kaip valstybės inicijuojamų ir/arba įgyvendinamų socialinių, ekonominių priemonių kompleksas, nukreiptas į šeimos – jos struktūros ir gyvenimo kokybės – modeliavimą. Paramos šeimai politika yra viena iš raktinių gerovės valstybės veikimo sričių, kuri įvairių priemonių pagalba nutiesia tiltus tarp rinkos (ūkio) ir šeimos, minimizuoja negatyvias rinkos pasekmes šeimai ir jos nariams“ (Maslauskaitė, 2005, p.49).

Literatūroje aptinkami du šeimos politikos apibrėžimai: *siaurasis ir platusis*. Šeimos politika pagal siaurąjį apibrėžimą yra sutelkta į poras su vaikais, į vienišus tėvus bei šioms grupėms taikomas išmokas, pašalpas, privilegijas ir paslaugas (Gauthier, Rostgaard, cit. pg. Maslauskaitė, 2005). Kitas paramos šeimai politikos apibrėžimas tarpusavyje jungia tas viešosios politikos sritis, kurios gali paveikti šeimos gyvenimą (šeimos teisė, švietimas, sveikatos apsauga, užimtumo politikos priemonės ir kt.).

Paramos šeimai politikai įtakos turi šalies istorinis paveldas, kultūrinės, socialinės ir ekonominės sanklodos, socialinės politikos tradicijos, politinių jėgų balansas bei politinės kultūros ypatumai (Maslauskaitė, 2005).

Gerovės valstybės modeliai skirstomi atsižvelgiant į keletą iš šių kriterijų (Gauthier, 2002):

- ✓ kiek valstybė užtikrina, jog individo socialinės teisės bus realizuotos nepriklausomai nuo individo padėties rinkoje (jo darbinės biografijos, statuso, įmoku);
- ✓ kiek valstybė, įgyvendindama socialinio aprūpinimo politiką, palaiko egzistuojančias klasines nelygybes (klasės, lyties, amžiaus atžvilgiu);

- ✓ kiek valstybė išleidžia socialinėms reikmėms;
- ✓ iš kokių šaltinių valstybė finansuoja socialines reikmes.

Kiekviena valstybė, rūpindamasi savo piliečiais, sukuria ir vysto jai būdingą socialinės politikos modelį. Yra žinoma keletas bandymų klasifikuoti „gerovės valstybės“ modelius, tačiau daugelis tyrinėtojų remiasi R.M.Titmuss (1974) ir G.Esping-Andersen (1990) (cit. pg. Smalskys, 2005) sukurtais klasifikavimo modeliais. Pagal šių mokslininkų siūlomą klasifikavimą identifikuojami trys Vakarų „gerovės valstybių“ modeliai: *liberalusis*, *motyvacinis*, arba *konservatyvusis-korporacinis* ir *redistribucinis (socialdemokratinis)*.

- ✓ *Liberaliojo modelio* valstybėse valstybės institucijos minimaliai kišasi į socialinę sferą. Pirmenybė yra teikiama rinkai. Valstybė globoja tik tuos socialinius gyventojų sluoksnius, kurie patys negali savimi pasirūpinti. Šiam modeliui priskiriamos Australija, Kanada ir JAV.
- ✓ *Motyvaciniame modelyje* pirmenybė yra teikiama tradicinei šeimai išsaugoti. Socialinės paslaugos teikiamos kuomet šeima negali išspręsti iškilusių problemų. Šiame modelyje, kuris yra tarpinis tarp liberaliojo ir socialdemokratinio, vyrauja socialinio draudimo schemų įvairovė. (Austrija, Prancūzija, Vokietija, Italija).
- ✓ *Socialdemokratinio modelio* valstybės savo piliečiams siekia suteikti vienodas teises į socialines pašalpas ir išmokas, skatina lygybę. Šis modelis daugiausia taikomas Skandinavijos valstybėse (Švedija, Danija, Norvegija) (Stankūnienė et al., 2001).

ES įvertina globalius ekonominius, socialinius, demografinius iššūkius ir orientuojasi į vaiko gerovę, kuomet vaikai tampa centriniu šeimos politikos adresatu. Tačiau šiuolaikiniame Vakarų pasaulyje vaikų išlaikymui, ugdymui ir mokymui reikalingi labai dideli kaštai. Tai turi įtakos alternatyvių gyvenimo stilių formavimuisi, kaip bevaikė šeima ar šeima, auginanti vieną vaiką. Bet Vakarų Europos valstybėse jau suvokiama, kad tokia situacija veda prie demografinės krizės. Prancūzija viena pirmųjų ėmėsi reformų šioje srityje. Šeimos politika Prancūzijoje yra gana įvairi: gimstamumui ir jo skatinimui taikomos įvairios mokestinės lengvatos, kuriamas globos ir ugdymo namų tinklas. Švedijoje, kurioje taikoma kita šeimos politikos kryptis, stengiamasi sulyginti įvairių šeimų vaikų galimybes, labiausiai apleisti vaikai yra materialiai šelpiami ir globojami valdžios. Švedijoje abiem tėvams suteikiamos lygios galimybės ugdymo procese, sudarant sąlygas auginti vaikus ne tik motinoms bet ir tėvams, skatinama partnerystė šeimoje.

Šiuolaikinėje postindustrinėje visuomenėje paplito tokios žmonių gyvenimo formos, kaip gyvenimas išsiskyrus, nuolatinis partnerių keitimas, gyvenimas su tos pačios lyties partneriu ir pan. Nemaža dalis vaikų gyvena tik su vienu iš tėvų ar su besikeičiančiais tėvų partneriais. Daug šeimų išvis nesiruošia turėti vaikų. Tokią situaciją G.Esping-Andersen šeimos politikos srityje vadina postindustrinio Vakarų pasaulio „Trojos arkliu“. Nėra lengva rasti atsakymus šios problemos

sprendimui. To negali pasiūlyti ir tradiciniai konservatyvūs šeimos politikos modeliai (Smalskys, 2005).

Centrinės ir Rytų Europos šalys šiuo transformacijų laikotarpiu šeimos politiką įgyvendina priderindamos ją prie minėtų šiuolaikinių vakarietiško tendencijų. Vidutinis žmonių gyvenimo amžius, lyginant su Vakarų valstybėmis, pokomunistinėse šalyse yra trumpesnis, tačiau gimstamumo ir skyrybų rodikliai artimi europietiškam vidurkiui. Parama šeimai pokomunistinėse šalyse yra orientuota į skurdžiausiai gyvenančias šeimas (dažnai vadinamas amoraliomis) (Smalskys, 2005).

Pereinant prie demografinių veiksnių aptarimo, svarbu pažymėti, kad mažėjantis gimstamumas ir ilgėjanti vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė daro poveikį kartų balanso kaitai, kuomet jaunosios kartos atstovų mažėja, o vyresniosios – daugėja. Demografinis senėjimas aiškinamas senyvų ir senų žmonių dalies didėjimu bendrame gyventojų skaičiuje. Gyventojų senėjimui turi įtakos demografiniai pakitimai, reprodukcinio pobūdžio poslinkiai, mirtingumo ir gimstamumo santykis, taip pat ir migracija. Gyventojų senėjimo pasekmėmis pirmiausiai susirūpino demografai. Šio proceso pasekoje atsiranda problemų socialinio aprūpinimo srityje, keliami nauji reikalavimai medicinoje, prižiūrint ir gydant pagyvenusius žmones, darbingo amžiaus gyventojai turi išlaikyti vis daugiau vyresnio amžiaus žmonių – iš to seka sunkesnė mokesčių našta ekonomiškai aktyviems gyventojams, didėjantys pensijų fondai, medicinos priežiūros bei specialaus socialinio aptarnavimo poreikis (Prakapienė, 2007). Taigi „senėjimas dėl savo masto ir negrįžtamumo [...] iš esmės keičia visuomenės demografinę ir socialinę struktūrą, gamybos, paskirstymo ir vartojimo sistemas, gyvenviečių socialinės infrastruktūros bruožus ir turi įtakos praktiškai visų socialinių grupių ir sluoksnių socialinei padėčiai“ (Mikulionienė, 2004, p.49, *Senėjimo demografija*).

Lietuvoje per paskutinį dešimtmetį vyko esminiai pasikeitimai: dar 1993 m. 100-ai 60 metų ir vyresnių gyventojų teko 132 vaikai (iki 14 metų), o 2003 m. pradžioje šio santykio didesnę dalį jau sudarė ne vaikai, o vyresnio amžiaus žmonės – 100 su 91 (Demografijos, 2003). 2006 metų pradžioje vaikų buvo 19,3 procento mažiau nei pagyvenusių žmonių (Lietuvos gyventojai..., 2006). Tačiau lyginant gyventojų senatvės lygį su kitomis Europos šalimis, Lietuva atsilieka nuo demografiškai seniausių Europos šalių (Italijos, Graikijos, Vokietijos) (Mikulionienė, 2004, *Senėjimo demografija*).

Dėl pailgėjusios tikėtinos gyvenimo trukmės įvyko tam tikrų poslinkių tiek individo gyvenimo kelio raidoje, – kuomet didėja segregacija tarp kartų, sukuriama kelios šeimos, atsiranda naujos veiklos rūšys, tiek šeimos instituto raidoje – giminystės ryšių struktūros „vertikalėjimas“, šeimos narių bendro gyvenimo trukmės ilgėjimas ir pan. Pailgėjusi gyvenimo trukmė sąlygojo trijų keturių kartų giminystės ryšių (vaikai–tėvai–seneliai–proseneliai) įsigalėjimą. Dauguma mūsų

senelių augo su keliais broliais, seserimis, tačiau retas galėjo pasigirti turintis abu gyvus senelius. Tuo tarpu šiomis dienomis gimusieji vaikai geriausiu atveju turi tik vieną brolių ar seserį, bet užtat dar kurį laiką turi gyvus senelius ir prosenelius (Mikulionienė, 2004, *Senėjimo demografija*). Šios permainos taip pat keičia ir santykius tarp kartų šeimoje.

Institucinės skirtingų amžiaus grupių atstovų segregacijos stiprėjimas (siaurėjant viešosios ir privačiosios veiklos erdvėms, kuriose kartu veiktų visų kartų atstovai), turi įtakos skirtingų kartų šeimos narių tradicinių vaidmenų sampratos kitimui, šeimos narių galimybių mažėjimui užtikrinti vienas kito gyvenimo kokybę bei globą. Tuomet, kai nuvertinamas abipusis kartų bendravimas, dialogas, tarpusavio pagalbos nauda, gali kilti kartų susvetimėjimo grėsmė. Taip pat tai susiję su visos visuomenės sutelktumu ir gebėjimu darniai funkcionuoti. Kartų solidarumui kyla grėsmė, susidarius specifinei rizikingai šeimos padėčiai, kuomet reikalinga pagalbos iš šalies. Tai aktualu „aktyviosios tėvystės laikotarpiu (vaikų gimdymas ir auklėjimas iki pilnametystės); šeimos iširimo ir pakartotinio jos sukūrimo atveju; nepilnos šeimos atveju; skurdo atveju; atveju, kai šeimos nariui dėl ligos arba negalios reikalinga ilgalaikė globa; atveju, kai šeimos narys tampa priklausomas nuo alkoholio arba narkotikų; smurtavimo šeimoje atveju” (Mikulionienė, 2004, *Lietuvos...*, p.31).

Vis dėlto, kalbant apie stipriąsias puses santykiuose tarp kartų, mūsų visuomenėje „tebėra gajai skirtingų kartų šeimos narių tarpusavio paramos ir globos teikimo tradicija, leidžianti atsizvelgti į vienų poreikius ir kitų galimybes. Naujojo Civilinio kodekso Šeimos knygoje yra sutvarkyta teisinė kelių kartų šeimos narių (ne tik tėvų ir vaikų, bet ir suaugusių vaikaičių ir senelių) santykius reguliuojanti bazė“ (Mikulionienė, 2004, *Lietuvos...*, p.31).

Tačiau tiek profesinėje, tiek laisvalaikio sferoje stiprėja kartų segregacija. Darbinio užimtumo formos nėra pakankamai išplėtos, kad skirtingų kartų atstovai pagal galimybes galėtų prisidėti prie visuomenės socialinio ir ekonominio klestėjimo. Nepakankamai yra naudojamos bendruomenės paslaugomis, kuomet yra globojami ar slaugomi skirtingų kartų šeimos nariai. Tarp skirtingų kartų šeimos narių nėra išspręsta smurto ir prievartos sistema. Kartų solidarumo problema nėra ypatingai sureikšminama, o tai gali turėti pasekmių demokratiškai šeimai bei visos visuomenės stabilumui. Taigi stiprinant glaudžius ryšius tarp kartų šeimoje, per kuriuos būtų užtikrintas kultūros vertybių ir elgesio modelių perėmimas, būtų kuriama lygiavertė visuomenė visoms kartoms (Mikulionienė, 2004, *Lietuvos...*).

Įvairių tyrimų duomenimis, santykiai tarp kartų yra pagrįsti solidarumu, bet taip pat provokuoja konfliktus. Visoje žmonijos istorijoje santykiai tarp kartų buvo grįsti tiek stipriais ryšiais, tiek ir kylančiais konfliktais. Taip pat ir šiuolaikinėje visuomenėje šie santykiai yra apibūdinami per sistemišką ambivalenciją, kuri yra viena pagrindinių, tačiau dažnokai užmirštųjų charakteristikų. Gerovės valstybės draudimo sistemos sukūrimas (senatvės laikotarpyje) prisidėjo prie to, kad šeimyniniai santykiai tarp kartų susilpnėjo ekonomine, bei tuo pačiu tikriausiai emoci-

prasmė. Ekonominiai konfliktai tarp jaunesniosios ir vyresniosios kartos perėjo nuo konkretaus šeimyninio gyvenimo į socialinės politikos sritį. Tuo tarpu demografinis senėjimas veda prie naujo „kartų klausimo“ įvardinimo: svarbiausiu aspektu tampa nebe jaunimo maištas prieš suaugusiuosius, bet visuomeninės diskusijos apie vyresnę kartą (Höpflinger, 1999).

Pagal DIALOGO šalių rezultatus, dauguma respondentų mano, kad vaikai ir kiti giminaičiai jaučia atsakomybę už rūpinimąsi senstančiais tėvais. Tai rodo, kad solidarumas tarp kartų egzistuoja. Neformali globa, kol kas išlieka pirmąja iš kitų teikiamų globų. DIALOGO šalyse, dauguma piliečių sutinka, kad sutuoktinis ar partneris ir vaikai atsakingi už kasdienę vyresniojo žmogaus reikalingą priežiūrą. Nors apskritai manoma, kad ateityje neformali priežiūra taps ne tokia svarbi, tačiau yra autorių tam prieštaraujančių (Pickard ir kolegų atradimai, 2000; cit. pg. Intergenerational Solidarity..., 2006).

Pagal visuomenės nuomonę, gyventojų senėjimas yra ryškiausia probleminė evoliucija. Dauguma piliečių senstančius gyventojus laiko mažiau dinamiškos visuomenės ir silpnesnės ekonomikos ženklu. Ši asociacija tikriausiai kyla iš bendros idėjos, kad būti senu taip pat reiškia būti silpnu ir gležnu. Viena specifinė priežastis, galinti paaiškinti paprasto piliečio susirūpinimą senėjimu yra tai, kad visi senesni asmenys priimami kaip vienalytė ir silpna grupė, kenčianti dėka blogėjančios sveikatos, sumažėjusio mobilumo, padidėjusios priklausomybės, finansinės pagalbos reikalingumo ir kt. Tačiau yra ir teigiamai vertintinų dalykų. Dauguma piliečių pripažįsta, kad pagyvenę žmonės vis dar yra socialiai naudingi. Dėl savo gyvenimo patirties vyresni žmonės vertinami kaip informacijos, išminties šaltinis. Jie yra priimami kaip tradicinių visuomenės vertybių „gynėjai“ ir kaip svarbus emocinės paramos ištekliai.

Santykiai tarp kartų, K. Lüscher teigimu, sustiprėja buityje ir yra akcentuojami ypatingose gyvenimo situacijose, priklausomai nuo visuomeninio ir individualaus vystymosi. Ypatingas jų akcentavimas dažniausiai suprantamas tam tikromis gyvenimo situacijomis, kurios sugriauna iki šiol nusistovėjusias kasdieninio gyvenimo taisykles. Tai gali būti atvejis, kai suaugę vaikai išsikelia iš savo tėvų, o tėvai supranta, kad jiems prasidėjo kita gyvenimo fazė.

Socialiniai tyrinėtojai atkreipia dėmesį į santykių tarp kartų šeimoje glaudžią sąsają su lyčių vaidmenimis. Šeimyniniai kartų santykiai taip pat ir moderniose visuomenėse yra specifiniai pagal lytis. Empiriniai tyrinėjimai aiškiai parodo tai, kad moterys kasdieninėje veikloje bei krizinėse situacijose vaidina pagrindinę rolę. Įprasti šeimyniniai darbai, priežiūra ir pagalba tarp kartų ir toliau lieka moterų „reikalas“ (Höpflinger, 1999).

Santykiams tarp kartų didelę įtaką daro įsitikinimai ir jų socialinės svarbos žinojimas. Kaip ir kitos visuomeninės sritys santykiai tarp kartų yra nustatomi ne tik objektyviais faktais, bet ir subjektyviais įsivaizdavimais, pavyzdžiais ar prietarais, ar tam tikrais mistiniais elementais (Höpflinger, 1999). „Kultūriniai idealai teikia svarbias gyvenimo eigos gaires, net jei neįmanoma

jomis sekti. Gyvenimo eigoje susipina gausybė veiksnių – šeima, išsilavinimas, užimtumas, kurie turi būti suderinti ir koordinuojami. [...] Kultūrinėse normose netelpa tai, kas statistiniame ar demografiname apibrėžime pripažįstama, kaip „normalu“ (Naujanienė, 2006, p.106-107). Kultūra iš dalies sąlygoja tam tikras vertybes, kurios pasireiškia gyvenimo būde. Gyvenimo būdas atspindi kohortų ir politinių bei istorinių laikotarpių įtakas. Pavyzdžiui, iki praėjusio šimtmečio vidurio Lietuvoje buvo įprasta tradicinė išplėstinė šeima, susidedanti iš kelių kartų ir daug vaikų. Tačiau šių dienų norma – tai branduolinė šeima, susidedanti iš dviejų sutuoktinių ir iki dviejų nevedusių vaikų. Ir nors gyvenimas nesusituokus ar nesantuokoje gimęs vaikas buvo neigiamai vertinamas praėjusio šimtmečio pradžioje, tai šiomis dienomis toks reiškinys yra toleruojamas. Taigi gyvenimo būdo vertinimas labai priklauso nuo epochos – kas vienoje suprantama kaip normalu, kitoje – gali būti traktuojama nukrypusiu nuo normos (Naujanienė, 2006).

Žmonių tikėjimas ir požiūris nebūtinai atspindi jų konkretų elgesį. Visgi normos bei vertybės suteikia galimybę matuoti, ką žmonės mano esant teisinga daryti tam tikroje situacijoje. Tam tikru mastu normatyvinė dimensija mainuose tarp kartų yra svarbus šeimos ryšių stiprybės matas, PPAS DIALOG (Population Policy Acceptance Study PPAS) rezultatai praneša teigiamą rezultatą. Dauguma DIALOGO šalių piliečių sutinka su teiginiu, kad vaikai turėtų pasirūpinti savo senstančiais tėvais. Tai nesulaiko jų nuo suvokimo, kaip svarbu yra vystyti ir kurti tinkamas institucijas, piliečiai taip pat suvokia neformalios globos (teikiamos šeimos narių) ribas ir specializuotos priežiūros būtinumą.

Riley ir kolegos (1994) (cit. pg. Intergenerational Solidarity..., 2006) kalba apie dinamišką sąveiką, egzistuojančią tarp žmonių ir visuomenės. Jie mano, kad pokyčiai socialinėse struktūrose ne visada suspėja su individualiais gyvenimo pokyčių tempais. Autoriai apibūdina šią problemą, kaip „struktūrinį atsilikimą“. Visuomenės labai susiskirsčiusios pagal amžių, o jų narių veikla, vaidmenys ir atsakomybė yra labai apibrėžta pagal jų amžių. Jaunesni lanko mokyklą, paaugliai užmezga ryšius ir galiausiai veda, suaugusieji įsitvirtina į darbo rinką, vyresni mėgaujasi užsitarnautu poilsiu. Kreipiamas dėmesys į tai, kad kiekvienas žmogus per savo gyvenimą pereina iš vieno etapo į kitą. Problema iškyla dėl to kad, kad šie perėjimai ne tik ne pakankamai atspindi tai, kaip organizuota visuomenė, bet kad patys žmonės nepakankamai priima tuos perėjimus. Jaunesni nebūtinai priima vėlesnio gyvenimo etapo stilių. Dauguma pradeda sveikai gyventi tik išgirdę perspėjimus kūno signalus. Trumpai tariant visuomenė turėtų būti sutelkta ties tuo, kas svarbiausia tam tikrame gyvenimo etape, o tai žymiai labiau garantuotų tikrą bei reikalingą solidarumą tarp kartų (Intergenerational Solidarity..., 2006).

5. Socialinių mainų tarp kartų šeimoje tyrimas

5.1. Empirinio tyrimo metodika

Empirinio tyrimo tikslas – atskleisti socialinių mainų tarp kartų šeimoje ypatumus.

Empirinio tyrimo objektas – 18-77 metų amžiaus Vilniaus miesto gyventojai.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

- Išskirti mainų modelius, atsižvelgiant į teikiamos finansinės paramos dažnumą.
- Nustatyti mainų modelius sąlygojančius socialinius-demografinius veiksnius.
- Atskleisti vertybių įtaką santykiams tarp kartų šeimoje.
- Nustatyti būdingiausius tarpgeneracinių santykių ypatumus.
- Nustatyti kartų santykių ir tarpgeneracinių mainų (instrumentinių, finansinių socialinių) sąryšio reikšmingiausius aspektus.

Empirinio tyrimo hipotezės:

- Artimesni santykiai tarp kartų šeimoje yra palaikomi su mama nei su tėvu.
- Finansinė parama tarp kartų perduodama iš vyresnės kartos jaunesniajai, o instrumentinė iš jaunesnės vyresniajai.
- Vaikai didesnę savo laisvalaikio dalį praleidžia su savo mama nei su tėvu.
- Kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo didesnę finansinę paramą suteikia kitoms kartoms.
- Kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo mažesnę instrumentinę paramą suteikia kitoms kartoms.
- Vyrai tarpgeneraciniuose mainuose teikia daugiau finansinę paramą, moterys – instrumentinę.
- Finansinės paramos tarp kartų teikimo motyvacija priklauso nuo lyties.

Informacijos rinkimo metodas – anketavimas, instrumentas – klausimynas.

Atranka ir imtis. Naudota netikimybinė kvotinė Vilniaus miesto gyventojų atranka. Šiame tyrime atrankos dydis yra 360 respondentų. Sudarant imtį, siekta, kad apklausoje dalyvautų maždaug vienodos respondentų grupės pagal amžių bei lytį. Savo darbe daugumą tyrimo aspektų siejau su skirtingomis kartomis, jų palyginimu tarpusavyje bei pagal lytį. Šiuo tyrimu siekiama ne reprezentuoti Vilniaus miesto gyventojus, todėl didesnis dėmesys skiriamas bendrų tendencijų išryškinimui ir jų palyginimui, remiantis skirtingomis respondentų socialinėmis-demografinėmis

charakteristikomis. Tyrime buvo siekiama apklausti maždaug vienodą moterų ir vyrų skaičių iš skirtingų amžiaus grupių 18-29 m., 30-39m., 40-49m., ir 50-77 metų amžiaus.

Tam, kad būtų galima aprašyti ir palyginti skirtingas respondentų kartas, anketą sudariau iš kelių blokų: visus respondentus apimantys blokai buvo skirti įvertinti bendras vertybines nuostatas, finansinės paramos tarp šeimos narių teikimo tendencijas bei išsiaiškinti socialines-demografines charakteristikas. Kiti anketos blokai yra atskirai apie motiną, apie tėvą ir apie vaikus. Pirmieji šių blokų klausimai – filtriniai, leidžiantys apie motiną ir tėvą pasirinkti vieną iš keturių variantų: respondentas gyvena kartu/atskirai su savo mama (tėvu), nepalaiko jokių ryšių, mama (tėvas) mirus(-ęs). Pasirinkus vieną iš dviejų paskutinių variantų, einama prie kito bloko. Klausimai apie vaikus yra skirti respondentams turintiems 18 metų ir vyresnius vaikus, turint omeny, kad bus kalbama apie vaikų teikiamą tiek finansinę, tiek kitokio pobūdžio paramą savo tėvams, įtraukti jaunesnio nei 18 amžiaus vaikus, manau, būtų netikslinga.

Duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojantis SPSS programos paketu, kurio pagalba buvo nustatinėjami ryšiai tarp kintamųjų, tikrinamos statistinės hipotezės. Duomenų apdorojimui buvo naudojamos šios statistinės analizės procedūros: deskriptyvioji statistika, koreliacinė analizė, faktorinė ir klasterinė analizės bei ANOVA-vidurkių palyginimo testas.

5.2. Santykių tarp kartų pobūdis

Santykiai tarp kartų – tai integruota gyvenimo dalis, dažniausiai veikianti beveik nepastebimai. Pagal genealoginę kartų koncepciją (kurios laikausi savo darbe) – tai santykiai tarp senelių, tėvų vaikų ir anūkų. Šie santykiai yra nustatomi ne tik objektyviais faktais, bet ir subjektyviais įsivaizdavimais, pavyzdžiais ar įsitikinimais (Höpflinger, 1999). K.Lüscher teigimu (cit. pg. Höpflinger, 1999), santykiai tarp kartų sustiprėja buityje ir yra akcentuojami ypatingose situacijose, priklausomai nuo visuomeninio vystymosi ir individualaus gyvenimo ciklą. Įprasta susieti santykius tarp kartų šeimoje ir individo gyvenimo ciklą pokyčius: kol vaikas užauga, sukuriama savo šeima, anūkų gimimas, bendras skirtingų kartų gyvenimas, vyresnių tėvų priežiūra. Branduolinės šeimos fazės apibūdinamos tam tikrais lūžiais. Vaikų išsikraustymas ir tuščio lizdo fazė, tačiau paprastai tai nėra tas laikas, kai tėvai gali gyventi sau, nepriklausomą gyvenimą. Rūpinimasis nepasibaigia vaikams palikus namus. Iš vienos pusės, reikia rūpintis anūkais, iš kitos – prasideda ta fazė, kai ir patiems tėvams reikalinga pagalba. Taigi vystymasis ir senėjimas, kaip visą gyvenimą trunkantis procesas.

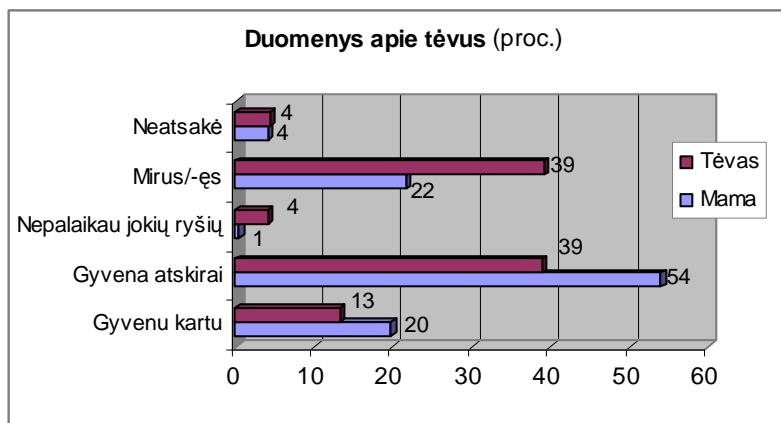
Toliau paminėsiu keletą metodologinių pastabų. Savo darbe į kartų santykius, stengiuosi pažvelgti tiek per kasdienius, buitinius kontaktus, emocinio artumo vertinimą, tiek mainų procese,

teikiant instrumentinę bei finansinę paramą. Kaip jau minėjau teorinėje dalyje, kartų santykiai teorijoje ir praktikoje yra glaudžiai susiję su lyčių vaidmenimis (Lüscher, cit. pg. Höpflinger, 1999). Todėl šiame tyrime atskirai nagrinėjau vaikų santykius su tėvu ir su mama. Pirmiausia artimiausiuose skyreliuose apibūdinsiu tėvų ir vaikų kontaktų dažnumą, atskirai aptardama santykius su tėvu ir su mama, palyginsiu, kaip respondentai vertina savo santykius su kiekvienu iš tėvų, priklausomai nuo lyties ir amžiaus grupės. Vėliau trumpai pristatysiu resursų perdavimo tarp kartų tendencijas, taip pat išskirdama skirtingus mainų modelius pagal finansinės paramos teikimo dažnumą. Kadangi santykiai ir mainai tarp kartų yra neatsiejami nuo skirtingų vertybinių pasaulėžiūrų, aprašysiu, kokie yra reikšmingi vertybiniai skirtumai tarp lyčių, skirtingų amžiaus grupių bei taip pat tarp išskirtų modelių. Kituose skyreliuose labiau sutelksiu dėmesį į tarpgeneracinius mainus, jų specifiką, sąryšį su santykiais tarp kartų.

5.2.1. Kontaktų dažnumo ir emocinio artumo sąryšis

Vienas iš santykių artumo požymių su tėvais yra kontaktų dažnumas. Tyrimo duomenimis kas penktas suaugęs vaikas gyvena kartu su savo mama (20 proc.), kartu su tėvu gyvena kur kas mažiau respondentų (13 proc.). Iš atskirai gyvenančių suaugusių vaikų, trečdalis su savo mama susitinka labai dažnai – beveik kiekvieną dieną arba mažiausiai kartą per savaitę (29 proc.). Su tėvu susitikimai yra kiek retesni – labai dažnai su savo tėvais susitinka apie ketvirtadalis respondentų (23 proc.) (žr. 1 pav.).

Kitos ryšių palaikymo formos, tokios kaip sms žinučių rašymas, laiškai, bendravimas elektroniniu paštu nėra tokios dažnos. Kas šeštas iš suaugusių vaikų tokiu būdu palaiko dažnus ryšius su mama, o su tėvu susirašo tik kas dešimtas. Tačiau didelė dalis respondentų beveik kiekvieną dieną ar mažiausiai kartą per savaitę bendrauja su savo tėvais telefonu – dvigubai dažniau nei susitinka, suaugę vaikai susiskambina su savo mamomis (63 proc.), o su tėvais labai dažnai telefonu bendrauja daugiau nei trečdalis suaugusių vaikų (žr. 1 lentelę). Vis dėlto 22 proc. respondentų, turinčių atskirai gyvenančius tėvus, tiesioginius kontaktus su jais palaiko tik keletą kartų per metus ar rečiau, o iš visų apklausoje dalyvavusiųjų su tėvu nepalaiko jokių ryšių 4 proc., o su mama 1 proc. (žr. 1 pav.).

Beveik trys ketvirtadaliai respondentų, gyvenančių kartu su savo mama yra 18-29 metų amžiaus grupės, iš visų kartu su tėvu gyvenančių tyrimo dalyvių jauniausioji grupė sudaro dar didesnę dalį – 86 proc. (žr. 1 priedą, 1 lentelę). Tyrimo duomenys rodo, kad daugiausia su tėvais gyvenančių asmenų yra nevedę/netekėjusios, taigi galima daryti dar vieną prielaidą, kad vedę žmonės dažniausiai pradeda gyventi atskirai nuo savo tėvų.

1 lentelė

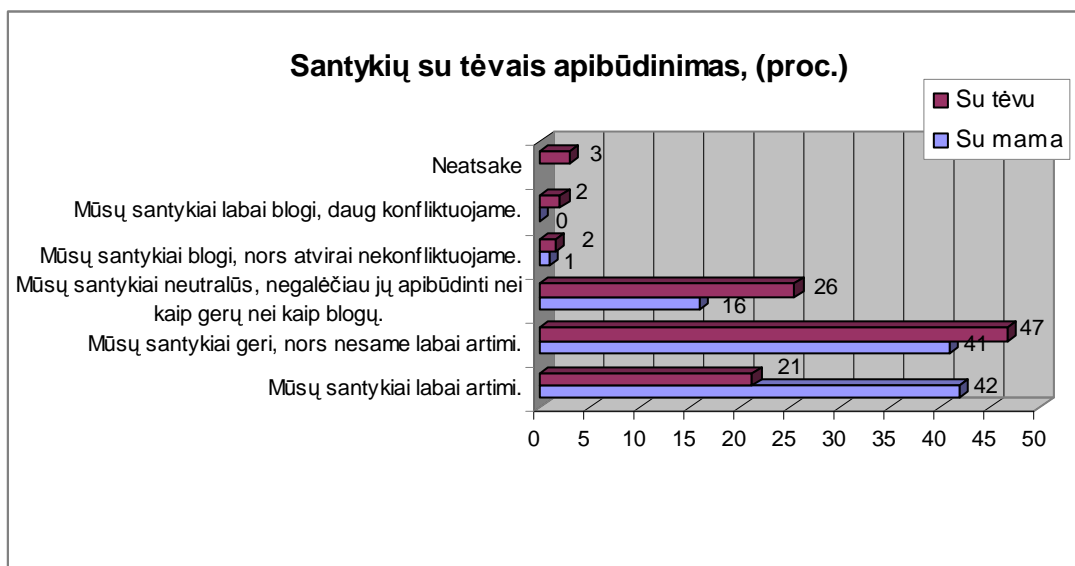
Kontaktų su tėvais dažnumas

	Susitinkate		Susirašote (laiškais, elektroniniu paštu, žinutėmis)		Susiskambinate	
	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu
Beveik kiekvieną dieną	7	8	5	4	24	11
Mažiausiai kartą per savaitę	22	15	11	6	39	25
Keletą kartų per mėnesį	22	31	12	11	18	24
Mažiausiai kartą per mėnesį	22	21	6	8	12	11
Keletą kartų per metus	21	19	6	8	1	11
Rečiau nei kartą per metus	2	4	29	34	2	11
Neatsakė	4	2	31	28	4	7
Viso	100	100	100	100	100	100

Vis dėlto santykių su tėvais kokybė nebūtinai priklauso nuo glaudžių ryšių palaikymo. Dauguma respondentų (83 proc.) su savo mama palaiko labai artimus ar gerus santykius. Iš visų ištekėjusių moterų beveik pusė (46 proc.) teigia turinčios labai artimus santykius su savo mamomis. Lyginant lyčių aspektu, iš visų respondentų, palaikančių labai artimus santykius su savo mamomis, 55 proc. sudaro moterys, 45 proc. – vyrai. Kalbant apie santykių artumą su tėvu, pirmiausia galima pastebėti, kad tik kas penktas respondentas nurodė, kad santykiai yra labai artimi, tačiau du trečdaliai apklaustųjų santykius su tėvu įvertino kaip labai artimus ar gerus. Iš visų respondentų, kurie apibūdino savo santykius su tėvu labai artimais – 55 proc. sudaro vyrai ir 45 proc. – moterys (žr. 2 pav.). Įdomu tai, kad 50 metų ir vyresnio amžiaus grupėje net 43 proc. respondentų palaiko

labai artimus santykius su tėvu. Vertinant pagal šeimos gyvenimo sąlygas, labai artimus santykius su tėvu nurodo priskiriantys save vidutiniokams (24 proc.) ir pasiturintiems (33 proc.).

2 pav.

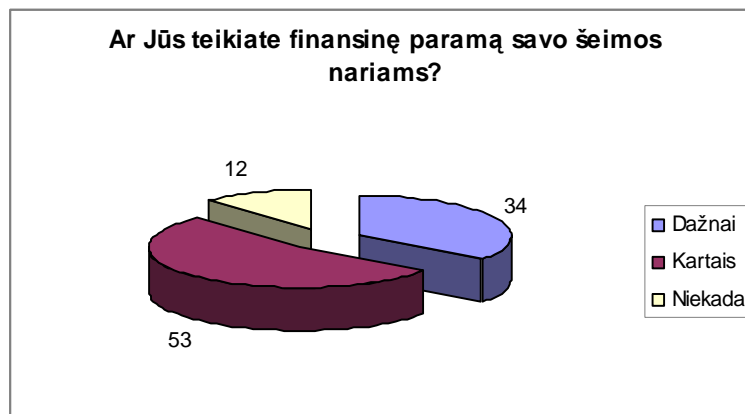

5.2.2. Tarpgeneraciniai mainų modeliai

Socialinių tyrinėtojų teigimu, finansiniai ir socialiniai mainai šiuolaikinėse vakarų visuomenėse yra neatsiejami nuo asmeninių ir emocinių ryšių. Nors normų ir išsipareigojimų vaidmuo šiomis dienomis yra sumažėjęs (einama prie to, kad paramą vis labiau užtikrina valstybė), tačiau parama tarp kartų tebėlieka svarbi. Resursų perdavimas gali būti tiek materialus, tiek kultūrinis ar socialinis. Kasdieniniuose buitiniuose kontaktuose galbūt dažniau prisireikia instrumentinės paramos, į kurią įeina konkreti pagalba namuose, kaip pvz. namų ūkyje, maisto gaminime, pagalba ligos metu ar darbinėje veikloje.

Būtų prasminga išskirti modelius santykiuose tarp kartų pagal kontaktų dažnumą, emocinį artumą, instrumentinę bei finansinę paramą. Tačiau šiame darbe pasirinkau nagrinėti pagal vieną kriterijų – teikiamos finansinės paramos dažnumą, o kitus tarpgeneracinių mainų aspektus detaliau aptarsiu kitame skyriuje. Tokį pasirinkimą sąlygojo tai, kad finansinė parama yra labiau apčiuopiama mainų rūšis, be to, dėl instrumento struktūros, apjungiant keletą kintamųjų, nemaža respondentų dalis iš viso nepatektų nei į vieną modelį.

Taigi remdamasi klausimo „Ar Jūs teikiate finansinę paramą savo šeimos nariams“ atsakymais, išskyriau tris modelius. Pirmajam modeliui priskyriau asmenis teikiančius finansinę paramą savo šeimos nariams „labai dažnai“ ir „dažnai“ – pavadinau intensyvios paramos modeliu, antrajam, remiančius savo artimuosius – „kartais“ ir retai“ – pasyvios paramos modelis, bei trečiajam modeliui priskyriau tuos, kurie niekada to nedaro – neteikiančiųjų paramos modelis (žr. 3 pav.).

Kuo tarp savęs skiriasi šių trijų modelių atstovai, bendriausiais bruožais nurodo 2 lentelė. Dažnai teikiantieji finansinę paramą savo šeimos nariams, skaičiuojant jų dalį tarp visų respondentų santykiniais dydžiais, yra vyriausi pagal amžių, vidutinio išsilavinimo, vedę/ištekėjusios, dirbantys bei turintys savo vaikų respondentai. Šio modelio atstovai turi santykinai daugiausia vaikų, kuriems yra virš 18 metų bei taip pat daugiau vaikų lyginant su kitais dviem modeliais (žr. 3 lentelę). Šis modelis jungia santykinai daugiau vyrų ir asmenų, gaunančių didžiausias pajamas.

Pasyvios paramos modelio atstovus jungia santykinai daugiau turinčiųjų aukščiausią išsilavinimą ir gyvenančių nesusituokus. Šiame modelyje santykinai didžiausią dalį sudaro respondentai 30-39 metų amžiaus grupės.

Tarp niekada neteikiančių finansinės paramos savo šeimos nariams yra daugiausia jauniausios amžiaus grupės respondentai, kurie matyt dar neturi savo pajamų, moterys, nevedę/netekėjusios, besimokantys/studijuojantys, neturintys savo vaikų. Tai mažiausias pajamas gaunantys respondentai (žr. 1 priedą, 2 lentelę). Kaip buvo minėta teorinėje dalyje, socialiniams mainams tarp kartų šeimoje daro įtaką mikro, t.y. individualaus lygmens veiksniai, šiuo atveju konkrečiai gyvenimo ciklo stadija, kuri ir lemia, kad šie asmenys neremia savo šeimos narių.

Respondentų charakteristikų paisikirstymas pagal modelius (procentais)

Charakteristikos	Modeliai		
	I	II	III
Lytis			
Vyrai	56	51	43
Moterys	44	49	57
Amžius			
18-29	18	33	55
30-39	12	28	17
40-49	35	21	12
50 +	35	19	17
Išsimokslinimas			
Nebaigtas vidurinis/pagrindinis	2	2	10
Vidurinis	13	10	10
Profesinis išsilavinimas su viduriniu	10	7	7
Specialus vidurinis	24	10	10
Nebaigtas aukštasis	7	17	24
Aukštasis	44	54	40
Šeimyninė padėtis			
Vedęs/ištekėjusi	69	53	33
Našlys/našlė	1	4	5
Vedęs/ištekėjusi, bet gyvename atskirai	3	1	0
Išsituokęs/išsituokusi	9	4	7
Gyvena nesusituokęs	3	12	5
Nebuvo vedęs/ištekėjusi	15	26	50
Pagrindinis užsiėmimas			
Dirbu	89	80	60
Studentas	3	12	26
Mokinys	2	3	10
Bedarbis	1	1	0
Namų šeimininkė	1	2	2
Pensininkas	2	2	0
Neturi vaikų	20	41	67

Respondentų (turinčių vaikų) buvo klausiama, koku tikslu jie teikia finansinę paramą savo šeimos nariams. Intensyvios paramos modelio atstovai akcentuoja finansinės paramos teikimą apgyvendinimui ir vartojimui, o kartais teikiantieji finansinę paramą, neišskiria konkrečių prižasčių ir remia finansiškai tiksliai neapibrėžiant kam. Aptariant šiuos modelius pagal motyvus, skatinančius remti savo šeimos narius, paaiškėjo, kad intensyvios paramos modelis jungia santykinai daugiau remiančiųjų iš pareigos, o pasyvios paramos modelis iš abipusiškumo paskatų.

Respondentų charakteristikų apie vaikus paisikirstymas pagal modelius (procentais)

Charakteristikos	Modeliai		
	I	II	III
Kiek turite vaikų?			
1	25	37	38
2	59	50	54
3	12	9	8
4	4	4	0
Viso	100	100	100
Jūsų jauniausiam vaikui yra			
Iki 18 metų	48	60	62
18 ir daugiau	52	40	38
Viso	100	100	100

Šiuos tris modelius vertėtų įvertinti ir pagal kitus aspektus. Emocinio artumo kontekste, pasyvios paramos modelis, skaičiuojant dalį tarp visų respondentų santykiniais dydžiais, jungia daugiausiai respondentų, palaikančių su savo mamomis labai artimus santykius, tačiau su tėvu turinčių labai artimus santykius yra santykinai daugiau neteikiančiųjų paramos modelyje (žr. 1 priedą, 3 lentelę). Todėl peršasi mintis, kad emocinis artumas nuo teikiamos finansinės paramos nepriklauso, tai pasitvirtina ir pritaikius X^2 kriterijų (p reikšmė didesnė nei 0,05).

Nėra reikšmingo skirtumo tarp to, kiek pajamų asmuo gauna ir kaip dažnai padeda savo mamai ar tėvui ($p>0,05$). Taip pat neegzistuoja ryšys tarp finansinės paramos teikimo dažnumo ir kontaktų dažnumo su mama ar su tėvu ($p>0,05$). Iš to galima spręsti, kad finansinė parama neturi reikšmingos įtakos santykių glaudumui tarp kartų, o instrumentinė parama teikiama nepriklausomai nuo to, ar remiama finansiškai. Finansinės paramos dažnumas labiau priklauso nuo socialinių-demografinių charakteristikų – nuo amžiaus, užsiėmimo bei šeimyninės padėties ($p<0,05$).

Taigi intensyvios paramos modelio atstovai, apibendrintai tariant, tai asmenys, kurie savo gyvenime, matyt jau pasiekė, ką galėjo geriausio. Tai turintys išsilavinimą, darbą, šeimą, vidutinio ir vyresnio amžiaus asmenys, galima sakyti, labiausiai orientuoti į šeimą, užauginę santykinai daugiausia vaikų. Lyginant su pasyvios paramos modeliu, pastarieji tiksliau apibrėžia teikiamos finansinės paramos tikslą, bei remia savo šeimos narius labiau ne iš abipusiškumo, kaip pasyvios paramos modelio atstovai, o iš pareigos. Tuo tarpu pasyvios paramos modelis jungia tarp savęs labiau netradicinių vertybių atstovus, santykinai daugiausiai gyvenančių nesusituokus. Galima teigti, kad tai labiau į karjerą ar bent jau į savišvietą orientuoti asmenys. Kadangi neteikiančiųjų paramos modelyje yra santykinai daugiausia dar nedirbančių studentų, todėl natūralu, kad finansinės paramos savo šeimos nariams jie suteikti negali.

5.3. Vertybių įtaka santykiams tarp kartų šeimoje

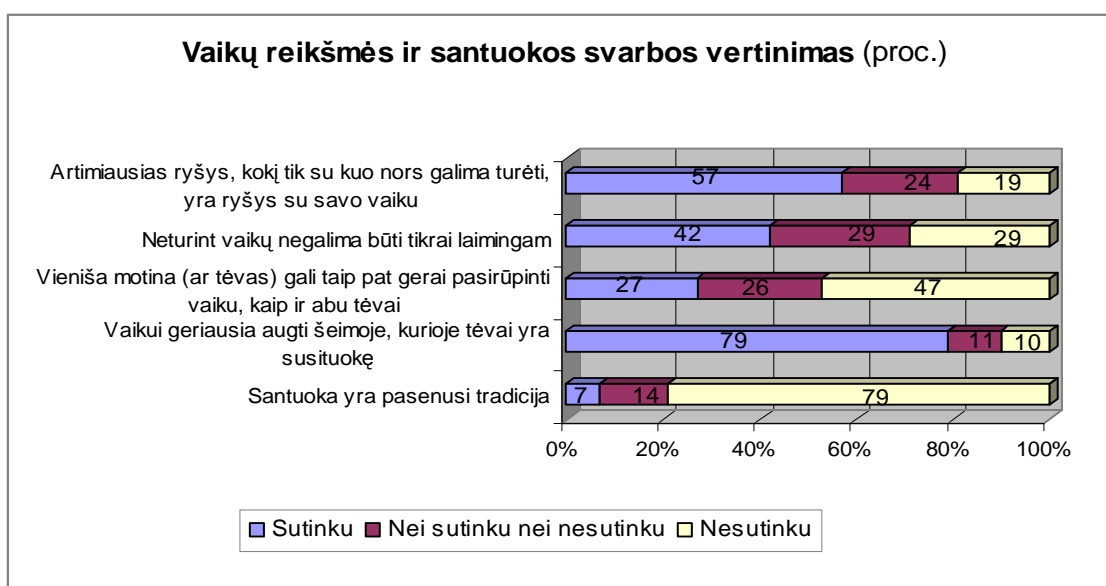
5.3.1. Bendri šeimos vertybių vertinimai

Sociologai bei demografai šiuolaikinę visuomenę įvardina kaip postmodernią, susijusią su fundamentaliomis poindustrinės visuomenės vertybių, normų ir požiūrių permainomis. Stiprėjantis individualizmas bei naujos liberalios vertybės skatina atsisakyti nusistovėjusių elgesio modelių bei pasirinkti praplečiančią individo laisvę gyvenimą. Lietuvoje nuo praėjusio dešimtmečio pastebimi ryškūs šeimos transformacijos požymiai (Stankūnienė et al., 2003) Tai matyti visose šeimos gyvenimo srityse. Su šiais pokyčiais (santuokų mažėjimas, jų atidėjimas vyresniam amžiui, gimstamumo mažėjimas, neregistruotų santuokų daugėjimas ir kt.) taip pat susiję ir santykiai tarp kartų, bei tarpgeneracinių mainų pobūdis.

„Šeimos gyvenimas, kaip bet koks socialinis gyvenimas, glaudžiai susijęs su vertybių sistema. Tam tikrų vertybių interiorizavimas iš esmės veikia šeimos gyvenimo vyksmą. Kita vertus, pats šeimos gyvenimo vyksmas grįžtamai veikia vertybinius bei normatyvinės sistemos pokyčius“ (Mitrikas, 2006). Šiame poskyryje pirmiausia bus siekiama atskleisti požiūrio į šeimos, vaikų auginimo, vyresnių žmonių problemų vertinimą, išryškinti respondentams reikšmingiausius tarpgeneracinių santykių aspektus.

Vertinant santuokos svarbą, teiginiui, kad „santuoka yra pasenusi tradicija“ pritarė 7 proc. respondentų, didžioji dalis – 79 proc. su šiuo teiginiu nesutiko. Moterų, nesutinkančių su šiuo teiginiu yra daugiau nei su šiuo teiginiu nesutinkančių vyrų, atitinkamai 81 proc. ir 76 proc. 79 proc. respondentų pritardami teiginiui, kad „vaikui geriausia augti šeimoje, kurioje tėvai yra susituokę“, teikia pirmenybę tradiciniam vaikų auginimo būdai. Šiuo atveju pritarimą reiškia 76 proc. vyrų ir 84 proc. moterų (žr. 1 priedą, 4 lentelę).

4 pav.

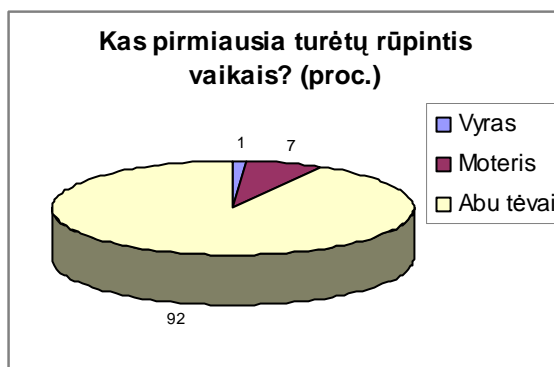
Nepaisant to, kad dauguma respondentų visgi pasisako už santuoką ir jos svarbą auginant vaiką, kalbant apie vaikų gerovę, 27 proc. respondentų mano, kad „vieniša motina (ar tėvas) gali taip pat gerai pasirūpinti vaiku kaip ir abu tėvai. Didžiausia pritariančiųjų respondentų dalis yra iš 18-29 metų amžiaus grupės – 39 proc. Įdomu tai, kad nepritariančiųjų tarpe yra didesnė vyrų nei moterų (atitinkamai 56 proc. ir 38 proc.). Tyrimo duomenimis, aptariant vaikų reikšmę asmens laimei, matyti, kad sutinkančių, nesutinkančių ir neturinčių tvirtos nuomonės respondentų skaičius yra panašus (žr. 1 priedą, 4 lentelę).

Tėvų ir vaikų santykių glaudumo reikšmę paryškina ir sekančio teiginio vertinimas, kuomet daugiau nei pusė (57 proc.) respondentų pritaria, kad „artimiausias ryšys, kokį tik su kuo nors galima turėti, yra ryšys su savo vaiku“ (žr. 4 pav.). Šis klausimas lyčių aspektu atrodo taip – iš visų vyrų šiam teiginiui pritaria 48 proc., o iš visų moterų – 64 proc. Šio klausimo vertinimo rezultatai pagal amžiaus grupes išsidėsto gana tolygiai, bet visgi 50 ir vyresnio amžiaus grupėje, respondentai savo laimę labiau susieja su vaikų turėjimu, nei kitos amžiaus grupės.

Apibendrinant šiuos teiginius galima teigti, kad jie iš esmės sutampa su 2003 m. „Šeimos revoliucija?“ (Stankūnienė et al., 2003) gyventojų požiūriu, kuomet didžioji dauguma tiek moterų, tiek vyrų pirmenybę atiduoda santuokos būdu sukurtai šeimai. Taip pat sutampa teiginių vertinimas, susijęs su požiūriu į vaikų reikšmę žmonių gyvenime. Tiek vyrai, tiek moterys mano, kad vaikai jų gyvenime užima svarbią vietą.

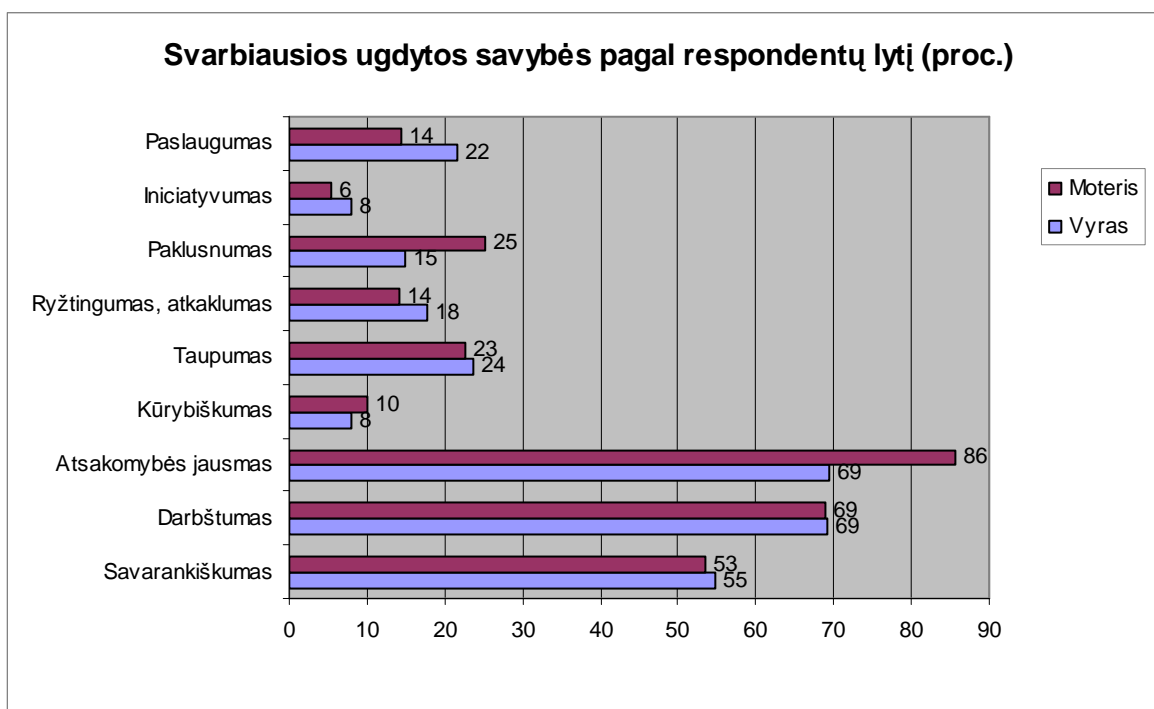
Vienas svarbiausių šeimos uždavinių – vaikų auginimas, jų priežiūra, o tam reikalingas subalansuotas lyčių vaidmenų paskirstymas visuomeninėje sferoje bei šeimoje. Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų pasisako už simetrišką šeimą rūpinimosi vaikais klausimu. 92 proc. respondentų mano, kad vaiku turėtų rūpintis abu tėvai (žr. 5 pav.). Tačiau daugiau nei trečdalis tyrime dalyvavusiųjų mano, kad šeimą materialiai pirmiausia turėtų aprūpinti vyras (37 proc.), kiti 63 proc. pasisako už vienodą abiejų tėvų įnašą šeimos materialinės gerovės kūrimui (žr. 1 priedą, 1 pav.).

5 pav.

Vaiko socializacija pirmiausiai vyksta šeimoje, kuomet tėvai perduoda vaikams savo vertybes, juos ugdo, ruošia tolimesniam gyvenimui. Įvairios raidos teorijos teigia, kad vaikystės patirtis lemia tolesnes individo trajektorijas. Pavyzdžiui, A.Roe (cit. pg. Karkockienė, 2003) nuomone, vaiko interesai priklauso nuo ankstyvosios patirties šeimoje, kuomet svarbiausias vaidmuo joje tenka struktūrai bei auklėjimo stiliui. Tyrimo dalyvių buvo prašoma iš 9 savybių pasirinkti ne daugiau trijų, kurios buvo ugdomos asmens namuose. Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad apklausoje dalyvavusiems labiausiai buvo skiepijamas atsakomybės jausmas, darbštumas ir savarankiškumas. Tuo tarpu mažiausiai ugdytos savybės – iniciatyvumas, kūrybiškumas bei ryžtingumas. Asmeninės tapatybės raida, kai kurių autorių, yra siejama su moteriškosios ir vyriškosios tapatybės konstravimu, kuomet moteriškajam pasauliui yra priskiriamas meilės ir (arba) pareigos etosas, kurį charakterizuoja įvairios funkcijos, kaip solidarumas, pagalba, paskatinimas, sutikimas, pasyvus susitaikinimas, tuo tarpu vyriškojo pasaulio pagrindinė charakteristika – jo racionalus pradas, darbas už finansinį atlygį (Reingardienė, 2003). Analizuojant tyrimo duomenis galima rasti sąsajų su moteriškojo ir vyriškojo pasaulių išskyrimu. Tai rodo, kad didesnė dalis moterų pasisakė, jog namuose buvo ugdomas atsakomybės jausmas (86 proc.), paklusnumas (25 proc.) (vyrų atitinkamai 69 proc. ir 15 proc.). O vyrų tarpe ugdytų savybių didesni procentai nei moterų yra ryžtingumo bei iniciatyvumo ir paslaugumo. Tyrimo rezultatai rodo, kad savarankiškumo, darbštumo ir taupumo savybės buvo vienodai ugdomos tiek vyrams, tiek moterims (žr. 6 pav.).

6 pav.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai vertina vaidmenų pasiskirstymą gimus vaikui ir kokią vietą vaikai užima jų gyvenime. Dauguma tyrimo dalyvių (73 proc.) sutinka su teiginiu, kad moteris turėtų keletą metų vaiką auginti namuose, o vėliau tęsti profesinę veiklą. Taip pat didelė dalis respondentų (71 proc.) sutinka, kad vaiko gimimas neturėtų trukdyti žmonos profesinei veiklai, kad vyras turėtų padėti auginti vaikus ir rūpintis namų ūkiu. Nors šiuo klausimu išreiškiamas pritarimas simetriškai šeimai, tačiau tuo atveju, jei moteriai jos profesija ir darbas būtų labai svarbūs, tai tik 36 proc. respondentų pritartų teiginiui, kad vyras ilgą laiką turėtų pats auklėti vaikus ir tvarkyti namų ūkį. Nemaža dalis respondentų laikosi nuomonės, kad geriau neturėti vaikų, jei nėra laiko jų auklėti. Tai galėtų iliustruoti tam tikrą abejingumą, iš vienos pusės, kuris labiau pasireiškia jaunų 18-29 metų amžiaus grupės žmonių tarpe, arba didelę atsakomybę vaikų auklėjimui iš kitos pusės. Tačiau beveik pusė tyrimo dalyvių su šiuo teiginiu nesutinka, tikėtina teikdami vaikams didelę reikšmę savo gyvenime (žr. 1 priedą, 5 lentelę).

Pradedant gilintis į jaunesnės ir vyresnės kartos socialinės sąveikos aspektus, reikėtų aptarti vyresnių žmonių vaidmens vertinimą. Senatvės amžiaus tarpnis yra suprantamas ne tik kaip kalendorinio amžiaus, fizinės, psichinės sveikatos rodikliai, bet ir kaip individo padėties socialiniai ekonominiai aspektai, tokie kaip savarankiškumo praradimas, išėjimas į pensiją (Stankūnienė et al. 2003). Tyrime dalyvavę respondentai labai palankiai vertina ir pritaria vyresnių žmonių prisidėjimui prie veiklų, naudingų kitų kartų žmonėms, taip pat tam, kad vyresni žmonės turėtų padėti savo šeimoje, kai tai yra reikalinga. Beveik du trečdaliai apklausoje dalyvavusių pritaria teiginiui, kad „sveiki senukai, turėtų padėti senukams, kuriems reikalinga pagalba“. Nepaisant to, kad apklausoje dalyvavusieji išreiškia palankų požiūrį dėl vyresnių žmonių aktyvesnio gyvenimo, tačiau du trečdaliai pritaria, jog „natūralu, kad vyresni žmonės užleidžia vietą jauniems darbo rinkoje“ (žr. 1 priedą, 6 lentelę). Taigi dauguma respondentų pasisako už abipusį „aktyvų“ kartų santykį, kuomet vyresniesiems būtų teikiama pagalba nieko už tai nesitikint, o pastarieji savo ruožtu stengtųsi išlaikyti aktyvumą padėdami savo artimiesiems bei kitose veiklose, kiek tai leidžia jų sveikatos stovis.

Tyrimo metu buvo bandoma išsiaiškinti skirtingus tėvų-vaikų santykių aspektus (vaikų iki 18 metų). Respondentų buvo prašoma įvertinti pateiktus teiginius, juos paneigiant arba patvirtinant. Nagrinėjant tyrimo duomenis pagal atsakiusiųjų amžių matyti, kad jauniausioji respondentų grupė, 18-29 metų amžiaus, lyginant su kitomis trimis respondentų grupėmis, mažiausiai pritaria teiginiui, kad „tėvai visada griežtai mane kontroliavo“ (22 proc.). Tačiau teiginiui, kad „tėvai leisdavo man pačiam/iai apsispręsti, išreikšdavo paramą mano sprendimams“ ši respondentų grupė taip pat linkusi pritarti mažiausiai. 50 ir vyresnio amžiaus grupės didžiausia respondentų dalis pritarė teiginiui, kad buvo griežtai kontroliuojami (39 proc.) (žr. 1 priedą, 7 lentelę). Didžiausia dalis respondentų

nepritare teiginiui, jog „tėvai retai su manimi bendravo“ yra jauniausioji apklausoje dalyvavusioji amžiaus grupė – 18-29 metų (77 proc.).

Apibendrinant šiuos duomenis galima teigti, kad jaunesnės kartos, 18-29 metų amžiaus grupė buvo mažiau tėvų kontroliuojama, bet susilaukė daugiau tėvų dėmesio bendraujant ir didesnio susirūpinimo vaikų išsilavinimu. O vyriausioji, 50 ir vyresnio amžiaus grupė buvo tėvų griežčiau kontroliuojama, tačiau labiausiai prieštaravo požiūriui, kad tėvai nesuprato jų poreikių ir norų (žr. 1 priedą, 7 lentelę).

Nagrinėdama skirtingus tėvų-vaikų santykių modelius, taip pat pasirėmiau faktorine analize norėdama nustatyti, kokie pagrindiniai faktoriai lemia respondentų atsakymus apie santykius su savo tėvais.

Pirmasis žingsnis, atliekant faktorinę analizę, yra įsitikinimas, kad atsakymai į klausimus priklauso nuo tam tikrų betarpiškai neišmatuojamų faktorių. Atsižvelgiant į tarpusavio koreliacijas, stebimi kintamieji yra suskirstomi į grupes. Kiekvienos grupės kintamuosius vienija koks nors tiesiogiai nestebimas (latentinis) faktorius. Prieš taikydami faktorinę analizę, nežinome kiek bus faktorių, kokie kintamieji sudarys juos paaiškinančias grupes.

Faktorinė analizė atlikta remiantis uždaru klausimu, siūlančiu įvertinti išvardintus teiginius apie tėvų-vaikų santykius. Nustatytas Bartleto sferiškumo kriterijus patvirtino, kad tarp stebimų kintamųjų yra statistiškai reikšmingai koreliuojančių. Ar duomenys tinka faktorinei analizei, įvertina Kaizerio-Mejerio-Olkinio (KMO) matas. Paskaičiuota KMO reikšmė yra lygi 0,628, kas rodo, kad faktorinė analizė tinka pakenčiamai.

Respondentų santykius su savo tėvais lėmė du bendrieji faktoriai (žr. 4 lentelę). Faktorinės analizės duomenys rodo, kad faktoriai koreliuoja su tokiais kintamaisiais:

I faktorius – tėvai neleisdavo pačiam apsispręsti neišreikšdavo paramos mano sprendimams, visada griežtai mane kontroliavo, buvo pernelyg globėjiški.

II faktorius – tėvai retai su manimi bendravo, nesuprato mano poreikių ir norų, neskatino siekti išsilavinimo.

Taigi, analizė parodė, kad yra du faktoriai, lemiantys respondentų atsakymus į klausimus, apie santykius su savo tėvais. Subjektyvumo, matyt, neišvengti įvardinant išskirtus faktorius. Pirmąjį faktorių galima būtų pavadinti kontrole, antrąjį – abejingumu.

Bendrujų faktorių svoriai po sukimo (angl. Rotated Component Matrix)

Kintamieji (teiginiai)	Faktoriai	
	1	2
Tėvai leisdavo man pačiam/iai apsispręsti, išreikšdavo paramą mano sprendimams	-.617	
Tėvai visada griežtai mane kontroliavo	.780	
Jie buvo man pernelyg globėjiški	.733	
Tėvai retai su manimi bendravo		.765
Tėvai nesuprato mano poreikių ir norų		.736
Jie skatino siekti išsilavinimo, įgyti žinių		-.668

Dvi pirmosios komponentės paaiškina 57,4 proc. bendrosios dispersijos. Varimax Rotacija.

5.3.1. Paramos modelių ir vertybių santykis

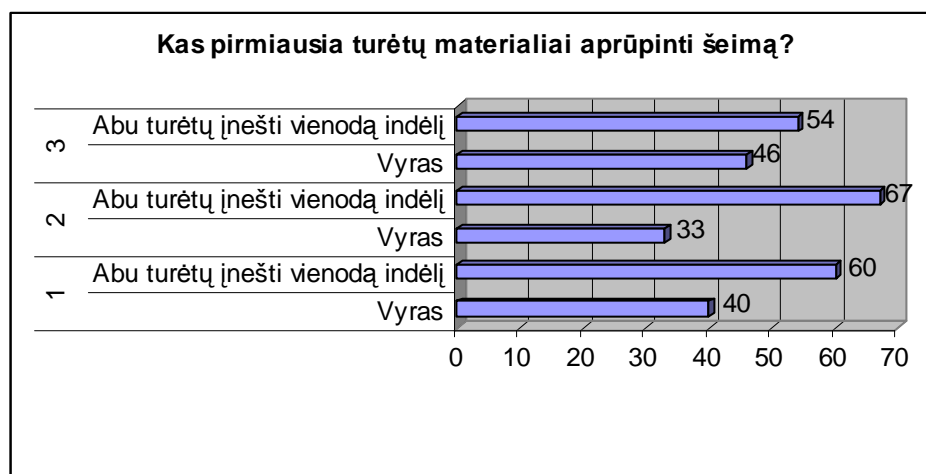
Aptarus bendras vertybių įtakos tarpgeneraciniuose santykiuose tendencijas, taip pat apibūdinsiu, kaip jos atsispindi konkrečiuose finansinės paramos teikimo modeliuose. Intensyvios paramos modelio atstovai daugiau laikosi tradicinių vertybių – tai išreikia labiausiai prieštaraudami teiginiui, kad „santuoka yra pasenusi tradicija“, sutikdami, kad „vaikui geriausia augti šeimoje, kurioje tėvai yra susituokę“ ir, kad „neturint vaikų negalima būti tikrai laimingu“. Didžiausią nepritarimą pastarajam teiginiui išreiškė pasyvios paramos modelio atstovai (jau ankstesniame poskyryje dariau prielaidą, kad tai labiau į karjerą orientuotas modelis). Iš to galima spręsti, kad jų manymu visiškai laimingam galima būti ir neturint vaikų. Neteikiančiųjų paramos modelio atstovai labiausiai palaiko nuomonę, kad vieniša motina (ar tėvas) gali taip pat gerai pasirūpinti vaiku, kaip ir abu tėvai.

Analizuojant vyrų ir moterų vaidmenų vertinimus gimus vaikui pagal skirtingus modelius paaiškėjo, kad neteikiančiųjų paramos modelio atstovai santykinai labiausiai nesutinka, kad moteris turėtų visiškai nedirbti, o tik rūpintis namų ūkiu ir šeima. Taip pat šis modelis jungia daugiausiai manančių, kad vaiko gimimas neturėtų trukdyti moters profesinei veiklai ir kad geriau neturėti vaikų, jei abu tėvai nerastų laiko vaikų auklėjimui. Su teiginiu, kad moteris turėtų keletą metų vaiką auginti namuose, o vėliau tęsti savo profesinę veiklą, daugiausiai sutinkančiųjų yra intensyvios paramos modelyje. Taigi nors anksčiau buvo daryta prielaida, kad pasyvios paramos modelis labiau akcentuoja karjerą, tačiau šių teiginių vertinimas parodė, kad neteikiančiųjų paramos modelio atstovai taip pat labai akcentuoja moters profesinės veiklos svarbą arba, žvelgiant iš kitos pusės, tai galėtų reikšti, kad pastarajam modeliui priskirti jauni asmenys tiesiog dar yra nepasiruošę šeimos kūrimui, tiksliau tariant vaikų auginimui (žr. 1 priedą, 8 lentelę).

Neteikiančiųjų paramos modelio atstovai labiausiai akcentuoja, kad šeimą pirmiausia materialiai turėtų aprūpinti vyras (nors tuo pačiu akcentuoja moters karjeros svarbą). Gal taip yra

dėl to, kad šį modelį sudaro santykinai daugiausia jaunų moterų, kurios dar nedirba, todėl nori būti išlaikomos, bet vis tik ateitį sieja su profesine veikla. Pasyvios paramos modeliui priskirti asmenys labiausiai akcentuoja abipusiškumą, remiant šeimą finansiškai (žr. 7 pav.).

7 pav.

Aptariant vyresnių žmonių vertinimą, tyrimo duomenys rodo, kad neteikiančiųjų paramos modelio atstovai mažiausiai pritaria vyresnių žmonių aktyvesnei veiklai (pvz. kad vyresni sveiki žmonės turėtų prisidėti prie veiklų, naudingų kitų kartų žmonėms, taip pat, kad sveiki senukai turėtų padėti senukams, kuriems reikalinga pagalba). Šis modelis jungia daugiausiai respondentų, neturinčių tvirtos nuomonės apie vyresnių žmonių vaidmenų vertinimą. Gal būt galima daryti prielaidą, kad šio modelio atstovai, kurių daugumą sudaro jauniausia amžiaus grupė, nėra tiek suinteresuoti vyresnių žmonių problemomis, dėl to išlaiko neutraliausią poziciją. Tuo tarpu labiausiai akcentuojantys vyresnių žmonių aktyvumą yra intensyvios paramos modelyje. Pasyvios paramos modelio atstovai labiau atitinka vidutinišką nuomonių vertinimą (žr. 1 priedą, 9 lentelę).

Iš atsakymų pasiskirstymo apie tėvų-vaikų santykių vertinimą pagal modelius matyti dvi gana aiškios tendencijos – neteikiančiųjų paramos modelyje yra stipresnis kontrolės faktorius (išskirtas prieš tai buvusiame poskyryje), o intensyvios paramos modelyje, taip pavadintas, abejingumo faktorius. Šiuos tyrimo duomenis galima būtų paaiškinti tuo, kad niekada neteikiantys finansinės paramos, jauniausio amžiaus asmenys yra labiau globojami savo tėvų nei įsitvirtinę darbo rinkoje ir sukūrę šeimas asmenys, kaip pvz. dauguma intensyvios paramos modelyje. Tuo tarpu dažnai teikiantieji finansinę paramą, dažniau pažymi, kad tėvai retai su jais bendravo, kad nesuprato jų poreikių ir norų.

Tačiau verta dar kartą paminėti, kad šio modelio atstovų tarpe didžiąsą dalį sudaro remiantieji iš pareigos (45 proc.), o ne iš meilės (39 proc.) ar abipusiškumo (11 proc.). Galima spėti, kad šie asmenys iš savo tėvų gaudavo paramą labiau iš finansinės pusės, o ne bendravimu, ir galbūt šį modelį taiko ir santykiuose su savo vaikais. Įdomu pastebėti, kad aukščiausią išsilavinimą

turintieji, pasyvios paramos modelio atstovai, buvo labiausiai savo tėvų skatinami siekti išsilavinimo, įgyti žinių (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Teiginių apie tėvų-vaikų santykius vertinimas pagal modelius (procentais)

Teiginiai	Modeliai								
	I			II			III		
	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku
Tėvai leisdavo man pačiam/iai apsispręsti, išreikšdavo paramą mano sprendimams	61	21	18	62	25	13	53	19	28
Tėvai visada griežtai mane kontroliavo	34	19	47	29	34	37	39	21	40
Jie buvo man pernelyg globėjiški	17	32	51	19	30	51	23	35	42
Tėvai retai su manimi bendravo	16	21	63	14	15	71	5	24	71
Jie nebuvo abejingi mano pasirinkimams	61	15	24	68	14	8	66	12	22
Tėvai nesuprato mano poreikių ir norų	22	26	52	19	20	61	21	17	52
Jie skatino siekti išsilavinimo, įgyti žinių	84	8	8	89	6	5	81	5	14

Respondentų buvo klausama, kokius, jų manymu, finansinius išipareigojimus turėtų turėti tėvai savo suaugusiems vaikams (18m. ir daugiau). Intensyvios paramos modelio atstovai santykinai labiau palaiko nuomonę, kad „tėvai turėtų užtikrinti vaikams minimalų pragyvenimą tik kol vaikai mokosi“, taip pat, kad tėvai „turėtų teikti finansinę paramą, atsižvelgdami į vaikų būstą bei šeimos formavimąsi“ ir, kad „turėtų padėti savo vaikams pasiekti panašų pragyvenimo lygį, kaip ir jų pačių“. Pasyvios paramos modelio atstovų charakteristikos šiais klausimais neturi didesnių išskirtinumų. Neteikiančiųjų paramos modelio atstovai mažiausiai pritaria teiginiui, kad „suaugę vaikai turėtų gauti finansinę paramą tik kritinėse situacijose“. Taigi tyrimo duomenys rodo, kad dažnai teikiantieji finansinę paramą, labiau linkę sutikti su teiginiais, kuriuose išsakomas tam tikras finansinės paramos ribojimas, priklausomai nuo gyvenimiškų aplinkybių. Tuo tarpu apie niekada neteikiančius finansinės paramos, galima daryti tam tikrą prielaidą, kad jie tikisi tėvų paramos nepriklausomai nuo susidariusios situacijos.

5.4. Instrumentiniai ir finansiniai mainai santykiuose tarp kartų

5.4.1. Instrumentiniai mainai

Kaip jau buvo minėta ankstesniame poskyryje, resursų perdavimas gali būti tiek materialus, tiek kultūrinis ar socialinis. Daugiau dėmesio finansinei paramai tarp kartų bus skirta kiek vėliau, o dabar aptarsiu konkrečios pagalbos, kaip pvz. namų ūkyje, maisto gaminiame, pagalba ligos metu ar darbinėje veikloje, kurią apjungdama pavadinau „instrumentinė parama“, perdavimą tarp kartų.

Pirmiausia apibūdinsiu vaikų teikiamą pagalbą tėvams, su kuriais palaikomi ryšiai (gyvenama kartu arba atskirai), vėliau panagrinėsiu, kaip yra vertinama tėvų teikiama pagalba. Labai dažnai ir dažnai savo mamai padeda pusė respondentų (49 proc.), tėvui – per pusę mažiau – 25 proc. Kas antras respondentas labai dažnai padedantis savo mamai yra 18-29 metų amžiaus grupės, iš labai dažnai padedančiųjų savo tėvui jauniausiosios grupės respondentai sudaro du trečdalius (69 proc.). Tarp dažnai padedančiųjų savo tėvams taip pat didžiausią dalį sudaro 18-29 metų amžiaus grupės asmenys (mamai padeda 40 proc., tėvui – 46 proc.). Šie skaičiai rodo, kad savo mamoms labai dažnai padeda ne tik jauniausio amžiaus tyrimo dalyviai, bet ir kitos amžiaus grupės. Tarp dažnai padedančiųjų savo mamai 27 proc. sudaro 30-39 m. amžiaus grupės asmenys, tėvui padeda 25 proc. šios grupės respondentų.

Norėdama išsiaiškinti, ar yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp tarpgeneracinės finansinės ir instrumentinės paramos teikimo pritaikiau X^2 kriterijų. Nors statistiškai reikšmingas skirtumas tarp finansinės paramos teikimo dažnumo ir skirtingų amžiaus grupių yra ($p < 0,001$), tačiau kitais nagrinėtais atvejais p reikšmės yra didesnės už 0,05, todėl galima teigti, kad tarp skirtingų amžiaus grupių ir teiginio „kaip dažnai padedate savo tėvams“ vertinimo, statistiškai reikšmingos priklausomybės nėra. Taigi hipotezę, kad finansinė parama tarp kartų perduodama iš vyresnės kartos jaunesniajai, o instrumentinė iš jaunesnės vyresniajai priimama iš dalies.

Šiuos tyrimo duomenis galima būtų interpretuoti kaip besąlygišką tėvų rūpinimąsi savo vaikais, remiant juos tiek finansiškai tiek ir kitokiais būdais. Tokios tendencijos taip pat susijusios su gyvenimo eigos pokyčiais. Žmonės šiomis dienomis ilgiau užsibūna švietimo institucijose. Vidurinė paprastai baigiama aštuoniolikos metų, tuomet daugelis mokosi toliau, didelė dalis stoja į universitetus. Mokymosi laikas tęsiasi maždaug iki 25 metų (Richter, 2004). Šio laikotarpio požymiai – ne tik ekonominė priklausomybė nuo tėvų, neaiški profesinė situacija, bet ir kitokio pobūdžio tėvų globa. Remiantis teoriniu mainų modeliu, kuris apima perspektyvinius korporacinius santykius tarp kartų, tėvai investuoja į savo vaikus, o šie atsilygina savo tėvams vėliau. Pagal šį modelį, tėvų investavimas ir suaugusių vaikų „grąžinimas“ gali būti ypač svarbus greitai augančioje ekonomikoje. Labiau išvystytoje ekonomikoje kredito rinkos dažniau „pakeičia“ giminaičių mainus,

ir tėvams, net investuojantiems į savo vaikus, nebereikia jų grąžinimo paramos vyresniame amžiuje (Lee, 1998).

Toliau norėčiau panagrinėti, kaip apklausos dalyviai, priklausomai nuo amžiaus grupių, įvertino tėvų jiems teikiamą instrumentinę paramą ligos metu, namų ūkyje, darbinėje veikloje ir maisto gaminime. Paprastai, pagal tradicines nuostatas, buities darbai labiau priskiriami moteriai. Šiame tyrime taip pat pastebimos panašios tendencijos. Pagalbos namų ūkyje iš savo mamos, apklausoje dalyvavę respondentai, sulaukia beveik dvigubai dažniau nei iš tėvo. Daugiau kaip du trečdaliai jauniausios amžiaus grupės asmenų, dažnai sulaukia paramos iš savo mamos ligos metu, iš tėvo du penktadaliai. Natūralu, kad dažniausiai paramos tiek iš tėvo, tiek iš mamos sulaukia jauniausios amžiaus grupės asmenys, kurie dar neturi pakankamai praktinės patirties įvairiose gyvenimo srityse, kuriems reikia pagalbos, kad ir vedant namų ūkį ar pan. Be to, šių asmenų tėvai yra dar sąlyginai jauni ir jiems patiems dažniausiai dar nereikia ypatingos pagalbos. Didžiausias procentas dažnai gaunančiųjų instrumentinę paramą 18-29 metų amžiaus grupėje yra ligos metu, kuomet iš savo mamos pagalbos sulaukia 69 proc., o iš tėvo 39 proc. respondentų. Ryškiausias skirtumas tarp mamos ir tėvo pagalbos dažnumo yra maisto gaminimo atveju, kuomet 56 proc. 18-29 metų amžiaus respondentų „labai dažnai“ ar „dažnai“ iš mamos gauna paramą šiuo būdu. Tuo tarpu iš tėvo šio tipo paramos „labai dažnai“ ir „dažnai“ sulaukia tik 8 proc., o du penktadaliai iš viso nesulaukia. Pagalba darbinėje veikloje – tai vienintelė iš nagrinėjamų paramos rūšių, kuomet tėvas dažniau teikia paramą savo vaikams nei mama. „Labai dažnai“ ir „dažnai“ šioje srityje teikia paramą 13 proc. tėvų ir 9 proc. mamų (žr. 1 priedą, 10 lentelę).

Analizuojant atskirai tėvo ir mamos teikiamą instrumentinę paramą savo vaikams, pasitvirtino, kad instrumentinę paramą dažniau teikia moterys nei vyrai, tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo tarp lyties ir finansinės paramos teikimo dažnumo nėra. Todėl hipotezė, kad vyrai daugiau teikia finansinę paramą, o moterys – instrumentinę, priimama tik iš dalies.

Tokios veiklos, kaip maisto gaminimas, pagalba namų ūkyje, ligos metu yra labiau siejamos su moters vaidmeniu, todėl tyrimo duomenys tik patvirtino, kad instrumentinę paramą teikia daugiau moterys. Kodėl hipotezės dalis apie finansinę paramą nepasitvirtino, galima daryti galbūt keletą prielaidų. Viena iš jų ta, kad vaikai mamai padeda dažniau nei tėvui ir tai galbūt viena iš dingsčių jai paremti savo vaikus. Taip pat galima manyti, kad šeimos finansai nemaža dalimi priklauso nuo moters, net jei ji mažiau uždirbtų, nuo jos priklausytų, kaip bus skirstomi pinigai. Tačiau galėtų būti ir dar vienas paaiškinimas – kad šiandieninė moters pareiga ne tik „tvarkytis namuose“, bet ir uždirbti pinigus, bei remti savo vaikus finansiškai lygiai taip pat kaip ir vyrui. Skyrelyje „Vertybių įtaka santykiams tarp kartų“ buvo kalbama, kad respondentai pasisako už simetrišką šeimą rūpinimosi vaikais klausimu. 63 proc. respondentų akcentavo vienodą abiejų tėvų įnašą šeimos materialinės gerovės kūrimui.

Kitas aspektas, aptariant instrumentinę paramą tarp kartų – vaikų teikiama parama savo tėvams. Kadangi į šiuos klausimus atsakinėjo tėvai turintys suaugusius (18m. ir vyresnius) vaikus, todėl apie paramą prasminga kalbėti tik dviejų amžiaus grupių 40-49 bei 50 ir vyresnių kontekste. Pagalbą ligos metu savo 40-49 metų amžiaus tėvams „labai dažnai“ ir „dažnai“ teikia ketvirtadalis respondentų, vyriausiajai grupei – trečdalis. Pagalbos namų ūkyje dažnai sulaukia panašus procentas tėvų – 24 proc. 40-49 metų amžiaus grupėje ir 28 proc. 50 ir vyresnių amžiaus grupėje. Padėti darbinėje veikloje savo tėvams, kaip matyti iš tyrimo duomenų, vaikai nelinkę. „Labai dažnai“ ir „dažnai“ šioje veikloje padeda tik 5 proc. 40-49 metų amžiaus grupėje ir tiek pat vyriausioje amžiaus grupėje. Maisto gaminiu savo tėvams pagelbėjama taip pat ne dažnai.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad vyriausiajai amžiaus grupei vaikų parama teikiama dažniau nei 40-49 metų amžiaus grupės asmenims. Didžiausias dėmesys rodomas ligos metu bei padedant namų ūkyje. Natūralu, kad vidutinio amžiaus žmonės jaučiasi savarankiškesni, todėl pagalbos jiems reikia mažiau nei vyriausios amžiaus grupės atstovams. Kas dėl darbinės veiklos, peršasi mintis, kad šių dviejų amžiaus grupių respondentai turi sukaupe daugiau patirties profesinėje veikloje, todėl jiems nereikalinga vaikų parama ir „atvirkščiai, jie gali padėti savo atžaloms šioje srityje. Tačiau pažvelgus iš kitos pusės, gal būt vidutinio ir vyresnio amžiaus žmonės nėra linkę radikaliai keisti savo profesinės orientacijos, ar labiau į ją gilintis ir tobulėti. Perkopę į antrąją savo gyvenimo pusę, nori ramiau gyventi ir neieškoti savo jėgų radikaliems pokyčiams, todėl ir paramos iš savo vaikų jie nesulaukia, o gal net ir nenori priimti bei pernelyg nesistengia pritaikyti naujoves darbinėje veikloje.

5.4.2. Socialiniai mainai

Socialinio kapitalo sąvoka yra taikoma įvairiuose lygmenyse, tiek mikro, tiek makro. Mikrolygmenyje socialinis kapitalas gali reikšti tarpasmeninius ryšius – šeimos, giminystės, draugystės ar pan. Tačiau svarbu paminėti, kad savo darbe aš nesistengiu išmatuoti teikiamo socialinio kapitalo tarp kartų. Taigi yra matuojamas ne socialinio kapitalo turinys, o kontaktų tarp kartų dažnumas. Tikėtina, kad per šiuos kontaktus ir yra perduodamas socialinis kapitalas, o kontaktų dažnumas tik padidina šio perdavimo tikimybę. Taigi respondentų buvo prašoma įvertinti, kaip dažniausiai jie leidžia laiką su mama ir su tėvu.

Iš 6 lentelės matyti, kad dažniausiai kartu su tėvais leidžiamas laikas yra prie televizoriaus. Mažiausiai kartą per savaitę su mama televizorių žiūri 20 proc. respondentų, o su tėvu 16 proc. Pasivaikščiojimai, lankymasis parduotuvėse, maisto gaminimas – šiose veiklose dažniau dalyvaujama kartu su mama nei su tėvu. Tačiau su tėvu kiek dažniau yra važiuojama į gamtą. Mažiausiai kartą per mėnesį tai daro 24 proc. respondentų, su mama – 20 proc.

Kaip dažniausiai leidžiate laiką su savo tėvais?

	Einame pasivaikščioti		Vaikštome po parduotuves		Žiūrime televizorių		Važiuojame į gamtą		Gaminame maistą	
	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu
Keletą kartų per savaitę	1	1	2	0	14	7	1	1	8	2
Mažiausiai kartą per savaitę	3	2	6	4	6	9	3	2	6	2
Keletą kartų per mėnesį	9	4	8	5	18	20	6	9	16	4
Mažiausiai kartą per mėnesį	9	7	15	5	12	13	10	12	11	4
Keletą kartų per metus	35	30	39	32	26	27	46	44	32	24
Niekada	37	51	25	48	17	20	28	27	21	60
Neatsakė	6	5	5	6	7	4	6	5	6	5
Viso	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kalbant apie kultūrinę veiklą – kiną, teatrą, ar kitą kultūrinę veiklą, tai daugiau nei pusė respondentų niekada savo laisvalaikio neleidžia kartu su tėvais. Kiek daugiau nei ketvirtadalis apklaustųjų su tėvais keletą kartų per metus leidžia laiką kavinėse ar restoranuose, maždaug 9 proc. per šį laiką apsilanko kartu su tėvais kine ir apie 15 proc. teatre (žr. 1 priedą, 12 lentelę). Tyrimo dalyvavusių vyrų ir moterų vaidmuo leidžiant laiką su savo vaikais reikšmingai nesiskiria (taikant X^2 kriterijų p reikšmė didesnė nei 0,05), išskyrus maisto gaminimą, kuomet p-reikšmė yra mažesnė už 0,05.

Norėdama paaiškinti, kaip dažniausiai tėvai leidžia laiką su savo tėvais, pritaikiau faktorinę analizę. Ji atlikta remiantis uždaru klausimu, siūlančiu įvertinti išvardintus teiginius apie laisvalaikio leidimo būdus su savo vaikais. Nustatytas Bartleto sferiškumo kriterijus patvirtino, kad tarp stebimų kintamųjų yra statistiškai reikšmingai koreliuojančių. Paskaičiuota KMO reikšmė (0,811) rodo, kad faktorinė analizė tinka gerai.

Respondentų laisvalaikio leidimą su savo vaikais lemia trys bendrieji faktoriai. Lentelėje 7 parodyta, kad faktoriai koreliuoja su tokiais kintamaisiais:

- ✓ I faktorius – einame pasivaikščioti, vaikštome po parduotuves, žiūrime televizorių, gaminame maistą. Kadangi šis faktorius tarpusavyje jungia palyginus įprastas ir kasdienišką veiklą, todėl toliau aš jį vadinsiu „kasdieniškumu“.
- ✓ II faktorius – einame į kiną, einame į teatrą, užsiimame kita kultūrine veikla. Šis faktorius tarpusavyje jungia veiklą susijusią su kultūriškumu, taigi vadinu jį „kultūrinio aktyvumu“.
- ✓ III faktorius – važiuojame į gamtą, sportuojame. Šios veiklos susijusios su judėjimu todėl apibendrinama pavadinau „fiziniu aktyvumu“.

Taigi, analizė parodė, kad yra trys faktoriai, lemiantys respondentų atsakymus į klausimus, apie laisvalaikio leidimą su savo vaikais. Taigi pirmąjį faktorių galima būtų įvardinti kaip *kasdieniškumas*, antrąjį – *kultūrinis aktyvumas*, o trečiąjį – *fizinis aktyvumas*.

7 lentelė

Bendrujų faktorių svoriai po sukimo (angl. Rotated Component Matrix)

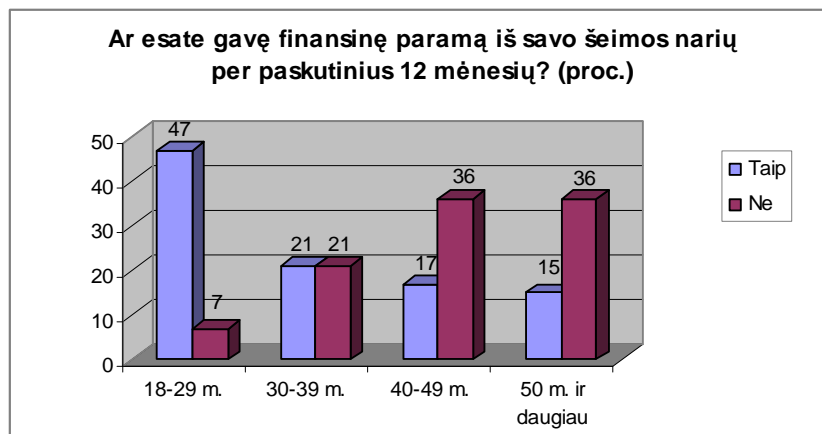
Kintamieji (teiginiai)	Faktoriai		
	1	2	3
Einame pasivaikščioti	.661		
Vaikštome po parduotuves	.803		
Žiūrime televizorių	.750		
Važiuojame į gamtą			.719
Leidžiame laiką kavinėse, restoranuose			
Einame į kiną		.778	
Einame į teatrą		.839	
Užsiimame kita kultūrine veikla		.629	
Sportuojame			.835
Gaminame maistą	.761		

Trys pirmosios komponentės paaiškina 66,56 proc. bendrosios dispersijos. Varimax Rotacija.

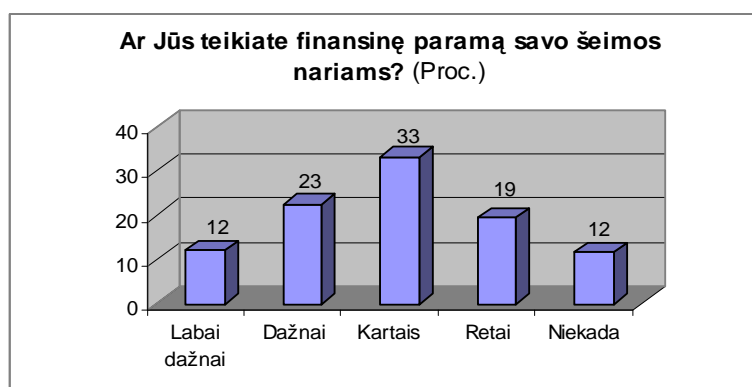
5.4.3. Finansiniai mainai

Finansiniai ir socialiniai mainai šiuolaikinėse vakarų visuomenėse pirmiausia remiasi asmeniniais ir emociniais ryšiais. Asmuo priimantis dovaną jausis ne tik dėkingas, bet ir skolingas. Pasak socialinių tyrinėtojų, teikiant dovanas ir atsakant į skolas yra sukuriamos dovanų ir skolų grandinės, kuriomis yra kuriami socialiniai ryšiai (Bloch, Buisson and Mermet, 1992).

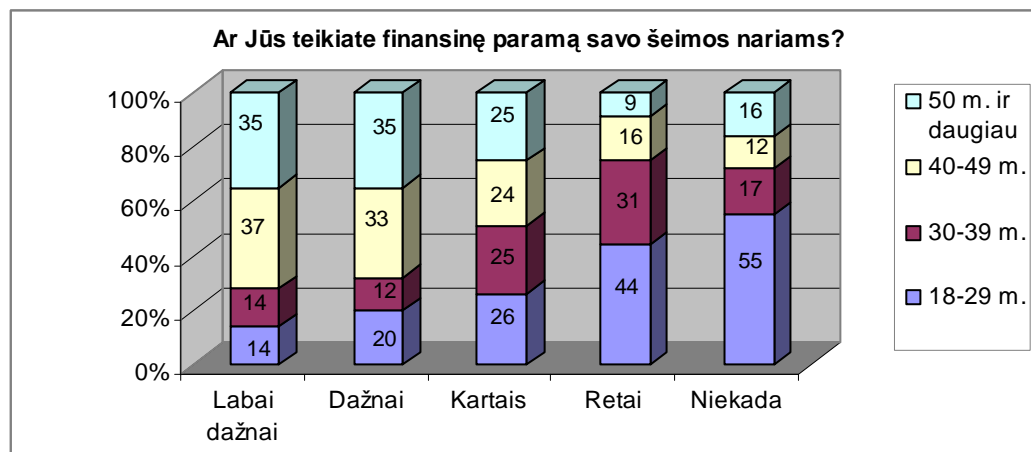
Nagrinėjant tyrimo duomenis, matomos tendencijos, kad per paskutinius 12 mėnesių iš savo šeimos narių finansinę paramą gavo daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių respondentų (58 proc.), likusieji per šį laikotarpį teigia finansinės paramos negavę. Didžiausią dalį iš visų gavusių finansinę paramą iš savo šeimos narių sudaro 18-29 metų amžiaus grupės respondentai (47 proc.), toliau su kiekviena vyresne amžiaus grupe gavusiųjų šio pobūdžio paramą respondentų dalis mažėja. Vyriausios amžiaus grupės tyrimo dalyviai (50m ir vyresni) finansinę paramą gavo tris kartus rečiau nei jauniausioji amžiaus grupė (žr. 8 pav.). Vertinant pagal lytį, kaip ir tikėtina, moterys finansiškai buvo remiamos dažniau nei vyrai (atitinkamai 53 proc. ir 47 proc.).

Suaugusių tyrimo dalyvių buvo klausiama, ar jie teikia finansinę paramą savo šeimos nariams. Kiek daugiau nei trečdalis apklaustųjų remia savo šeimos narius labai dažnai ir dažnai (35 proc.), taip pat trečdalis tai daro kartais (33 proc.), na o penktadalis respondentų finansinę paramą teikia retai (19 proc.) ir 12 proc. niekada (žr. 9 pav.). Nagrinėjant tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad vyrai finansinę paramą teikia dažniau nei moterys (atitinkamai 53 proc. ir 47 proc.).

Iš teikiančiųjų finansinę paramą labai dažnai savo šeimos nariams – 35 proc. sudaro vyriausios amžiaus grupės respondentai (nors tai ir nėra didžiausias pajamas turintys respondentai) ir 37 proc. – 40-49 metų amžiaus asmenys. Tarp remiančių savo artimuosius dažnai finansiškai, didžiausią dalį taip pat sudaro prieš tai minėtų amžiaus grupių respondentai. Tuo tarpu didžioji dalis jauniausios amžiaus grupės ir 30-39 metų amžiaus, sudaro 72 proc. tarp niekada neremiančių finansiškai (žr. 10 pav.). Finansinė parama greičiausiai yra susieta su simbolinėmis vertybėmis, kaip tikėjimas, pasitikėjimas, noras padėti. Net 82 proc. respondentų, teikiančių savo šeimos nariams finansinę paramą, su savo vaikais palaiko labai artimus santykius. Tuo tarpu iš niekada neremiančiųjų, labai artimus santykius su savo vaikais palaiko per pusę mažiau (40 proc.) tyrimo dalyvių. Dažniausiai materialinės paramos savo tėvų prašo jauniausios kartos atstovai.

Analizuojant tyrimo duomenis, matyti, kad dažniausiai yra teikiama 200-500 Lt finansinė parama, kurią savo šeimos nariams per paskutinius 12 mėnesių yra suteikę 22 proc. tyrimo dalyvių. Iki 200 Lt dydžio parama taip pat dažnai teikiama (21 proc.), tuo tarpu didesnės, virš 500 Lt dydžio paramas teikia vidutiniškai kas dešimtas respondentas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Kokio dydžio finansinę paramą esate suteikę savo šeimos nariams per paskutinius 12 mėnesių?

Suma, Lt	Procentai
Iki 200 Lt	21
200-500 Lt	22
501-1000 Lt	16
1001-2000 Lt	13
2001-5000 Lt	12
5001-10 000 Lt	5
Virš 10 000 Lt	5
Neatsakė	5
Viso	100

Tikrinant hipotezę, kad kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo didesnę finansinę paramą suteikia kitoms kartoms buvo naudojamos ANOVA. ANOVA – vidurkių palyginimo testas, padeda nustatyti ar gaunamų pajamų ir teikiamos finansinės paramos vidurkiai skiriasi. O turimi duomenys neleidžia teigti, kad gaunamų pajamų ir teikiamos finansinės paramos vidurkiai skiriasi ($p > 0,05$). Kitais žodžiais tariant, gaunamos pajamos ir teikiama finansinė parama yra tarpusavyje nesusiję. Tačiau iš lentelės matyti, kad gaunantys 601-800Lt vidutiniškai teikia šiek tiek didesnę finansinę paramą, nei gaunantys 801-1000 ar 1001-1500 (žr. 1 priedą, 13 lentelę).

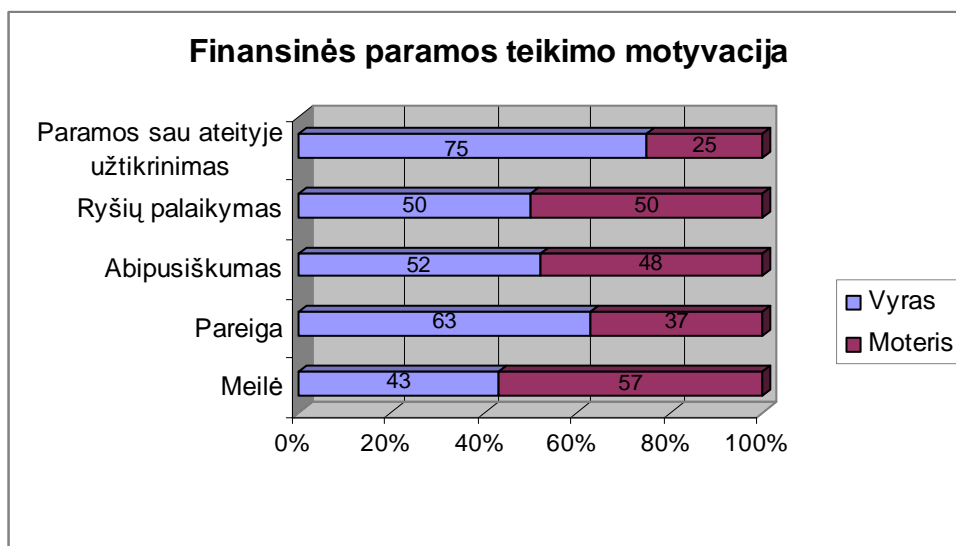
Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad daugiau nei pusė gaunančiųjų 601-800 Lt yra vyriausios amžiaus grupės respondentai, kurie remia daugiau nei gaunantys didesnes pajamas. Tikėtina, kad šios grupės atstovai vadovaujasi kiek kitokiomis vertybėmis gyvenime, nei jaunesnio amžiaus asmenys, turėdami mažiau, gali atiduoti daugiau. Remiantis teoriniais mainų modeliais, pagalba

nepasiturintiems giminaičiams apima donorų altruistinius motyvus. Pagal šį modelį, vaiko gerovė yra svarbus veiksnys tėvo gerovei. Tėvai dažnai jaučiasi geriau padėdami savo vaikams, nei tas pačias pajamas panaudodami savo interesams (Lee, 1998).

Galima daryti prielaidą, kad kuo didesnes pajamas asmuo gauna, tuo mažesnę instrumentinę paramą suteikia kitoms kartoms. Stengiantis uždirbti daugiau, natūralu, kad lieka mažiau laiko laisvalaikiui, gal būt tuo pačiu ir pagalbai savo artimiesiems. Tačiau analizuojant tyrimo duomenis pastebėta, kad nėra reikšmingo skirtumo tarp to, kiek asmuo gauna pajamų ir kaip dažnai padeda savo mamai ar tėvui ($p < 0,05$). Taigi galima daryti išvadą, kad instrumentinė pagalba nėra susijusi su gaunamų pajamų dydžiu.

Nagrinėjant lyties ir finansinės paramos teikimo motyvaciją, norėčiau prisiminti ankstesniame poskyryje išskirtą pastebėjimą apie moteriškosios ir vyriškosios tapatybės konstravimą, kuomet moteriškajam pasauliui yra priskiriamas meilės ir (arba) pareigos etosas, kuri charakterizuoja įvairios funkcijos, kaip solidarumas, pagalba, paskatinimas, sutikimas, pasyvus susitaikinimas, o vyriškojo pasaulio pagrindinė charakteristika – jo racionalus pradus, darbas už finansinį atlygį (Reingardienė, 2003). Šios tendencijos tinka ir analizuojant lyties ir finansinės paramos teikimo motyvaciją, tarp kurių, beje, yra statistiškai reikšmingas skirtumas (taikant X^2 kriterijų p reikšmė mažesnė nei 0,05).

11 pav.

Taigi tyrimo duomenys rodo, kad moterys finansinę paramą savo šeimos nariams teikia labiau iš meilės, o vyrus labiau motyvuoja pareiga ar paramos sau ateityje užtikrinimas (žr. 11 pav.). Šios tendencijos turi sąsają su anksčiau minėtu moteriškosios ir vyriškosios tapatybės konstravimu, kuomet moteriai yra priskiriamas labiau meilės etosas, o vyro pasaulio pagrindinė charakteristika – jo racionalus pradus.

IŠVADOS

- Kartų sąvoka į Vakarų sociologiją įžengė, kai nebuvo sudarytos palankios sąlygos sąvoką perkelti iš populiarinio į mokslinį žodyną. Ši transformacija – sąvokos naudojimas liaudies, o vėliau ir analitiniame kontekste, neišvengiamai sukėlė pagrindą konceptualinei painaivai.
- Kartų sąvoka sociologiniuose tyrimuose siejama su trimis pagrindinėmis kryptimis. Tai genealoginė kartų sąvoka, kuria aiškinamos skirtingos šeimos kilmės, pedagoginė kartų sąvoka, kaip pedagoginė-antropologinė kategorija, nusakanti santykius tarp tarpininkaujančios ir pasisavinančios kartos, bei istorinė-visuomeninė kartų sąvoka, atskleidžianti kolektyvių istorinių ar socialinio grupavimosi ypatumus, kurie atsiranda dėl kolektyvinio gyvenimo tam tikroje istorinėje erdvėje, turint bendrus interesus arba kultūrinius panašumus.
- Santykiai tarp kartų pasikeitė dėl demografinių pokyčių (mažiau jaunų žmonių dėl sumažėjusio gimstamumo ir daugiau senų žmonių, pailgėjus gyvenimo trukmei). Atsiradęs disbalansas tarp darbingo amžiaus gyventojų ir nedirbančių gyventojų daro poveikį ekonomikai. Vyresni žmonės, socialinės politikos prasme, traktuojami ekonominio apkrovimo aspektu. Dėl šių permainų valstybė turi skirti daugiau lėšų sveikatos ir socialinei priežiūrai, tačiau valstybei ir rinkai neužtikrinus paramos, grėšiančias pasekmes gali sumažinti šeima. Todėl socialiniai mainai tarp kartų šeimoje yra svarbūs abipusiam kartų bendradarbiavimui, dialogo bei tarpusavio pagalbos užtikrinimui, perduodant materialinius, kultūrinius ar socialinius resursus. Išskiriami trys mainų tarp kartų modeliai: bazinių poreikių, trumpalaikių mainų ir bendras (korporacinis) grupės modelis.
- Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje priklauso nuo kintančių makro-, mezo-, bei mikrolygmens veiksnių. Socialiniams mainams įtaką daro tiek visuomenės lygmens veiksniai – ekonomika, gerovės valstybės modelis, demografinė situacija, kultūra, tiek šeimos lygmens veiksniai, kaip šeimos struktūra ar šeimos gyvenimo ciklas bei taip pat individualaus lygmens veiksniai, susiję su išsilavinimu, gyvenimo ciklo stadija ar pan.
- Tyrimo „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ duomenys atskleidė, kad artimesni santykiai tarp kartų šeimoje yra palaikomi su mama nei su tėvu. Tai galima spręsti iš to, kad su mama yra dažniau susitinkama, susiskambinama telefonu bei iš to, kaip patys respondentai įvertina savo santykius su tėvais. 83 proc. apklaustųjų savo santykius su mama vertina kaip labai artimus ar gerus santykius, su tėvu – 68 proc.

- Remiantis finansinės paramos teikimo dažnumu savo šeimos nariams, darbe išskiriami intensyvios paramos, pasyvios paramos ir neteikiančiųjų paramos modeliai. Apibendrintai tariant, intensyvios paramos modelio atstovai – tai asmenys, kurie savo gyvenime, matyt, jau įgyvendino didžiąją dalį savo užsibrėžtų tikslų. Tai turintys išsilavinimą, darbą, šeimą, vidutinio ir vyresnio amžiaus žmonės, galima sakyti, labiausiai orientuoti į šeimą, užauginę santykinai daugiausia vaikų. Lyginant su pasyvios paramos modeliu, pastarieji tiksliau apibrėžia teikiamos finansinės paramos tikslą, bei remia savo šeimos narius labiau ne iš abipusiškumo, kaip pasyvios paramos modelio atstovai, o iš pareigos. Tuo tarpu pasyvios paramos modelis jungia tarp savęs labiau netradicinių vertybių atstovus, santykinai daugiausiai gyvenančių nesusituokus. Galima teigti, kad tai labiau į karjerą ar bent jau į savišvietą orientuoti asmenys. Kadangi neteikiančiųjų paramos modelyje yra santykinai daugiausia dar nedirbančių studentų, moterų, nevedusių/netekėjusių, todėl natūralu, kad finansinės paramos savo šeimos nariams jie suteikti negali.
- Tyrimo duomenys leido nustatyti, kad intensyvios paramos modelio atstovai labiau pasisako už tradicines vertybes, vertindami santuokos svarbą. Pasyvios paramos modelio atstovai labiausiai palaiko nuomonę, kad laimė nepriklauso nuo vaikų turėjimo. Neteikiančiųjų paramos modeliui priskirti asmenys labiausiai sutinka su nuomone, kad vieniša motina (ar tėvas) taip pat gerai gali pasirūpinti vaiku, kaip ir abu tėvai, akcentuoja moters karjeros svarbą, tačiau materialinio šeimos aprūpinimo pareigą, jų manymu, pirmiausia turėtų atlikti vyras.
- Tyrimo rezultatai parodė, kad teikiama finansinė parama tarp kartų nepriklauso nuo šeimos narių emocinio artumo. Nėra reikšmingo skirtumo tarp to, kokias pajamas asmuo gauna ir kaip dažnai padeda savo mamai ar tėvui.
- Tyrimo analizė atskleidė, kad neegzistuoja ryšys tarp finansinės paramos teikimo dažnumo ir kontaktų dažnumo su mama ar su tėvu. Iš to galima spręsti, kad finansinė parama neturi reikšmingos įtakos santykių glaudumui tarp kartų, o instrumentinė parama teikiama nepriklausomai nuo to, ar remiama finansiškai. Tačiau finansinės paramos dažnumas labiau priklauso nuo socialinių-demografinių charakteristikų – nuo amžiaus, užsiėmimo bei šeimyninės padėties.
- Tyrimo duomenys leido nustatyti, kad tarp finansinės paramos teikimo dažnumo ir skirtingų amžiaus grupių yra statistiškai reikšmingas skirtumas, tačiau tarp skirtingų amžiaus grupių ir teiginio „kaip dažnai padedate savo tėvams“ vertinimo, statistiškai reikšmingos priklausomybės nėra. Todėl hipotezę, kad finansinė parama tarp kartų perduodama iš vyresnės kartos jaunesniajai, o instrumentinė iš jaunesnės vyresniajai priimama iš dalies. Šiuos rezultatus galima būtų vertinti, kaip besąlygišką tėvų rūpinimąsi savo vaikais ar

remiantis teoriniu mainų modeliu, kuris apima perspektyvinius korporacinius santykius tarp kartų, kad tėvai investuoja į savo vaikus, o šie atsilygina savo tėvams vėliau.

- Analizuojant atskirai tėvo ir mamos teikiamą instrumentinę paramą savo vaikams, pasitvirtino, kad instrumentinę paramą dažniau teikia moterys nei vyrai, tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo tarp lyties ir finansinės paramos teikimo dažnumo nėra. Todėl hipotezė, kad vyrai daugiau teikia finansinę paramą, o moterys – instrumentinę, priimama tik iš dalies.
- Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad moterys finansinę paramą savo šeimos nariams teikia labiau iš meilės, o vyrus labiau motyvuoja pareiga ar paramos sau ateityje užtikrinimas. Šios tendencijos turi sąsajų moteriškosios ir vyriškosios tapatybės konstravimu, kuomet moteriai yra priskiriamas labiau meilės etosas, o vyro pasaulio pagrindinė charakteristika – jo racionalus pradas.

LITERATŪRA

- Björnberg U., 2005. Financial support between generations in Sweden. Working Paper Presented at the 7th European sociological association conference, Torun, Poland, 2005 september 7 – 13.
- Bourdieu, P., 1992. *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P ir Wacquant, L.D., 2003. Įvadas į refleksyviają sociologiją. Vilnius: Baltos lankos.
- Brannen, J., Moss, P., Mooney, A. 2004. *Working and Caring over the Twentieth Century. Change and Continuity in Four-Generation Families*. New York: Palgrave MacMillan.
- Coleman J., 2005. Socialinės teorijos pagrindai. Margi raštai.
- Česnuitytė, V., 2004. Socialinių sluoksnių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos strategijos: bruožai ir jų kaita. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1:97-103.
- Demografijos metraštis 2003. Vilnius: Statistikos departamentas.
- Giddens, A., 2000. Modernybė ir asmens tapatumas. Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje. Vilnius: Pradai.
- Hammarström, G., 2004. The construct of Intergenerational Solidarity in a Lineage perspective: A Discussion on Underlying Theoretical Assumptions. In *Journal of Aging Studies*. 19, 33-51. [žiūrėta 2006 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.imsersomayores.csic.es/documentos/boletin/2005/numero-25/art-05-04-01.pdf>>
- Höpflinger F., 1999. Generationen Frage – Konzepte, theoretische Ansätze und Beobachtungen zu Generationenbeziehungen in späteren Lebensphasen. [žiūrėta 2006 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hoepflinger.com>>
- Imbrasaitė, J., 2004. Socialinis kapitalas ir politinis dalyvavimas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1:38-50.
- Intergenerational Solidarity, the Elderly and Aging, 2006. Federal Institute for Population Research. Dialog/WP8, 2006. Population Policy Acceptance Study (PPAS).
- Karkockienė, D.G., 2003. Kūrybos psichologija. (fragmentai iš knygos), [žiūrėta 2007 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.skrynia.lt/biblioteka/teorija-daiva.rtf>>
- Kasnauskienė, G., 2006. Demografijos pagrindai. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
- Kertzer D.I., 1983. Generation as Sociological Problem. *Annual Review of Sociology*, Vol.9 (1983), 125-149. [žiūrėta 2006 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://links.jstor.org/sici?sici=0360-0572%281983%299%3C125%3AGAASP%3E2.0.CO%3B2-T>>
- Kohli, M., 2004. Generational changes and generational equity. To appear in M. Johnson, V.L. Bengtson, P. Coleman & T. Kirkwood (eds.): *The Cambridge handbook of age and ageing*.

Cambridge: Cambridge University Press. [žiūrėta 2007 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fall-berlin.de/kohli/pub/lit/Cambridge%20Handbook.pdf>>

Kohli, M., 2004. Intergenerational transfers and Inheritance: A Comparative View. In: Silverstein, Merrill (Ed.). 2004. Intergenerational relations across time and place (Annual Review of Gerontology and Geriatrics, Vol. 24). New York: Springer, pp. 266-289. [žiūrėta 2007 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fall-berlin.de/kohli/pub/lit/Intergenerational%20Transfers%20and%20Inheritance.pdf>>

Kraniauskienė, S. 2003. Tapatybės konstravimas biografijose (kartos ir lyties identitetas XX a. Lietuvių autobiografijose). Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija. Vilnius. Rankraštis.

Lietuvos gyventojai pagal amžių 2006 metų pradžioje, 2006. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Lee; Y.J., Aytac. I.A., 1998. Intergenerational Financial Support among Whites, African Americans, and Latinos. *Journal of Marriage and the Family*, Vol.60, No.2. (May, 1998), pp.426-441. Stable URL: [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://links.jstor.org/sici?sici=0022-2445%28199805%2960%3A2%3C46%3AFSAWA%3E2.0.CO%3B2-W>>

Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A., 2005. Sociologijos teorijos. Vytauto didžiojo universitetas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Luescher, K., Pillemer K., 1998. Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 60, No.2 (May, 1998), 413-425. Stable URL: [žiūrėta 2006 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://links.jstor.org/sici?sici=0022-2445%28199805%2960%3A2%3C413%3AIAANAT%3E2.0.CO%3B2-Y>>

Mannheim, K., 1978. Ideology and Utopy. London.

Maslauskaitė, A., 2005. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Demokratinės politikos institutas.

Matonytė, I., 2004. Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1:22-37.

Mead, M., 1970. Culture and Commitment. A Study of the Generation Gap. New York: Garden City.

Mikulionienė, S., 2004. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. – Stankūnienė, V., (sud). Vilnius: Mokslo aidai. [žiūrėta 2007 gegužės 19 d.]; prieiga per internetą: <http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/Strategija/mak_2D_a.pdf>

Mikulionienė, S., 2004. Senėjimo demografija. – Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. Večkienė, N. (sud.). Vytauto Didžiojo universitetas. Socialinio darbo institutas.

Mitrikas, A.A., 2006. Šeima ir vaikai: realijos ir vertinimai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2006, Nr. 1. [žiūrėta 2007 m. kovo 19 d.]; prieiga per internetą: <http://www.ku.lt/smf/sociologija/zurnalas/2006_nr.01.pdf>

- Naujanien, R., 2004. Socialiniai senėjimo aspektai. – Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. Večkienė, N. (sud.). Vytauto Didžiojo universitetas. Socialinio darbo institutas.
- Prakapienė, D., 2007. Demografijos pagrindai. Kaunas: Šviesa.
- Putnam, R.D., 2001. Kad demokratija veiktų. Pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje. Vilnius: Margi raštai.
- Reingardienė, J., 2003. Šeimos ir moters karjeros dilemos. Žurnalas „Klėja“. [žiūrėta 2007 m. balandžio 16 d.] prieiga per internetą: http://www.moterys.lt/index.php?show_content_id=527
- Richter R., 2004. Die neue Mehrgenerationenfamilie. Zur Notwendigkeit einer lebenslaufforientierten Mehrgenerationenpolitik, *Familienforschung in Österreich*. Markierungen – Ergebnisse – Perspektiven. [žiūrėta 2006 m. sausio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oif.ac.at/aktuell/schrift12.pdf>
- Roux P., Gobet P., Clémence A., Höpflinger, 1996. Generationenbeziehungen und Altersbilder. Ergebnisse einer empirischen Studie. Lauzane, Zürich. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://mypage.bluewin.ch/hoepf/fhtop/NFP32-Bilder.pdf>
- Silverstein, M. and Bengtson, V.L., 1997. Intergenerational Solidarity and the Structure of Adult-Patern Relationships in American Families. In *American Sociological Review* Vol. 103, No 2, 429-460. [žiūrėta 2006 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9602%28199709%29103%3A2%3C429%3AISATSO%3E2.0.CO%3B2-O>
- Smalskys, V., 2005. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr.11. Kauno technologijos universitetas 86-94. [žiūrėta 2007 m. gegužės 19 d.]; prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z11/1648-2603-2006-nr11-86.pdf>
- Stankūnienė, V., Eidukienė, V. et al., 2001. Paramos šeimos politika: samprata ir patyrimas. Vilnius: LFSI.
- Stankūnienė, V. et al., 2003. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Socialinių tyrimų institutas.
- Stöstrand, G., 2004. The Modern Gift Institution in Industrial Districts. In: *Economic Sociology*. European Electronic newsletter. Vol.5, No.3. [žiūrėta 2007 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://econsoc.mpifg.de/archive/esjune04.pdf>
- Tesch-Römer, C., Motel-Klingebiel, A., von Kondratowitz, H.J., 2000. Securing Solidarity between Generations. Inter-generational cohesion in the face of demographic change, with particular focus on individual and familial factors and their relation to societal development. Preparatory Expertise for the International Plan of Action on Ageing. No. 34. German Centre of Gerontology, Berlin. [žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: http://www.gerolit.de/download/DP_34.pdf
- Turk, H., Simpson, R.L. (sud.), 1971. Institutions and Social Exchange. The Sociologies of Talcott Parsons and George C. Homans. Indianapolis and New York.

Wörterbuch der Sozialpolitik. [žiūrēta 2007 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.socialinfo.ch/cgi-bin/dicopossode/show.cfm?id=246>>

Žiliukaitė, R., 2004. Socialinis kapitalas ir internetas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1:104-112.

1 Priedas. Suminiai apklausos „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ duomenys

1 lentelė

Su savo tėvais kartu gyvena

	Su mama		Su tėvu	
	Dažnumas	Proc.	Dažnumas	Proc.
18-29m.	52	73	41	86
30-39m.	10	14	4	8
40-49m.	4	6	3	6
50 ir vyresni	5	7		
Viso	71	100	48	100

2 lentelė

Respondentų charakteristikų paisikirstymas pagal modelius (procentais)

Charakteristikos	Modeliai			Vidutiniškai visų
	I	II	III	
Asmeninės pajamos per mėnesį atskaičius mokesčius				
Iki 200 Lt	2	4	0	3
201-400 Lt	2	4	10	4
401-60 Lt	7	7	21	8
601-800 Lt	8	4	8	6
801-1000 Lt	9	15	10	13
1001-1500 Lt	31	24	28	26
1501-2000 Lt	16	17	15	16
Daugiau nei 2000 Lt	25	25	8	21
Motyvai, skatinantys teikti finansinę paramą				
Meilė	39	37		38
Pareiga	45	31		36
Abipusiškumas	11	25		19
Ryšių palaikymas	3	6		5
Paramos sau ateityje užtikrinimas	2	1		1
Finansinės paramos teikimo tikslai				
Apgyvendinimui	9	6		7
Vartojimui (buitinėms reikmėms ir kt.)	52	40		45
Investavimui	4	3		3
Tiksliai neapibrėžiant	27	43		37
Kita	8	9		8

Santykių su tėvais vertinimas pagal modelius (procentais)

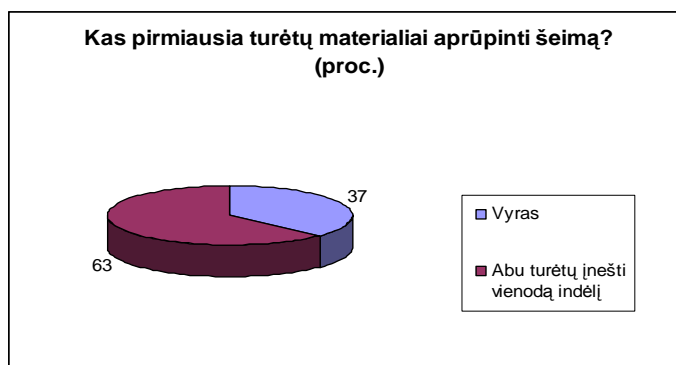
Charakteristikos	Modeliai			Vidutiniškai visų
	I	II	III	
Santykių su savo mama apibūdinimas				
Mūsų santykiai labai artimi	41	44	33	42
Mūsų santykiai geri, nors nesame labai artimi	40	40	52	41
Mūsų santykiai neutralūs	18	15	12	16
Mūsų santykiai blogi, nors atvirai nekonfliktuojame	1	1	3	1
Santykių su tėvu mama apibūdinimas				
Mūsų santykiai labai artimi	18	23	29	21
Mūsų santykiai geri, nors nesame labai artimi	51	51	29	47
Mūsų santykiai neutralūs	24	22	36	26
Mūsų santykiai blogi, nors atvirai nekonfliktuojame	2	4	0	2
Mūsų santykiai labai blogi, daug konfliktuojame.	5	0	6	2

Teiginių apie šeimos bei vaiko gerovę vertinimas (procentais)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Viso
Santuoka yra pasenusi tradicija	1	6	14	42	37	100
Vaikui geriausia augti šeimoje, kurioje tėvai yra susituokę	43	36	11	5	5	100
Vieniša motina (ar tėvas) gali taip pat gerai pasirūpinti vaiku, kaip ir abu tėvai	5	22	26	38	9	100
Neturint vaikų negalima būti tikrai laimingam	13	29	29	23	6	100
Artimiausias ryšys, kokį tik su kuo nors galima turėti, yra ryšys su savo vaiku	15	42	24	17	2	100

Vyrų ir moterų vaidmenų vertinimas gimus vaikui (procentais)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Viso
Moteris turėtų visiškai nebedirbti, o tik rūpintis namų ūkiu ir šeima	5	12	23	47	13	100
Moteris turėtų keletą metų jį auginti namuose, o vėliau tęsti savo profesinę veiklą	14	59	14	11	1	100
Vaiko gimimas neturėtų trukdyti žmonos profesinei veiklai, vyras turėtų padėti auginti vaikus ir rūpintis namų ūkiu	19	52	18	10	1	100
Jei moteriai jos profesija ir darbas yra labai svarbūs, vyras turėtų ilgą laiką pats auklėti vaikus ir tvarkyti namų ūkį	4	32	32	27	4	100
Jei abu tėvai nerastų laiko vaikų auklėjimui, tuomet geriau neturėti vaikų	11	27	16	29	17	100

6 lentelė

Vyresnių žmonių vaidmens vertinimas (procentais)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Viso
Vyresni, sveiki žmonės turėtų prisidėti prie veiklų, naudingų kitų kartų žmonėms	18	61	16	5	0	100
Sveiki senukai, turėtų padėti senukams, kuriems reikalinga pagalba	11	52	28	8	1	100
Vyresni žmonės turėtų padėti savo šeimoje, kai tai yra reikalinga	14	69	14	3	0	100
Vyresniems žmonėms reikia teikti pagalbą nieko už tai nesitikint	24	56	12	7	1	100
Natūralu, kad vyresni žmonės užleisdžia vietą jauniems darbo rinkoje	18	48	22	10	2	100

Skirtingų tėvų-vaikų santykių vertinimai pagal amžiaus grupes (procentais)

		Tėvai leisdavo man pačiam/iai apsispręsti, išreikšdavo paramą mano sprendimams	Tėvai visada griežtai mane kontroliavo	Jie buvo man pernelyg globėjški	Tėvai retai su manimi bendravo	Jie nebuvo abejingi mano pasirinkimams	Tėvai nesuprato mano poreikių ir norų	Jie skatino siekti išsilavinimo, įgyti žinių
Visiškai sutinku	18-29	8	2	6	4	15	6	59
	30-39	11	5	4	3	11	1	38
	40-49	17	4	0	4	10	4	33
	50 ir daugiau	12	9	2	0	2	2	36
Sutinku	18-29	41	20	15	8	53	17	29
	30-39	49	26	10	11	49	24	51
	40-49	55	31	17	12	54	19	47
	50 ir daugiau	51	30	19	15	65	15	51
Nei sutinku nei nesutinku	18-29	32	31	32	11	8	16	6
	30-39	29	27	28	22	18	22	8
	40-49	14	22	34	19	15	25	7
	50 ir daugiau	15	20	31	20	16	21	8
Nesutinku	18-29	14	41	43	52	20	48	1
	30-39	11	37	56	49	17	49	3
	40-49	15	34	45	47	15	43	10
	50 ir daugiau	19	28	48	49	13	49	5
Visiškai nesutinku	18-29	5	6	4	25	4	11	5
	30-39	0	5	2	15	6	4	0
	40-49	0	7	4	18	7	9	3
	50 ir daugiau	3	5	0	16	4	13	0

Teiginių apie vyrų ir moterų vaidmenis gimus vaikui vertinimas pagal modelius (procentais)

Teiginiai	Modeliai								
	I			II			III		
	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku
Moteris turėtų visiškai nebedirbti, o tik rūpintis namų ūkiu ir šeima	21	22	57	14	26	60	10	20	70
Moteris turėtų keletą metų jį auginti namuose, o vėliau tęsti savo profesinę veiklą	82	9	9	68	18	14	66	14	20
Vaiko gimimas neturėtų trukdyti žmonos profesinei veiklai, vyras turėtų padėti auginti vaikus ir rūpintis namų ūkiu	66	24	10	73	16	11	78	12	10
Jei moteriai jos profesija ir darbas yra labai svarbūs, vyras turėtų ilgą laiką pats auklėti vaikus ir tvarkyti namų ūkį	40	24	36	33	38	29	41	29	30
Jei abu tėvai nerastų laiko vaikų auklėjimui, tuomet geriau neturėti vaikų	36	14	50	36	19	45	49	7	44

Teiginių apie vyresnių žmonių vaidmenis vertinimas pagal modelius (procentais)

Teiginiai	Modeliai								
	I			II			III		
	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku
Vyresni, sveiki žmonės turėtų prisidėti prie veiklų, naudingų kitų kartų žmonėms	85	9	6	78	19	3	69	21	10
Sveiki senukai, turėtų padėti senukams, kuriems reikalinga pagalba	67	26	7	64	30	6	54	31	15
Vyresni žmonės turėtų padėti savo šeimoje, kai tai yra reikalinga	90	9	1	77	20	3	85	7	8
Vyresniems žmonėms reikia teikti pagalbą nieko už tai nesitikint	80	9	11	80	14	6	79	12	9
Natūralu, kad vyresni žmonės užleisdžia vietą jauniems darbo rinkoje	72	18	10	65	22	13	53	33	14

Tėvų teikiama instrumentinė parama savo vaikams

		Pagalba gaunama iš mamos				Pagalba gaunama iš tėvo			
		18-29	30-39	40-49	50+	18-29	30-39	40-49	50+
Pagalba ligos metu iš mamos	Labai dažnai	32	9	6	1	14	3	0	0
	Dažnai	37	28	16	14	25	9	6	2
	Kartais	19	21	18	7	23	22	6	5
	Retai	3	20	20	10	11	12	16	5
	Niekada	3	7	10	7	13	9	13	3
	Neatsakė	6	16	31	60	14	45	60	85
	Viso	100	100	100	100	100	100	100	100
Pagalba namų ūkyje	Labai dažnai	18	4	4	2	7	1	2	0
	Dažnai	28	16	8	5	19	7	4	0
	Kartais	27	21	10	6	23	18	11	2
	Retai	14	26	24	8	23	20	7	9
	Niekada	9	17	24	20	14	11	17	3
	Neatsakė	5	16	29	59	13	43	59	85
	Viso	100	100	100	100	100	100	100	100
Pagalba darbinėje veikloje	Labai dažnai	4	0	0	0	6	0	0	0
	Dažnai	5	8	4	0	7	5	1	0
	Kartais	23	12	8	2	14	11	1	1
	Retai	31	16	11	9	30	11	10	5
	Niekada	32	49	48	29	30	29	28	9
	Neatsakė	5	16	29	59	13	45	60	85
	Viso	100	100	100	100	100	100	100	100
Maisto gaminimas	Labai dažnai	31	8	4	5	6	1	0	0
	Dažnai	25	21	9	8	2	1	1	1
	Kartais	26	22	24	7	20	11	4	0
	Retai	12	29	13	13	19	13	6	7
	Niekada	2	5	18	8	40	29	27	7
	Neatsakė	5	14	31	59	13	45	62	85
	Viso	100	100	100	100	100	100	100	100

Vaikų teikiama instrumentinė parama savo tėvams

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neatsakė	Viso
Pagalba ligos metu iš mamos							
40-49	10	16	7	6	2	60	100
50+	8	26	28	12	6	21	100
Pagalba namų ūkyje							
40-49	7	17	9	7	1	60	100
50+	8	20	35	10	7	20	100
Pagalba darbinėje veikloje							
40-49	2	3	8	9	18	60	100
50+	2	3	21	23	31	19	100
Maisto gaminimas							
40-49	4	9	13	9	4	60	100
50+	3	12	24	30	8	22	100

Kaip dažniausiai leidžiate laiką su savo tėvais?

Dažnumas	Leidžiame laiką kavinėse, restoranuose		Einame į kiną		Einame į teatrą		Užsiimame kita kultūrine veikla		Sportuojame	
	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu	Su mama	Su tėvu
Keletą kartų per mėnesį	2	5	1	2	2	2	5	5	2	3
Mažiausiai kartą per mėnesį	5	6	2	2	2	3	5	5	1	3
Keletą kartų per metus	30	26	10	7	21	10	30	25	5	7
Niekada	57	59	80	85	69	80	54	61	85	82
Neatsakė	6	5	7	5	6	5	6	5	7	5
Viso	100	100	100	100	100	100	100	101	100	99

Gaunamų pajamų ir suteiktos finansinės paramos vidurkių lyginimas (ANOVA)

Jūsų asmeninės pajamos per mėnesį atskaičius mokesčius	Vidurkis	Atvejų skaičius
Iki 200 Lt	1.60	10
201-400 Lt	2.11	9
401-600 Lt	2.33	21
601-800 Lt	3.13	15
801-1000 Lt	2.72	39
1001-1500 Lt	2.94	77
1501-2000 Lt	3.45	42
Daugiau nei 2000 Lt	3.67	72
Viso		285

2 Priedas. Apklausos „Socialiniai mainai tarp kartų šeimoje“ anketa

Labia diena,

Aš esu Asta Kraujūnaitė, Vilniaus Universiteto studentė. Šiuo metu atlieku tyrimą apie tėvų ir vaikų santykius. Man labai svarbūs Jūsų atsakymai į anketos klausimus, todėl prašau nuoširdžiai į juos atsakyti.

Šis tyrimas yra anoniminis, tai reiškia, kad Jūsų atsakymai bus panaudoti tik apibendrintai analizei, klausimyne niekur nereiškia rašyti savo vardo ar kitų asmens duomenų.

Atsakinėdami į anketos klausimus vadovaukitės šalia nurodyta instrukcija. Tinkamo atsakymo numeriuką apveskite.

Ačiū, kad dalyvaujate šiame tyrime!

Pirmiausia norėčiau sužinoti Jūsų nuomonę apie kai kuriuos klausimus, susijusius su gyvenimo būdu, vyro ir moters vaidmenimis, tėvų ir vaikų santykiais, senėjimo procesu.

A1. Žemiau išvardinta keletas teiginių apie šeimą. Ką manote apie šiuos teiginius? Ar jūs sutinkate, ar nesutinkate su kiekvienu iš jų? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Santuoka yra pasenusi tradicija.	1	2	3	4	5
2. Vaikui geriausia augti šeimoje, kurioje tėvai yra susituokę.	1	2	3	4	5
3. Vieniša motina (ar tėvas) gali taip pat gerai pasirūpinti vaiku, kaip ir abu tėvai.	1	2	3	4	5
4. Neturint vaikų negalima būti tikrai laimingam.	1	2	3	4	5
5. Artimiausias ryšys, kokį tik su kuo nors galima turėti, yra ryšys su savo vaiku.	1	2	3	4	5

A2. Kas pirmiausia turėtų rūpintis vaikais? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vyras 2. Moteris 3. Abu tėvai 4. Tėvų artimieji 5. Tėvų draugai 6. Auklė 7. Kita (IRAŠYKITE) _____
A3. Kas pirmiausia turėtų materialiai aprūpinti šeimą? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vyras 2. Moteris 3. Abu turėtų įnešti vienodą indėlį
A4. Kurios iš šių savybių buvo labiausiai ugdomos Jūsų namuose? (Pažymėkite ne daugiau trijų Jums tinkamų atsakymo variantų)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savarankiškumas 2. Darbštumas 3. Atsakomybės jausmas 4. Kūrybiškumas 5. Taupumas 6. Ryžtingumas, atkaklumas 7. Paklusnumas 8. Iniciatyvumas 9. Paslaugumas

A5. O dabar norėčiau paklausti, ką jūs manote apie vyrų ir moterų vaidmenis gimus vaikui. Ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate su šiais teiginiais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Moteris turėtų visiškai nebedirbti, o tik rūpintis namų ūkiu ir šeima.	1	2	3	4	5
2. Moteris turėtų keletą metų jį auginti namuose, o vėliau tęsti savo profesinę veiklą.	1	2	3	4	5
3. Vaiko gimimas neturėtų trukdyti žmonos profesinei veiklai, vyras turėtų padėti auginti vaikus ir rūpintis namų ūkiu.	1	2	3	4	5
4. Jei moteriai jos profesija ir darbas yra labai svarbūs, vyras turėtų ilgą laiką pats auklėti vaikus ir tvarkyti namų ūkį.	1	2	3	4	5
5. Jei abu tėvai nerastų laiko vaikų auklėjimui, tuomet geriau neturėti vaikų.	1	2	3	4	5

A6. Mūsų visuomenėje yra įvairių nuomonių apie senyvus žmones. Prašome pasakyti savo nuomonę apie šiuos teiginius. (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Vyresni, sveiki žmonės turėtų prisidėti prie veiklų, naudingų kitų kartų žmonėms.	1	2	3	4	5
2. Sveiki senukai, turėtų padėti senukams, kuriems reikalinga pagalba.	1	2	3	4	5
3. Vyresni žmonės turėtų padėti savo šeimoje, kai tai yra reikalinga.	1	2	3	4	5
4. Vyresniems žmonėms reikia teikti pagalbą nieko už tai nesitikint.	1	2	3	4	5
5. Natūralu, kad vyresni žmonės užleisdžia vietą jauniems darbo rinkoje.	1	2	3	4	5

A7. Žemiau pateikiami skirtingi tėvų-vaikų santykių apibūdinimai. Prašome pažymėti, kiek kiekvienas apibūdinimas atitiko Jūsų situaciją iki kol Jums suėjo 18 metų. (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Tėvai leisdavo man pačiam/iai apsispręsti, išreikšdamas paramą mano sprendimams.	1	2	3	4	5
2. Tėvai visada griežtai mane kontroliavo.	1	2	3	4	5
3. Jie buvo man pernelyg globėjiški.	1	2	3	4	5
4. Tėvai retai su manimi bendravo.	1	2	3	4	5
5. Jie nebuvo abejingi mano pasirinkimams.	1	2	3	4	5
6. Tėvai nesuprato mano poreikių ir norų.	1	2	3	4	5
7. Jie skatino siekti išsilavinimo, įgyti žinių.	1	2	3	4	5

B. Klausimai apie motiną

B1. Dabar norėčiau paklausti apie Jūsų mamą. Kuris variantas Jums tinkamas?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gyvenu kartu su savo mama (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO B3</i>). 2. Mama gyvena atskirai. 3. Su mama nepalaikau jokių ryšių (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO C1</i>). 4. Mama mirus (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO C1</i>).
--	---

B2. Kaip dažnai Jūs bendraujate su savo mama? (*Lentelėje yra pateikti bendravimo būdai. Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą*)

	Beveik kiekvieną dieną	Mažiausiai kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Rečiau nei kartą per metus
1. Susitinkate	1	2	3	4	5	6
2. Susirašote (laiškais, elektroniniu paštu, žinutėmis)	1	2	3	4	5	6
3. Susiskambinate	1	2	3	4	5	6

B3. Kaip apibūdintumėte savo santykius su mama? (<i>Žymėti tik vieną atsakymą</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mūsų santykiai labai artimi. 2. Mūsų santykiai geri, nors nesame labai artimi. 3. Mūsų santykiai neutralūs, negalėčiau jų apibūdinti nei kaip gerų nei kaip blogų. 4. Mūsų santykiai blogi, nors atvirai nekonfliktuojame. 5. Mūsų santykiai labai blogi, daug konfliktuojame.
---	---

B4. Kaip dažniausiai leidžiate laisvalaikį su savo mama? (*Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą*)

	Keletą kartų per savaitę	Mažiausiai kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Niekada
1. Einame pasivaikščioti	1	2	3	4	5	6
2. Vaikštome po parduotuves	1	2	3	4	5	6
3. Žiūrime televizorių	1	2	3	4	5	6
4. Važiuojame į gamtą	1	2	3	4	5	6
5. Leidžiame laiką kavinėse, restoranuose	1	2	3	4	5	6
6. Einame į kiną	1	2	3	4	5	6
7. Einame į teatrą	1	2	3	4	5	6
8. Užsiimame kita kultūrine veikla	1	2	3	4	5	6
9. Sportuojame	1	2	3	4	5	6
10. Gaminame maistą	1	2	3	4	5	6

B5. Pasirinkite labiausiai Jums tinkantį atsakymą apie santykius su savo mama. (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Dalinatės mintimis	1	2	3	4	5
2. Dalinatės jausmais	1	2	3	4	5
3. Prašote patarimo	1	2	3	4	5
4. Prašote materialinės pagalbos	1	2	3	4	5
5. Leidžiate laisvalaikį	1	2	3	4	5
6. Padedate	1	2	3	4	5

B6. Tėvai dažniausiai stengiasi padėti savo vaikams tai darydami įvairiais būdais. Kokiais būdais ir kaip dažnai Jūs gaunate paramą iš savo mamos? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Patarimai/Problemų sprendimai	1	2	3	4	5
2. Padrąsinimas/Paskatinimas	1	2	3	4	5
3. Finansinė pagalba	1	2	3	4	5
4. Maisto gaminimas	1	2	3	4	5
5. Pagalba ligos metu	1	2	3	4	5
6. Pagalba namų ūkyje	1	2	3	4	5
7. Pagalba darbinėje veikloje	1	2	3	4	5

B7. Kaip skiriasi Jūsų ir Jūsų mamos nuomonės šiais klausimais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai skiriasi	Nelabai skiriasi	Beveik nesiskiria
1. Laisvalaikio leidimas	1	2	3
2. Šeimos kūrimas	1	2	3
3. Darbas/Mokslas	1	2	3
4. Buities darbų atlikimas	1	2	3
5. Šeimos finansų tvarkymas	1	2	3
6. Ateities planavimas	1	2	3

C. Klausimai apie tėvą

C1. Kuris variantas Jums tinka?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gyvenu kartu su savo tėvu (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO C3</i>) 2. Tėvas gyvena atskirai 3. Su tėvu nepalaikau jokių ryšių (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO D1</i>) 4. Tėvas miręs (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO D1</i>)
--	---

C2. Kaip dažnai Jūs bendraujate su savo tėvu? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Beveik kiekvieną dieną	Mažiausiai kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Rečiau nei kartą per metus
1. Susitinkate	1	2	3	4	5	6
2. Susirašote (laiškais, elektroniniu paštu, žinutėmis)	1	2	3	4	5	6
3. Susiskambinate	1	2	3	4	5	6

C3. Kaip apibūdintumėte savo santykius su tėvu? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mūsų santykiai labai artimi. 2. Mūsų santykiai geri, nors nesame labai artimi. 3. Mūsų santykiai neutralūs, negalėčiau jų apibūdinti nei kaip gerų nei kaip blogų. 4. Mūsų santykiai blogi, nors atvirai nekonfliktuojame. 5. Mūsų santykiai labai blogi, daug konfliktuojame.
---	---

C4. Kaip dažniausiai leidžiate laisvalaikį su savo tėvu? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Keletą kartų per savaitę	Mažiausiai kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Niekada
1. Einame pasivaikščioti	1	2	3	4	5	6
2. Vaikštome po parduotuves	1	2	3	4	5	6
3. Žiūrime televizorių	1	2	3	4	5	6
4. Važiuojame į gamtą	1	2	3	4	5	6
5. Leidžiame laiką kavinėse, restoranuose	1	2	3	4	5	6
6. Einame į kiną	1	2	3	4	5	6
7. Einame į teatrą	1	2	3	4	5	6
8. Užsiimame kita kultūrine veikla	1	2	3	4	5	6
9. Sportuojame	1	2	3	4	5	6
10. Gaminame maistą	1	2	3	4	5	6

C5. Pasirinkite labiausiai Jums tinkantį atsakymą apie santykius su savo tėvu. (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Dalinatės mintimis	1	2	3	4	5
2. Dalinatės jausmais	1	2	3	4	5
3. Prašote patarimo	1	2	3	4	5
4. Prašote materialinės pagalbos	1	2	3	4	5
5. Leidžiate laisvalaikį	1	2	3	4	5
6. Padedate	1	2	3	4	5

C6. Tėvai dažniausiai stengiasi padėti savo vaikams tai darydami įvairiais būdais. Kokiais būdais ir kaip dažnai Jūs gaunate paramą iš savo tėvo? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Patarimai/Problemų sprendimai	1	2	3	4	5
2. Padrąšinimas/Paskatinimas	1	2	3	4	5
3. Finansinė pagalba	1	2	3	4	5
4. Maisto gaminimas	1	2	3	4	5
5. Pagalba ligos metu	1	2	3	4	5
6. Pagalba namų ūkyje	1	2	3	4	5
7. Pagalba darbinėje veikloje	1	2	3	4	5

C7. Kaip skiriasi Jūsų ir Jūsų tėvų nuomonės šiais klausimais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai skiriasi	Nelabai skiriasi	Beveik nesiskiria
1. Laisvalaikio leidimas	1	2	3
2. Šeimos kūrimas	1	2	3
3. Darbas/Mokslas	1	2	3
4. Buities darbų atlikimas	1	2	3
5. Šeimos finansų tvarkymas;	1	2	3
6. Ateities planavimas	1	2	3

D. Klausimai apie vaikus

Dabar keletas klausimų apie vaikus ir apie santykius su jais.

D1. Ar turite vaikų?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taip 2. Ne (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO E1</i>)
D2. Kiek turite vaikų ir koks yra jų amžius?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vieną, ____ m. (<i>IRAŠYKITE</i>) 2. Du, _____ m. (<i>IRAŠYKITE</i>) 3. Tris, _____ m. (<i>IRAŠYKITE</i>) 4. Keturis ir daugiau, _____ m. (<i>IRAŠYKITE</i>)
D4. Jūsų visiems turimiems vaikui/vaikams yra:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Iki 18 metų (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO E1, jei nors vienam vaikui mažiau nei 18 metų</i>) 2. 18 metų ir daugiau
D3. Kaip apibūdintumėte savo santykius su vaikais? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mūsų santykiai labai artimi. 2. Mūsų santykiai geri, nors nesame labai artimi. 3. Mūsų santykiai neutralūs, negalėčiau jų apibūdinti nei kaip gerų nei kaip blogų. 4. Mūsų santykiai blogi, nors atvirai nekonfliktuojame. 5. Mūsų santykiai labai blogi, daug konfliktuojame.
D5. Ar gyvenate kartu su savo vaikais?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taip (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO D7</i>) 2. Ne

D6. Kaip dažnai Jūs bendraujate su savo vaikais? (Lentelėje yra pateikti bendravimo būdai. Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą).

	Beveik kiekvieną dieną	Mažiausiai kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Rečiau nei kartą per metus
1. Susitinkate	1	2	3	4	5	6
2. Susirašote (laiškais, elektroniniu paštu, žinutėmis)	1	2	3	4	5	6
3. Susiskambinate	1	2	3	4	5	6

D7. Kaip dažniausiai leidžiate laisvalaikį su savo vaikais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Keletą kartų per savaitę	Mažiausiai i kartą per savaitę	Keletą kartų per mėnesį	Mažiausiai i kartą per mėnesį	Keletą kartų per metus	Niekada
1. Einame pasivaikščioti	1	2	3	4	5	6
2. Vaikštome po parduotuves	1	2	3	4	5	6
3. Žiūrime televizorių	1	2	3	4	5	6
4. Važiuojame į gamtą	1	2	3	4	5	6
5. Leidžiame laiką kavinėse, restoranuose	1	2	3	4	5	6
6. Einame į kiną	1	2	3	4	5	6
7. Einame į teatrą	1	2	3	4	5	6
8. Užsiimame kita kultūrine veikla	1	2	3	4	5	6
9. Sportuojame	1	2	3	4	5	6
10. Gaminame maistą	1	2	3	4	5	6

D8. Pasirinkite labiausiai Jums tinkantį atsakymą apie santykius su savo vaikais. (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Dalinatės mintimis	1	2	3	4	5
2. Dalinatės jausmais	1	2	3	4	5
3. Prašote patarimo	1	2	3	4	5
4. Prašote materialinės pagalbos	1	2	3	4	5
5. Leidžiate laisvalaikį	1	2	3	4	5
6. Padedate	1	2	3	4	5

D9. Kokiais būdais ir kaip dažnai gaunate paramą iš savo vaikų? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
1. Patarimai/Problemų sprendimai	1	2	3	4	5
2. Padrąšinimas/Paskatinimas	1	2	3	4	5
3. Finansinė pagalba	1	2	3	4	5
4. Maisto gaminimas	1	2	3	4	5
5. Pagalba ligos metu	1	2	3	4	5
6. Pagalba namų ūkyje	1	2	3	4	5
7. Pagalba darbinėje veikloje	1	2	3	4	5

D10. Kaip skiriasi Jūsų ir Jūsų vaikų nuomonės šiais klausimais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Labai skiriasi	Nelabai skiriasi	Beveik nesiskiria
1. Laisvalaikio leidimas	1	2	3
2. Šeimos kūrimas	1	2	3
3. Darbas/Mokslas	1	2	3
4. Buities darbų atlikimas	1	2	3
5. Šeimos finansų tvarkymas	1	2	3
6. Ateities planavimas	1	2	3

E. Finansinė parama tarp šeimos narių

Šeimos nariai neretai remia vienas kitą ne tik patarimais, pagalba namų ūkyje, bet taip pat ir susidūrus su finansinėmis problemomis. Kurie iš žemiau pateiktų atsakymų apie finansinės paramos teikimą bei gavimą Jums labiausiai tinka?

E1. Ar esate gavę finansinę paramą iš savo šeimos narių per paskutinius 12 mėnesių?	1. Taip 2. Ne (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO E5</i>)
E2. Ar gaunate finansinę paramą reguliariai?	1. Taip (<i>PEREIKITE PRIE KLAUSIMO E4</i>) 2. Ne
E3. Kokio dydžio finansinę paramą esate gavę iš savo šeimos narių? (Žymėti tik vieną atsakymą)	1. Iki 200 Lt 2. 200-500Lt 3. 501-1000Lt 4. 1001-2000Lt 5. 2001-5000Lt 6. 5001-10 000Lt 7. Virš 10 000Lt

E4. Jei gaunate finansinę paramą iš savo šeimos narių reguliariai, tai kaip dažnai ir kokią sumą gaunate?

	Iki 30Lt	30-50Lt	51-100Lt	101-200Lt	201-500Lt	501-1000Lt	Virš 1000Lt
1. Kas savaitę	1	2	3	4	5	6	7
2. Keletą kartų per mėnesį	1	2	3	4	5	6	7
3. Kartą per mėnesį	1	2	3	4	5	6	7
4. Keletą kartų per metus	1	2	3	4	5	6	7
5. Kas porą metų ir rečiau	1	2	3	4	5	6	7

E5. Kokius Jūsų nuomone finansinius įsipareigojimus turėtų turėti tėvai savo suaugusiems vaikams? (18m. ir vyresni) Ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate su šiais teiginiais? (Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Turėtų užtikrinti vaikams minimalų pragyvenimą tik kol vaikai mokosi.	1	2	3	4	5
2. Suaugę vaikai turėtų gauti finansinę paramą tik kritinėse situacijose.	1	2	3	4	5
3. Turėtų teikti finansinę paramą, atsižvelgdami į vaikų išsilavinimą.	1	2	3	4	5
4. Turėtų teikti finansinę paramą, atsižvelgdami į vaikų būstą bei šeimos formavimąsi.	1	2	3	4	5
5. Turėtų padėti savo vaikams pasiekti panašų pragyvenimo lygį, kaip ir jų pačių.	1	2	3	4	5

E6. Ar Jūsų požiūriu suaugę vaikai (18m. ir vyresni) privalo remti savo vyresnius tėvus finansiškai? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taip, be abejonių 2. Taip, bet tik jei tėvai rėmė vaiką ir jo šeimą finansiškai 3. Taip, bet tik jei tėvai serga 4. Ne
E7. Ar Jūs teikiate finansinę paramą savo šeimos nariams?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Labai dažnai 2. Dažnai 3. Kartais 4. Retai 5. Niekada (<i>PEREITI PRIE KLAUSIMO F1</i>)
E8. Jei teikiate finansinę paramą savo šeimos nariams, kokių tikslu tai darote? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apgyvendinimui 2. Vartojimui (buitinėms reikmėms ir kt.) 3. Investavimui 4. Tiksliai neapibrėžiant 5. Kita (<i>IRAŠYTI</i>) _____
E9. Kokie motyvai skatina Jus teikti finansinę paramą? (Žymėti tik vieną atsakymą).	<ol style="list-style-type: none"> 1. Meilė 2. Pareiga 3. Abipusiškumas 4. Ryšių palaikymas 5. Paramos sau ateityje užtikrinimas
E10. Kokio dydžio finansinę paramą esate suteikę savo šeimos nariams per paskutinius 12 mėnesių? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Iki 200 Lt 2. 200-500Lt 3. 501-1000Lt 4. 1001-2000Lt 5. 2001-5000Lt 6. 5001-10 000Lt 7. Virš 10 000Lt

F. Duomenys apie respondentą

F1. Jūsų lytis?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vyras 2. Moteris
F2. Jūsų amžius:	_____ metai. (IRAŠYKITE)
F3. Jūsų šeimyninė padėtis?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vedęs/ištekėjusi 2. Našlys/našlė 3. Vedęs/ištekėjusi, bet gyvename atskirai 4. Išsituokęs/išsituokusi 5. Gyvena nesusituokęs 6. Nevedęs/netekėjusi (niekada nebuvo santuokoje)

F4. Kokie asmenys gyvena bute (namų ūkyje) kartu su Jumis?(Kiekvienoje eilutėje pažymėkite po vieną atsakymą).

	Taip	Ne
1. Gyvenu vienas (-a)	1	2
2. Sutuoktinis(-ė)/partneris (-ė)	1	2
3. Mano paties (pačios) vaikai	1	2
4. Mano paties (pačios) anūkai	1	2
5. Mano mama	1	2
6. Mano tėvas	1	2
7. Vienas/abu mano sutuoktinio (-ės)/partnerio (-ės) tėvai	1	2
8. Mano seneliai/močiotės	1	2
9. Mano sutuoktinio (-ės)/partnerio (-ės) seneliai/močiotės	1	2
10. Mano brolis (-iai) ir/arba sesuo (seserys)	1	2

11. Mano sutuoktinio (-ės)/partnerio (-ės) brolis (-iai) ir/arba sesuo (seserys)	1	2
12. Kiti mano ir /arba mano sutuoktinio (-ės)/partnerio (-ės) šeimos nariai	1	2
13. Kiti ne šeimos nariai	1	2

F5. Jūsų išsilavinimas:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nebaigtas pradinis 2. Pradinis 3. Nebaigtas vidurinis/pagrindinis 4. Vidurinis 5. Profesinis išsilavinimas su viduriniu 6. Specialusis vidurinis 7. Nebaigtas aukštasis (nors du pilni metai) 8. Aukštasis (bakalauro, magistro ar daktaro laipsnis)
F6. Koks yra pagrindinis Jūsų šeimos (namų ūkio) pajamų šaltinis? (Žymėti tik vieną atsakymą)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbinės pajamos 2. Turto pajamos 3. Valstybės finansuojama senatvės pensija 4. Privati pensija 5. Socialinės išmokos 6. Invalidumo pensija (pašalpa) 7. Mokymosi stipendija 8. Tėvų/globėjų parama 9. Alimentai 10. Kita
F7. Jūsų pagrindinis užsiėmimas:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dirbu 2. Studentas 3. Mokinys 4. Bedarbis 5. Namų šeimininkė 6. Pensininkas
F8. Kaip Jūs vertinate šiuo metu esamas savo šeimos gyvenimo sąlygas?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Esame vargšai 2. Esame neturtingi 3. Esame vidutiniškai 4. Esame pasiturintys 5. Esame turtingi
F9. Jūsų asmeninės pajamos per mėnesį atskaičius mokesčius:	<ol style="list-style-type: none"> 1. iki 200 Lt 2. 201-400 Lt 3. 401-600 Lt 4. 601-800 Lt 5. 801-1000 Lt 6. 1001-1500 Lt 7. 1501-2000 Lt 8. daugiau nei 2000 Lt